

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ PROGRAMI

Orhan ÖZÇELİK

27 MAYIS'A GİDEN SÜREÇTE DOKUZ SUBAY OLAYI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2026

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ PROGRAMI

Orhan ÖZÇELİK

27 MAYIS'A GİDEN SÜREÇTE DOKUZ SUBAY OLAYI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Sabit DUMAN

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Alparslan ÖZTÜRKÇİ

Jüri Üyesi : Dr. Öğretim Üyesi Gülbin FIRAT ONAT

MUŞ-2026

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
TABLolar DİZİNİ	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ TARİHİMİZDE DARBE GİRİŞİMLERİ

1.1. İHTİLAL VE BENZERİ KAVRAMLAR	8
1.2. OSMANLIDA DARBE GİRİŞİMLERİ	10

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ

2.1. TÜRKİYE’NİN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ.....	13
2.1.1. Demokrat Parti’nin Kuruluşu	28
2.1.2. Demokrat Parti’nin İktidarını Pekiştirmesi	31
2.1.3. Çok Partili Sistemde CHP’nin Politikası	34
2.1.4. Demokrat Parti’nin Politikası	37
2.1.5. Demokrat Parti’nin İktidarına Karşı Ordu İçinde Oluşan İlk Cuntacı Yapılanmalar	41
2.1.6. Ordu İçindeki İhtilalci Grupların Örgütlenme Nedenleri.....	44
2.1.7. Ortadoğu’daki Darbeler ve Türkiye	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DARBEYE GİDEN SÜREÇ: DOKUZ SUBAY OLAYI

3.1. DOKUZ SUBAY OLAYI	55
3.1.1. Ordu İçinde Oluşan Darbeci Gruplar	57
3.1.2. Darbeci Grupların Lider Arayışları	58
3.1.3. Samet Kuşçu Kimdir? Cuntacı Gruplara Nasıl Girdi?	61
3.1.4. Samet Kuşçu’nun İhbar Kararını Alması	62
3.1.5. Hükümetin Dokuz Subay Olayına Karşı Aldığı Önlemler.....	66

3.1.6. Dönemin İstihbarat Örgütü Mah Hükümeti Neden Yeterince Bilgilendirilmedi?	68
3.1.7. Dokuz Subay Olayının Basına Yansıması Ve Sonrasındaki Gelişmeler	69
3.1.8. Dokuz Subay Olayının Meclis Gündemine Taşınması	71
3.1.9. Dokuz Subay Tutuklu İken Etem Menderes'e Ulaşan Yeni Bir Mektup	76
3.1.10. Cuntacılar Aklanıyor	77
3.1.11. Dokuz Subay Olayında Basının Rolü	79
3.1.12. Dokuz Subay Olayı İfşa Olunca Cuntacılar Nasıl Bir Yol İzlediler?	82
3.1.13. Dokuz Subay Olayını Mahkeme Heyeti Neden Çözemedi?	84
3.1.14. Chp ve İnönü'nün İktidara Karşı Politikası ve Dokuz Subay Olayındaki Etkisi	89
3.1.15. Menderes Ve Hükümetinin Muhalefete Karşı Politikası	92
3.1.16. Menderes 9 Subay Olayında Neden Yeterli Önemi Almadı?	95
3.1.17. Mahkeme Heyetinde Yer Alan Üyelerin Cuntacılar ile İlişkisi	97
3.1.18. Darbeci Gruplar İçinde Görüş Ayrılıkları	99
3.1.19. Dokuz Subay Olayının 27 Mayıs Darbesine Etkisi	99
SONUÇ	106
KAYNAKÇA	110
EKLER	116

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

27 MAYIS'A GİDEN SÜREÇTE DOKUZ SUBAY OLAYI

Orhan ÖZÇELİK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sabit DUMAN

2026, 147 sayfa

Türkiye'nin 1945 yılında çok partili hayata geçmesi ve 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi, ülkede yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. DP'nin takip ettiği bazı politikalar ordu içerisinde özellikle alt rütbedeki subaylar tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu dönemde ezanın Türkçe okunmasından vazgeçilmesi, DP'nin Atatürk devrimlerinden ve laiklikten uzaklaşması olarak telaffuz edilmişti. Ayrıca subayların sosyal ve ekonomik sorunları da vardı. Tüm bunlar alt kademedeki subayların gizli örgütlenmeler içerisine girmesine neden olmuştur.

Orduda alt kademedeki subaylar arasında büyük rahatsızlıklar ve cuntacı yapılanmalar 1954-1955 yıllarından itibaren artmış ve birbirinden haberli habersiz çeşitli ihtilal grupları oluşmaya başlamıştır. Bunlardan ilki Aralık 1957'de Binbaşı Samet Kuşçu'nun ihbarı ile ortaya çıkan "9 Subay Olayı"dır. Ancak örgütlenme yapısı ve önemli konumlarda yer alan subayların aynı zamanda cuntacı yapılanma içerisinde yer almaları onların işin içinden kolayca sıyrılmalarını sağlamıştı. Olayın belki de tek mağduru, olayı ihbar eden Samet Kuşçu olmuştu. Dokuz subayın yargılanması sırasında mahkeme heyetinin başkanı olan Cemal Tural da bu cuntacı yapılanmanın içinde idi. Cuntacılar en önemli desteği ise Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'in emir subayı Adnan Çelikoğlu sağlıyordu ve arkadaşlarını her türlü ihbardan haberdar ediyordu. Onlar da anında gerekli önlemleri alıyorlardı. Adnan Menderes ve hükümeti ise bu konuda yeterli önlemleri almamıştı. Çünkü üst rütbeli subaylar hükümete bağlıydı ve onların bu durumdan rahatsız olmalarını istemiyordu. Sonunda Samet Kuşçu hariç diğer subayların beraat ederek görevlerine dönmeleri, onları hem cesaretlendirdi hem de daha ihtiyatlı davranmalarını sağladı. Bu durum onların 27 Mayıs 1960 Darbesine giden süreçte adım adım ilerlemelerini sağladı.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Cunta, Samet Kuşçu, 9 Subay Olayı.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

THE NINE OFFICERS INCIDENT IN THE PERIOD LEADING TO MAY 27

Orhan ÖZÇELİK

Advisor: Prof. Dr. Sabit DUMAN

2026, Page: 147

Turkey's transition to a multi-party system in 1945 and the Democratic Party's rise to power in 1950 marked the beginning of a new era. DP's some policies were not well-received within the military, particularly by lower-ranking officers. The abandonment of reciting the call to prayer in Turkish was interpreted departure from Atatürk's reforms and secularism. Furthermore, facing social and economic problems, some lower-ranking officers began to engage in clandestine organizations.

Discontent and coup-plotting among lower-ranking officers in army increased from 1954-1955 onwards, and various revolutionary groups began to form, some aware, some unaware of each other. The first of these was the "Nine Officers Incident," which was noticed in December 1957 with the denunciation of Major Samet Kuşçu. However, since the officers involved in the coup plot had important positions in the army structure they easily extricate themselves from the situation. Perhaps the only victim of the incident was Samet Kuşçu, who reported it. Cemal Tural, presiding over the court during the trial of the nine officers, was also part of this coup plot. The most important support for the coup plotters came from Adnan Çelikoğlu, the aide-de-camp of the Minister of National Defense, Şemi Ergin, who informed his friends of all denunciations. They, in turn, immediately took the necessary precautions. Adnan Menderes and his government, however, did not take sufficient precautions by thinking that the high-ranking officers were loyal to the government, so they didn't want to upset them. Ultimately, except for Samet Kuşçu, other officers were acquitted and returned to their duty and they began to act much more boldly and cautiously. This allowed them to advance step by step in the process leading up to the May 27, 1960 coup.

Key Words: Democratic Party, Junta, Samet Kuşçu, Nine Officers Incident.

ÖN SÖZ

Türkiye’de çok partili sisteme geçiş süreci ve bu süreçte yaşanan sancılar benim için hep ilgi çekici olmuştur. Siyasi tarihimizde “Dokuz Subay Olayı” ile ilgili hiçbir bilgim yoktu. Ancak İdris Gürsoy’un “Dokuz Subay Olayı ve Samet Kuşçu” adlı kitabını okuyunca konuyu araştırma gereği duydum. Bu konuda yazılan tezleri inceledim. Ancak konu ile ilgili özel olarak yazılan bir tez çalışması olmadığını görünce, bu konuda yazmaya karar verdim. Türkiye’de sonraki süreçte her on yılda bir yapılan askeri müdahale girişimlerinin aslında bununla başladığını fark ettim. Ancak bu konuda yazılan makale ve yüksek lisans tezlerinin ise sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Dokuz Subay Olayı ile ilgili YÖK. Tez sitesinde yaptığım araştırmada bu konu ile ilgili spesifik bir çalışmaya rastlamadım. Dokuz Subay Olayı, 27 Mayıs Askeri Darbesine giden süreçte çok önemli bir kilometre taşıdır. 27 Mayıs üzerine çalışan akademisyenlerin bu konu üzerinde yeterince durmamaları, bu konuya dikkatimi çekmiştir. Tatlısu, Kübra Milli Birlik Komitesi İçinde Çıkan İkilem ve General Cemal Madanoğlu – Albay Alparslan Türkeş İlişkisi (2021). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış Yüksek Lisans Tezinde, 1957 yılındaki “Dokuz Subay Olayı” ile ilgili subaylar arasında bulunan Binbaşı Samet Kuşçu’nun ihbarı neticesinde olayın ortaya çıktığını, amaçlarının DP’yi devirip iktidarı İnönü’ye bırakacakları üzerinde durmuştur. Ancak bu süreçte kurulan ihtilal grupları ve olayın 27 Mayıs 1960 Darbesi’ne olan etkisi üzerinde durulmamıştır. Tuna, Işıl, Türkiye’de Çok Partili Dönemin Başlangıcından 27 Mayıs Darbesine Kadar İktidar Muhalefet İlişkileri (1946-1960). Mimar Sinan Üniversitesi yayınlanmamış doktora tezi (2017) Tezde basın üzerinden iktidar muhalefet ilişkileri ele alınmış, kısmen Dokuz Subay Olayına değinilmiştir. Ancak olayın siyasi bağlantıları ve ordu içindeki örgütlenmelere yeterince değinilmemiştir. Şimşek, Mehtap, 27 Mayıs sürecine giden Süreçte Basın İktidar İlişkisi, Dicle Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2007). Bu tezde de Gazetelerden çıkan haberlere göre Dokuz Subay Olayına kısaca değinilmiştir. Bayburt, Deniz; 27 Mayıs İhtilali’ni Hazırlayan Sebepler ve Tahkikat Komisyonu (2001) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kronolojik bir çalışma olup burada da Dokuz Subay Olayı herhangi bir değerlendirme yapılmadan, olaydan kısaca bahsedilmiştir. Çalışmamızda ağırlıklı olarak dönemi yaşamış olan subayların anı kitaplarından, o dönemde haftalık çıkan dergilerden, dönemin meclis zabıtlarından, gazetelerinden ve

konu ile ilgili yazılan kaynak kitaplardan yararlandık. Bu tez çalışmasında orduda cuntacı yapılanmaların oluşma nedenleri üzerinde durulmuş, özellikle subayların o dönemdeki ekonomik koşulları, DP'nin ordu tarafından benimsenmeyen politikaları ve ordunun hükümeti irticacı olarak görmesi konuları irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın asıl kısmını oluşturan ‘‘27 Mayıs’a Giden Süreçte Dokuz Subay Olayı’’ ve bu olayın 27 Mayıs Darbesine olan etkisi üzerinde durulmuştur. Türkiye’de çok partili döneme geçişte ordu bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmış, hükümet ise bu durumu yeterince ciddiye almamıştır. Bu durum 27 Mayıs 1960 Darbesi’ne giden sürece yol açmıştır.

Tez çalışmamız; giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Tezin ekler kısmında ise Dokuz Subay Olayı ile ilgili dönemin gazetelerinde çıkan haberlere, Akis ve Kim dergilerinde yazılan yazılara yer verilmiştir. Çalışmamızda önce İhtilal, İnkılâp, Darbe, Devrim ve Cunta kavramalarının açıklamaları yapılmış, Osmanlıdaki darbe girişimlerinden kısaca bahsedilmiştir. Ağırlıklı olarak Çok Partili Hayata geçilmesi, sonraki süreçte ordu içindeki cuntacı yapılanmalar, DP iktidarına karşı ordu içindeki ihtilalci gruplar, Dokuz Subay Olayı ve Dokuz Subay Olayının 27 Mayıs 1960 Darbesine giden sürece olan etkisi üzerinde durulmuştur. Giriş kısmı; konunun bütünlüğünün sağlanması açısından ordu içerisindeki cuntacı yapılanmaların başlaması, Dokuz Subay Olayı ile ortaya çıkması ve Dokuz Subay Olayının 27 Mayıs Darbesine giden sürece etkisini kapsamaktadır. Birinci bölüm; İhtilal ve benzer kavramların tanımlarını, Osmanlıdan itibaren siyasi tarihimizdeki ilk darbe girişimlerini kapsamaktadır. İkinci Bölüm; Türkiye’nin çok partili hayata geçiş süreci ve ordu içerisinde sivil yönetime karşı oluşan cuntacı yapılanmalardan oluşmaktadır. Üçüncü bölümde; Dokuz Subay Olayı ve sonrasındaki gelişmeler ele alınmaktadır. Ayrıca Dokuz Subay Olayının 27 Mayıs Darbesi’ne olan etkisi üzerinde durulmaktadır.

Bu tez çalışmasında ordudaki cuntacı yapılanmaların ortaya çıkışı, rejimi değiştirmek için neden örgütlenmeye gittikleri araştırılacaktır. Çalışmanın bölümlendirilmesi kronolojik süreç dikkate alınarak yapılmıştır. Bu çalışmamız ile ülkemize demokratik sürecin yerleşmesi sürecinde Türkiye’deki siyasilere bu tür durumlar karşısında nasıl davranmaları gerektiği konusunda literatüre bir katkı sunması amaçlanmıştır.

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren, tarihi olaylara alışılmışın dışında bir bakış açısı ile yaklaşmamı sağlayan

danışman hocam Sayın Prof. Dr. Sabit DUMAN'a, çalışmalarım sırasında metodolojik açıdan destek sunan Prof. Dr. İrşad Sami YÜCA'ya, teknik açıdan destek olan Dr. Öğr. Üyesi Gülbin FIRAT ONAT'a, Tezimi dilbilgisi ve imla kuralları açısından düzenleyen değerli mesai arkadaşım Abdurrahman AKER'e ve manevi desteğini her zaman hissettiğim değerli eşim Özlem Hanım'a teşekkür ederim.

Muş-2026

Orhan ÖZÇELİK

KISALTMALAR DİZİNİ

DP	:	Demokrat Parti
CIA	:	Amerika Birleşik Devletleri Merkezi İstihbarat Teşkilatı
MİT	:	Milli İstihbarat Teşkilatı
FETÖ	:	Fetullahçı Terör Örgütü
BAAS	:	Arap Sosyalist Yeniden Doğuş Partisi
CHF	:	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hâsıla
TPCF	:	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
SCF	:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
MAH	:	Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1.Subayların aldıkları maaş ile bu dairelerin peşinatı ve taksitleri (Akis Dergisi 1958, Cilt: 14,Sayı: 231, s.17).....	48
---	----

GİRİŞ

Siyasi tarihimizde ordu sürekli siyaset ile iç içe olmuştur. 1908 Devrimi'nin gerçekleşmesinde öncü, 31 Mart Vakası'nın bastırılmasında rejimin koruyucusu rolünü oynayan ordu, bu tarihlerden sonra siyasi erkin en büyük ortağı haline gelmeye başlamıştır.¹ Milli Mücadele döneminde bunu daha da ileri götüren ordu işgalci güçlere karşı mücadele ederek yürüttüğü bağımsızlık mücadelesini başarı ile sonuçlandırmıştır. Daha sonraki süreçte ordu siyasetten uzak tutulmaya çalışılmışsa da bu iki kuvveti ayrı tutmak mümkün olamamıştır. Ordu sürekli devletin bekası ve rejimi her türlü tehlikeden korumak bahanesiyle siyaset alanına müdahale etme girişiminde bulunmuştur.

27 Mayıs 1960 Darbesi'ne giden süreçte “*Dokuz Subay Olayı*” ile ilgili bu tez çalışmamızın amacı Türkiye’de çok partili sisteme geçildikten sonra siyasal iktidarı benimsemeyen grupların nasıl örgütlendiğini ve darbe koşullarının nasıl oluştuğunu ortaya koymaktır. Olayın Binbaşı Samet Kuşçu tarafından itiraf edilmesine rağmen dönemin başbakanı Adnan Menderes tarafından neden olay ile ilgili gerekli önlemlerin alınmadığını araştırmak. Mahkeme heyeti başkanı Cemal Tural’ın darbecilerle ilişkisinin olup olmadığını tespit etmek. Dokuz Subay Olayının 27 Mayıs Darbesi’ne giden süreci nasıl etkilediğini ortaya koymaktır.

Dokuz Subay Olayı ile ilgili doğrudan herhangi bir tez çalışması yapılmamıştır. Mehtap Şimşek’in “*27 Mayıs Darbesine Giden Süreçte Basın-İktidar İlişkisi*” adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinde Dokuz Subay Olayının basına yansımaları üzerinde durulmuştur. Olayın siyasi boyutuna ve 27 Mayıs Darbesi’ne olan etkisine değinilmemiştir. (Şimşek M.(2007). (27 Mayıs Darbesi’ne Giden Süreçte Basın-İktidar İlişkisi, Dicle Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konu ile ilgili diğer bir tez ise Işıl Tuna’nın “*Türkiye’de Çok Partili Dönemin Başlangıcından 27 Mayıs Darbesi’ne Kadar İktidar-Muhalefet İlişkileri 1946-1960*” adlı çalışmasıdır. İktidarın uygulamalarından ötürü asker ile hükümet arasında bir soğukluğun olduğu, bunun en somut örneğinin de Dokuz Subay Olayında ortaya çıktığı belirtilmiş ve olay kısaca kronolojik bir şekilde anlatılmıştır. (Tuna I. (2017) (“Türkiye’de Çok Partili Dönemin

¹Şakire Çimenli, “Cumhuriyet Tarihinde Bir Ordu-Siyasi Erk Çatışması: İsmet İnönü iktidarına Yönelik Darbe Girişimleri ve 6 Haziran 1950 Tasfiye Hareketi,” Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt XIX, Sayı 38, (2019-Bahar), s.197-198.

Başlangıcından 27 Mayıs Darbesine Kadar İktidar Muhalefet İlişkileri 1946-1960” Doktora Tezi). Doğrudan Dokuz Subay Olayı ile ilgili olmasa da dönemin Milli Savuma Bakanı olan Şemi Ergin ile ilgili Dr. Fehim Kuruloğlu’nun yazdığı Sabık Milli Müdafaa ve Münakalat Vekili Hasan Şemi Ergin’in Hatırat ve Günlüğünde 27 Mayıs’a Giden Sürecin Yansımaları adlı makalesinde Şemi Ergin’nin darbeciler ile ilişkisi irdelenmektedir. Söz konusu makalede Şemi Ergin’in darbeciler ile ilişkisi olmasa dahi bakan olarak sorumluluğunu tam olarak yerine getirmedeği vurgulanmaktadır. Ancak ordu içindeki darbeci grupların örgütlenmeleri ile ilgili yeterli bir bilgi sunulmamıştır.(Kuruloğlu F. (2019), “Sabık Milli Müdafaa ve Münakalat Vekili Hasan Şemi Ergin’in Hatırat ve Günlüğünde 27 Mayıs’a Giden Sürecin Yansımalar” makale). Kübra Tatlısu “27 Mayıs 1960 Darbesi’ne Giden Süreçte Tümgeneral: Cemal Madanoğlu” Adlı makalesinde Cemal Madanoğlu’nun 27 Mayıs’a giden süreçte darbe planı içindeki konumu değerlendirilirken 9 Subay Olayı ile olan bağlantısından kısaca bahsetmektedir. (Tatlısu K. (2021) “27 Mayıs 1960 Darbesi’ne Giden Süreçte Tümgeneral: Cemal Madanoğlu” makale). Ömer Faruk Konca “Adnan Menderes’in Siyasal Yaşamı ve Kişiliği” adlı yüksek lisans tezinde 9 Subay Olayından çok kısa bir şekilde bahsetmekte ve olayın ayrıntılarına girilmemektedir. (Konca Ö. F. (2011), “Adnan Menderes’in Siyasal Yaşamı ve Kişiliği” yüksek lisans tezi). 9 Subay Olayı ile ilgili yazılan diğer bir makale de Neslihan Altuncuoğlu ve Merve Durmuş’un yazdığı “9 Subay Olayında Samet Kuşçu’nun Rolü” adlı makaledir. Bu makalede Samet Kuşçu’nun cuntacı yapılanma içerisine hangi amaçla girdiği ve sonraki süreçte gelişen olaylar üzerinde durulmaktadır. Ancak olayın 27 Mayıs Darbesi ile olan bağlantısına değinilmemiştir. (Altuncuoğlu N.-Durmuş M. (2020), “9 Subay Olayında Samet Kuşçu’nun Rolü” makale).

27 Mayıs 1960 Darbesi’ne giden süreçte Dokuz Subay Olayını doğrudan konu alan kitap sayısı da yok denecek kadar azdır. Ancak konu ile ilgili bilgiler kaynaklarda dağınık bir şekilde ele alınmıştır. İdris Gürsoy “*Dokuz Subay Olayı ve Samet Kuşçu*” adlı eserinde 27 Mayıs’a giden süreçte Dokuz Subay Olayına ve Samet Kuşçu’nun ihbarı ile hükümeti uyarmaya çalıştığına değinmiştir. Konu ile ilgili başvurulacak kaynaklardan biri de Feroz Ahmad’ın “*Demokrasi Sürecinde Türkiye*” adlı eseridir. Kitapta Dokuz Subay Olayından kısaca bahsedilmektedir. Ordu içerisinde DP’ye karşı oluşumun nedenleri ve olayın ortaya çıkmasından sonraki süreç kısaca anlatılmaktadır.

Olayın Menderes hükümeti tarafından bir an önce kapatılmaya çalışıldığı belirtilmektedir. Ancak olayın detaylarına pek fazla girilmemiştir. Konu ile ilgili başvurulabilecek bir kaynak da Cüneyt Arcayürek'in "*Bir İhtilal Bir İktidar (1955-1960) Darbeler*" adlı kitabıdır. Kitapta 1957-1960 arası olayları toplu bir bakış açısı ile değerlendirirken, Suriye'deki darbeler, hele Mısır'da Kral Faruk'a karşı yapılan başarılı darbenin ordudaki subayların üzerinde istenilen etkiyi yarattığından bahsedilmektedir. Burada Dokuz Subay Olayının ortaya çıkması ve olayın kısa süre içerisinde örtbas edilmesi üzerinde kısaca durulmuştur. Arcayürek'in konu ile ilgili kaleme aldığı diğer bir kitabı ise "*Darbeler ve Gizli Servisler (1950-1980)*" adlı kitabıdır. Söz konusu bu kitapta da genelde gizli servislerin darbelerle olan iç içeliği ve CIA'nın ülkemizin istihbarat teşkilatı olan MİT'in içindeki rolü üzerinde durulmuştur. Konu ile ilgili başvurulacak eserlerin başında gelen kitaplardan biri de Metin Toker'in "*Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları-Demokrasi'den Darbeye (1957-1960)*" adlı kitabıdır. Bu kitapta 1945 yılında ülkemizin tek parti döneminden çok partili döneme geçmesi ve 1950 yılında DP'nin iktidara gelmesi sonucunda gelişen olaylar, Dokuz Subay Olayının ortaya çıkışı ve bu dönemde ordu içerisindeki gizli yapılanmaların oluşmaya başlaması anlatılmaktadır. Kitapta Menderes ve Bayar'ın bunu yeterince göremedikleri de belirtilmektedir. William Hale "*Türkiye'de Ordu ve Siyaset*" adlı eserinde 27 Mayıs Darbesi'ne giden süreci kısaca değerlendirmiş ve Dokuz Subay Olayının buradaki rolü kısaca belirtilmiştir. Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar "*İhtilalin İçyüzü*" adlı eserlerinde 27 Mayıs'ın gerisindeki beş yılın hikâyesi bölümünde konu ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadırlar. Ali Fuat Başgilde "*27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*" adlı kitabında Dokuz Subay Olayında ve 27 Mayıs sürecinde Menderes'in ve Hükümetin hatalarından, İnönü'nün darbeyi teşvik edici politikasından bahsetmektedir.

Gerek 27 Mayıs 1960 darbesinden önceki süreçte cuntacı yapılanmalar içerisinde yer alan, gerekse 27 Mayıs 1960 Darbesi'nde önemli görevler üstlenen Alparslan Türkeş, Sadi Koçaş, Muhsin Batur, Sıtkı Ulay, Orhan Erkanlı, Ahmet Yıldız, Haydar Tunçkanat, Talat Aydemir ve Adnan Çelikoğlu anılarında Dokuz Subay Olayını anlatırken olayı kendi bakış açıları ile değerlendirmişlerdir.

Bu tez çalışmamda 27 Mayıs 1960 Darbesine giden süreçte Dokuz Subay Olayını araştırırken öncelikle yök-tez sitesinden konu ile ilgili yazılan doktora ve yüksek lisans tezlerini inceledim. Ancak doğrudan Dokuz Subay Olayını konu alan tez

alışmasının yapılmamış olması bu konudaki merakımı daha da artırdı. Dokuz Subay Olayı ile ilgili bilgilerin yer aldığı kitaplardan, konu ile ilgili yazılan tezlerden ve o dönemde etkin rol oynayan subayların anı kitaplarından yararlanmanın yanı sıra önemli bir arşiv taraması da yaptım. Milli Kütüphanede bulunan dönemin gazetelerini tarayarak (*Zafer, Ulus, Cumhuriyet, Tercüman, Akşam, Milliyet*) Dokuz Subay Olayı ile ilgili haberleri araştırdım. Dönemin dergilerinden (*Akis, Kim, Forum*) konu ile ilgili yazılan yazıları inceledim. İnönü Vakfı'nın internet sitesinden "Akis Dergisi'nin süreci kapsayan tüm sayılarına ulaştım. Akis dergisinin tüm sayılarına bu kadar kolay ulaşmak çalışmama önemli ölçüde kolaylık sağladı. Meclisin internet sitesinden o döneme ait Meclis Zabıtlarını inceleyerek subayların o dönemdeki sosyal ve ekonomik şartlarının iyileştirilmesi ile ilgili meclise sunulan kanun tekliflerini, siyasi parti gruplarının konu ile ilgili grup konuşmalarını inceleme imkânı buldum. Dokuz Subay Olayının meclise taşınması ve muhalefet ile iktidarın konu üzerindeki meclis tartışmalarını içeren meclis zabıtlarını inceledim.

Tez çalışmamız; giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Birinci bölümde; İhtilal, İnkılâp, devrim, darbe ve cunta kavramlarının açıklamaları yapılmış, Osmanlıdaki darbe girişimlerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde; Türkiye'nin çok partili hayata geçişi, Demokrat Parti'nin doğuşu, halkın demokrat partiye yönelmesi, Demokrat Parti'nin politikası, ordu içerisinde ve parti politikasını benimsemeyen alt rütbedeki subayların ordu içinde cunta yapılanmalarına girmeleri konuları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde; 9 Subay Olayı ve sonrasındaki gelişmeler ele alınmış, Dokuz Subay Olayı'nın 27 Mayıs Darbesi'ne olan etkisi araştırılmıştır. Sonuç bölümünde ise; 9 Subay Olayının 27 Mayıs Darbesi'ne zemin hazırladığı ve 9 Subay Olayında yer alan subayların 27 Mayıs'ı gerçekleştirmede önemli rol oynadıkları açıklanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin çok partili hayata geçmesi pek de kolay olamamıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte kurulan yeni rejimin toplum tarafından kısa sürede benimsenmesi kolay değildi. Ancak demokrasinin tam olarak yerleşmesi için ülkenin çok partili hayata geçmesi gerekiyordu. Atatürk döneminde iki defa çok partili hayata geçiş denemesi yapılmış ancak başarılı olamamıştır. Belli bir süre ülke tek parti ile idare edilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu olumsuz sonuçlar ve Türk ekonomisinin içinde bulunduğu durumun bir sonucu olarak DP kurulmuştur. DP daha önce kurulan

partilerden pek farklı değildi. Aslında Serbest Fırkanın bir benzeriydi. Savaşın sonra ülkede fiyat artışı baş göstermiş ve enflasyon artışı olmuştur. Bunun önüne geçilmesi için “*Milli Korunma Kanunu*” çıkarılmış ise de istenilen çözüm elde edilememiştir

DP kurulmadan önce ordu içerisinde yönetime karşı bir hoşnutsuzluk vardı. Ancak bu hoşnutsuzluk daha çok subayların ekonomik koşulları ve hayat şartları ile alakalıydı. Türkiye’de ordunun siyasi iktidara karşı örgütlenmesinin başlangıcı 1942-1943 yıllarına kadar götürülmektedir.² Orduda siyasi iktidara karşı cuntacı yapılanmaların yoğun olarak başladığı tarihler ise 1954-1955 yıllarına dayanmaktadır. 1954 yılında ilk olarak İstanbul’da Uçaksavar Okulu’nda Dündar Seyhan ve Orhan Kabibay tarafından bir örgütlenme hareketi başlamıştır.³ Bu iki subay ekseninde gerçekleşen örgütlenmeler 1954 yılından sonra hız kazanmış, ordu içerisinde bu cuntalaşmalar genişleyerek 30’u geçen bir üye sayısına ulaşmıştır.

Diğer yandan Ankara’da ise Talat Aydemir, Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin’in emir subayı Adnan Çelikoğlu, Sezai Okan ve Osman Köksal gibi isimlerin içinde yer aldığı başka bir cunta örgütlenmesi bulunmakta idi. Bu durumda örgütlenmeler etki alanını genişletirken, iktidara karşı bir harekât ihtiyacını hissetmişlerdir. Bu iki cunta 1957 yılında güçlerini birleştirerek Ankara ve İstanbul’da etkin hale gelmeye başlamışlardır. Cuntacılar bir lider arayışı içerisine girmişlerdir. Bunun için de ilk olarak bu düşüncelerini İsmet İnönü’ye aktarma imkânı bulmuşlardır. Ancak İnönü bunu kesin bir dille reddetmiştir.⁴ Çünkü İnönü 1957 seçimlerinde zaten DP’nin seçimi kaybedeceğine ve iktidardan kesin olarak düşeceğine inanıyordu. Komite üyeleri daha sonra Milli savunma Bakanı Şemi Ergin ile görüşerek darbenin liderliğini teklif etmiştir. Şemi Ergin, “*Ben basit bir avukatım bu işlerden anlamam.*” diyerek teklifi reddetmiştir. Ancak teklifi yapanlar hakkında da herhangi bir işlem yapmamıştır.

Cuntacılar ordu içerisindeki örgütlenmeler ile ilgili bazı nedenler ileri sürüyorlardı. Bunlar içerisinde en önemlisi DP’nin Atatürk İlke ve İnkılâplarından uzaklaştığı, irtica faaliyetlerini teşvik ettiği ve halkın dini duygularını istismar ettikleri yönündeydi. Kısacası askerler DP’nin bazı politikalarını beğenmiyorlardı. Tabii ki o

²Alparslan Türkeş, *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, Dokuz Işık Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 13-14.

³Yılmaz Öztuna ve Ayvaz Gökdemir, *Türkiye’de Askeri Müdahaleler*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1987, s. 101-102.

⁴Talat Aydemir, *Hatıralarım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.38.

dönemde subayların eskiden beri süregelen çeşitli sosyal ve ekonomik sorunları da vardı. Dönemin “meclis zabıtları” incelendiğinde subayların büyük maddi sıkıntılar içinde oldukları ve yaşam şartlarının zor olduğu görülmektedir.⁵

29 Ekim 1957 tarihinde yani 1957 seçimlerinden iki gün sonra Ankara hipodromundaki geçit töreninde darbe başlatılacak, ardından devlet yöneticileri tutuklanacaktı. Cuntacıların amacı seçim arifesindeki gerginlikten faydalanmaktı. Ancak bu konuda yeterli hazırlıkları olmadığından bu planlarını gerçekleştiremediler.⁶

1957 Aralık ayındaki bir ihbar olayı ordu içerisinde sivil hükümeti devirmeye yönelik bu girişimin ortaya çıkmasını sağladı. Binbaşı Samet Kuşçu’nun ihbarı ile ortaya çıkan bu olaya Dokuz Subay Olayı” olarak adlandırılacaktır. Çünkü tutuklanan subayların sayısı 9 kişiydi. Tutuklanan bu subaylar; *Topçu Yarbay Faruk Güventürk, Emekli Albay Cemal Yıldırım, Albay İlhami Barutçu, Kurmay Albay Naci Aşkun, Binbaşı Ata Tan, Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Yüzbaşı Kazım Özfirat, Binbaşı Samet Kuşçu ve Yüzbaşı Hasan Sabuncu* idi.⁷

Ancak ihbarcı Samet Kuşçu mahkemeye kesin bir delil sunamayınca yargılama sonucunda subaylar serbest bırakılarak görevlerine iade edilmişlerdir. Samet Kuşçu’nun ihbar ettiği kişiler arasında sadece bu grubun sorumlusu Faruk Güventürk ve Ata Tan vardı. Diğerleri hiçbir bu gruba dâhil değildi. Bu durum olayın çözülmesini zorlaştırıyordu. Milli savunma Bakanı Şemi Ergi’nin emir subayı Adnan Çelikoğlu da darbeci grup içerisinde yer aldığından cuntacılar tüm gelişmelerden kısa sürede haberdar oluyorlardı. Mahkeme heyetinin başkanı Cemal Tural dahi cuntanın içinde yer alıyordu. Tüm bu unsurlar darbecilerin işini kolaylaştırdığı gibi olayın çözülmesini de zorlaştırıyordu.

Samet Kuşçu’nun ihbarı ile ortaya çıkan Dokuz Subay Olayı Milli savunma Bakanı Şemi Ergin’in istifasına, yerine Etem Menderes’in atanmasına neden olmuştur.⁸ Menderes bazı subayların görev yerlerini değiştirmiştir.⁹ Bununla yeterli önlem aldığını düşünmüştür. Ancak bu süreçte cuntacı gruplar bir süre uyuyan hücreler konumuna

⁵TBMM Arşivi, Zabıt Ceridesi, Cilt 2, 24 Şubat 1958, s.521-523.

⁶Bayram Akça ve Sinan Kıyanç, “CIA ve 27 Mayıs 1960 Darbesi,” Tarih Okulu Dergisi, 2018, Sayı xxxvi, s.540.

⁷İdris Gürsoy, *Dokuz Subay Olayı ve Samet Kuşçu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s.36-37.

⁸FerozAhmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2020, s.38

⁹“Yüksek Rütbeli Subaylar Arasında Nakil ve Tayinler,” *Cumhuriyet*, 21.01.1958, s.1.

geçmiştir. Tehlike geçtikten sonra tekrar harekete geçen cuntacı gruplar örgütlenerek 27 Mayıs Darbesi'nin gerçekleştirilmesinde etkili olmuşlardır. Cuntacı gruplar içerisinde Dokuz Subay Olayından etkilenmeyen tek grup Sadi Koçaş grubuydu.¹⁰ Bu nedenle Koçaş 27 Mayıs darbesinde, darbe için lider bulma işini halledecek ve darbenin gerçekleşmesinde önemli bir rol üstlenecektir.

Dokuz Subay Olayı ve sonrasındaki darbe planlarında kullanılan bazı yöntemler aslında benzerlikler gösteriyordu. En son 15 Temmuz darbe kalkışmasına bakıldığında, aynı yöntemin burada da kullanıldığı söylenebilir. Çünkü kalkışma içerisine giren grubun önemli görevlere kendi adamlarını getirdikleri görülmektedir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın başyaveri Albay Ali Yazıcı da FETÖ terör örgütünün mensubuydu ve kalkışma sonrasında yargılanarak müebbet hapis cezasına çarptırıldı.¹¹ Burada görüldüğü gibi her darbe girişimi başarıya ulaşmayabilir. Bu nedenle darbe yapmaya çalıştığı kişilerin durumuna düşebilir. Dolayısıyla darbe yapmaya çalışanlar aslında büyük bir risk almaktadırlar.

Bu araştırmanın amacı literatür taraması yaparak Türkiye'nin “*Çok Partili Sürece*” geçişte ordu içerisindeki cuntacı grupların siyasete müdahale sürecini ortaya koymak, bundan sonraki süreçte devlet adamlarının bu tür davranışlar karşısında daha dikkatli davranmalarını sağlamak ve onlara gerekli önlemleri almaları konusunda yardımcı olmaktır. Türkiye demokratik parlamenter düzen içindeki yerini uzun bir süre aramıştır. Seçim yoluyla ya da silah zoru ile başa gelenler, daima “vatanı kurtarmak, demokrasiyi yaşatmak” amacıyla yönetime geldiklerini iddia ederler. Ancak bunu uygulamanın bunu söylemek kadar kolay olmadığını kısa süre içerisinde görecektir.

¹⁰William Hale, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, Hil Yayınları, İstanbul, 1996, s.97.

¹¹Anadolu Ajansı, *Eski Başyaver Yazıcıya Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis*, (17.07.2020).

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ TARİHİMİZDE DARBE GİRİŞİMLERİ

1.1. İHTİLAL VE BENZERİ KAVRAMLAR

Konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi için ihtilal, darbe, inkılâp, devrim ve cunta kavramlarını açıklamakta fayda vardır. Bu kavramlar anlam açısından birbirlerine çok yakın olsalar da aralarında bazı farklar bulunmaktadır. Konu ile ilgili yazılan kaynaklarda yazarlar kendilerince yükledikleri anlama göre bu kavramları kullanmışlardır. Ordu içindeki gruplaşmalar için de “ihtilal grupları,” “darbeci gruplar” veya “ordu içindeki cuntacı yapılanmalar” tabirlerinin kullanıldığı görülmektedir. Şimdi bu kavramları kısaca açıklamaya çalışalım.

İhtilal Nedir? Bir devletin siyasi, sosyal ve iktisadi yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla hukuk kurallarına uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim.¹² Bir memlekette meydana gelen en belirgin siyasi hareket, uzun süreli bir düzen kurulmasına yol açan köklü yenilik anlamına gelmektedir.¹³

İnkılâp Nedir? Kelime anlamı olarak bir durumdan başka bir duruma geçiş, evrim, dönüşüm anlamlarına gelmektedir.¹⁴ Kısa sürede meydana gelen köklü değişiklikleri ifade eder.¹⁵

Devrim Nedir? Toplum ve siyaset biliminde, yönetim yapısını ve bununla ilgili kurumları değiştiren köklü, hızlı ve kapsamlı dönüşüm.¹⁶ Bir topluluğun ayaklanma sonucu iktidarı ele geçirmesiyle bir devletin siyasal ve toplumsal yapısında ortaya çıkan apansız ve önemli değişiklik. Genel geçer anlayışa göre devrimler, kurulu düzeni alt üst eden karşı konulmaz değişim güçlerinin neden olduğu köklü dönüşümlerdir.¹⁷ Temelde siyasal iktidarın devrilmesini kapsayan bir terim olmakla birlikte, daha geniş anlamda toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında görülen büyük değişimleri ifade eder.

¹²Prof. Dr. Hasan Eren vd, Türkçe Sözlük, “İhtilal,” TDK Yayınları, Ankara, 1988, s.686.

¹³Sefa Kılıçoğlu, vd., “İhtilal,” Meydan Laorusse, Cilt 9, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970, s.411.

¹⁴Prof. Dr. Hasan Eren vd, Türkçe Sözlük, “İnkılâp,” TDK Yayınları, Ankara, 1988, s.709.

¹⁵Sefa Kılıçoğlu, vd., “İnkılâp,” Meydan Laorusse, Cilt 9, Sabah Yayınları, İstanbul, 1992, s.507.

¹⁶Dr. Gürsel Tüzün, “Devrim” Ana Britanica, Cilt 7, Ana Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 220.

¹⁷Tanju Gökçöl, “Devrim” Grolier International Americana Encyclopedia, Cilt 5, Medya Holding A.Ş., İstanbul, 1993, s.33-34.

Darbe Nedir? Bir ülkede zor kullanarak yönetimi devirme işi.¹⁸ Siyasi iktidarın beklenmedik bir anda fiziki şiddet kullanarak ya da şiddet kullanma tehdidiyle yasalarda belirtilen ya da normal kabul edilen usuller dışında el değiştirmesi olarak tanımlanabilir.

Cunta (Junta) Nedir? İspanyolca bir kelime olup, bir ülkede yönetime el koyan kimselerden oluşan kurul anlamına gelmektedir.¹⁹ İberya ülkelerinde normal yollardan veya ihtilalle işbaşına gelen siyasi veya idari meclis. Türkiye’de 27 Mayıs 1960 olaylarından önce ve sonrasında ilgili olarak, gerek Milli Birlik Komitesi, gerek çeşitli adlarla anılan asker grupları için de cunta terimi kullanılmıştır.²⁰

Bu tanımlar ışığında bir değerlendirme yapılacak olursa, 27 Mayıs’a giden süreçte 9 Subay Olayı ordu içindeki darbeci grup olarak adlandırılabilir. İhtilallerin mantığı var mıdır? Sorusuna cevap vermek gerekirse, ihtilalleri gerçekleştirenler açısından şüphesiz ki ihtilallerin bir mantığı vardır ve darbe kaçınılmazdır. Çünkü ihtilali yapacak olanlar gidişattan memnun değildirler. Kendilerine ihtilal yapılmaya çalışılanlar yani iktidardakiler açısından ise ihtilalin hiçbir mantığı yoktur. Onlar gidişattan memnurdurlar. Elleriindeki güç ve yetkiyi kaybetmek istemezler. Mümkün oldukça rakiplerine fırsat tanımazlar. İhtilal, toplumda oluşan çelişkilerin şartlar oluştuğunda patlamasıdır. Toplumdaki çelişkiler arttıkça ihtilal yapma hırsı da artar.

İhtilal ne iyidir, ne de kötü. Ancak şartlar oluşunca ortaya çıkar. Eğer şartlar tam oluşmuş ise ihtilali önlemek mümkün değildir.²¹ İhtilal toplumsal bir olaydır. Toplumda farklı düşünen insanlar arasındaki ilişkilerin sonucudur. Bu da bize gösteriyor ki dünyada ve ülkemizde ihtilallerin olması her zaman muhtemeldir. Çünkü toplumda çelişkiler tarih boyunca var olmuş ve gelecekte de var olacaktır. Çok yakın tarihten örnek vermek gerekirse 2024’ün son aylarında Suriye’de 61 yıllık BAAS rejiminin ortadan kaldırılması da bir ihtilaldir. Bu ihtilal, Suriye’deki çelişkiler neticesinde ortaya çıkmış ve rejim karşıtı gruplar tarafından şartlar oluşunca gerçekleşmiştir.

Dokuz Subay Olayı ve 27 Mayıs Darbesi’nin tertipleycilerinden olan Orhan Erkanlı, darbelerin yapılış amaçlarını açıklarken güzel bir durum değerlendirmesi yapmaktadır. “Son yıllarda, vatani kurtarmak veya vatana ihanet etmek fiilleri,

¹⁸Prof. Dr. Hasan Eren vd., Türkçe Sözlük, “*Darbe*,” TDK Yayınları, Ankara, 1988, s.339.

¹⁹Prof. Dr. Hasan Eren vd., Türkçe Sözlük, “*Cunta*” TDK Yayınları, Ankara, 1988, s.264.

²⁰Sefa Kılıçoğlu, vd., “*Cunta*,” Meydan Larousse, Cilt 3, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970, s.99.

²¹Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991, s.25.

kahramanlık veya hainlik sıfatları o derece yersiz ve gereksiz, sık sık ve çok kötü şekillerde kullanıldı ki, artık bu kavramlara kimse inanmaz oldu. Bir süre kahraman olarak alkışladığımız, başımızda taşıdığımız, izinden gittiğimiz kişiyi veya kişileri bir günde ayaklar altına almaktan, hain diye damgalamaktan, sürgüne göndermekten, asmaktan çekinmedik. Değer ölçülerimiz, yargılarımız değişti.” Aslında ortada kurtarılmaya muhtaç, batmış bir vatan ve zorla yaşatılacak bir demokratik düzen olmadığını, kahraman veya hain olarak nitelendirdiğimiz kişilerin iktidar mücadelelerinin galipleri veya mağluplarından ibaret olduğunu bir türlü anlamadık.²²

Buradan da anlaşıldığı gibi vatan haini veya kahraman olmak gücü elinde bulundurmaya bağlıdır. İktidarı ele geçirenler karşılarında olanları vatan haini ilan edebiliyorlar. Erkanlı'nın bu konudaki tespitleri de dikkate değerdir. “Gerçekten ben her zaman aynı insandım, değişen ben değildim. Türkiye'nin şartlarıydı, insanların değer hükümleri.” diyerek duruma güzel bir açıklık getirmektedir.²³

İhtilalin mantığında ihtilal ile daha iyi bir düzene gidileceği hayali vardır. İhtilali planlayanlar buna candan inanırlar. Ancak ihtilal gerçekleşikten sonra bunun hiç de böyle olmadığını anlarlar. Hatta bazen içinden çıkılması çok zor bir duruma düşüldüğünün farkına varırlar. İhtilallerde kimin kahraman veya hain olduğuna ihtilalin sonucunda iktidarı ele geçiren ya da iktidarda kalanların durumu karar verir. Çünkü ihtilali yapmaya çalışanlar başarılı bir sonuca ulaşırlarsa kahraman olur. İktidarı kaybedenler ise hain olurlar. Ancak ihtilal karşısında başarılı olunursa tam tersi bir durum söz konusu olur. Her iki kesim için tehlike geçtikten sonra halk gerçek görüşünü ortaya koyar.

1.2. OSMANLIDA DARBE GİRİŞİMLERİ

Osmanlı tarihine bakıldığında yönetimin üç unsurdan kurulduğu görülür: Asker, saray ve medrese. Saraya hâkim olmak için ordunun ve medresenin onayını almak gerekiyor. Osmanlıda ordu ve medrese memnun olmadığı zamanlarda padişahları tahttan indirerek yerine yeni bir padişahı tahta geçirmiştir. Yani Osmanlıda ordu ve medrese çoğu zaman yönetimde söz sahibi olmuştur. Bunun zararlarını gören Mustafa Kemal orduyu siyasetten ayırmış. Böylece askerin yönetim işlerine karışmasını önlemeye çalışmıştır.

²²Orhan Erkanlı, *Anılar..., Sorunlar..., Sorumlular*, İstanbul, 1972, Baha Matbaası, s.5-6-7.

²³Orhan Erkanlı, a.g.e. s.7.

Osmanlı tarihinde yeniçeriler, 1622’de ilk defa II. Osman’ı tahttan indirerek yerine kardeşi Deli Mustafa’yı tahta geçirmişlerdir. Böylece Osmanlı tarihinde ihtilal hareketi gerçekleşmiştir. Bu hareket aynı zamanda Osmanlı Devleti’nde padişahı korumakla görevli olan kapıkulu askerleri tarafından gerçekleşmiştir. Osmanlı tarihinde ilk ciddi ihtilal hareketi 14 Eylül 1859’da gerçekleşen “*Kuleli Vakasıdır.*” Türk siyasi tarihinde kurulan ilk siyasi parti niteliğinde olan “*Fedailer Cemiyeti*” 1859’da Sultan Abdülmecit’i tahttan indirerek yerine Sultan Abdülaziz’i geçirmeye çalışmıştır. Ancak darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Darbe girişimini, devlet yönetimini beğenmeyen askeri erkânla, mülkiye memurları ve ulemeden bazı kişiler tertiplemişlerdir. Daha sonra 1876’da Abdülaziz’e karşı Harbiyeli öğrenciler kullanılarak bir darbe tertiplenmiştir. 30 Mayıs 1876’da Süleyman Paşa’nın emrindeki Harbiye Mektebi öğrencileri ve Taşkılla ile Gümüşsuyu Kışlasındaki askerler ise ordu komutanı Refik Paşanın emrinde harekete geçerek Dolmabahçe Sarayını çembere alarak Abdülaziz’i saraydan uzaklaştırdılar. Yerine önce V. Murat’ı daha sonra ise II. Abdülhamit’i padişah ilan ettiler.²⁴

31 Mart 1909’da ise Meşrutiyet’e karşı olanlar İstanbul’da büyük bir ayaklanma gerçekleştirdiler. İsyan, askeri bir mahiyet taşımasına rağmen dini bir görünüm almıştır. Ancak isyan amacına ulaşamamıştır. Osmanlı’daki diğer bir askeri darbe girişimi de “*Bab-ı Ali Baskınıdır.*” Enver Bey ve Talat Bey önderliğindeki grup Bab-ı Aliye girmiştir. Kamil Paşaya zorla istifa mektubu imzalatılmıştır. İttihat ve Terakki’nin baskısıyla sadrazamlığa Mahmut Şevket Paşa getirilmiştir.

İhtilal yapmak bir güç gerektirir. Bu güç genelde orduya dayanır. İhtilallerin genelde askeri güçler tarafından yapıldığı görülmektedir. Siyasi tarihimizde askeri gücün yanında, bürokrasi ve dini unsurların da bazen etkili olduğu görülmektedir. Ya da ortak bir hareket ile ihtilale girişim çabaları görülmektedir.

Yakın tarihimizde bütün siyasi müdahaleler ordudan gelmiştir. 1876’da Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesi olayından beri bu gelenek, prensip gücünde bir şekilde dayanmaktadır. Bu prensip Türkiye’de ordunun siyaset dışı olduğu ve her iktidarın ehemmiyetle dikkat etme esasıdır. İkinci nedeni teşkil eden şekil meselesine gelirsek; bu, yukarıda belirtilen prensiplerin kamu efkârında ve basında orduya karşı daima yürürlükte bulunan, bir nevi dokunulmazlık duygusudur. Yani ordunun siyaset dışı

²⁴Abdurrahman Dilipak, *İhtilaller Dönemi*, Beyan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1991, s.34-36.

olması, siyasete karışmaması nasıl bir anayasa ve devlet prensibi ise; ordu hakkında yazmaktan, konuşmaktan ve eleştiriden kaçınması da bizde kendiliğinden yerleşmiştir.²⁵

Siyasi tarihimizde yönetime müdahale etme geleneği Osmanlı'dan devam etmekte idi. Ordu sürekli elinde silah ve güç olan bir kurum olduğundan, yönetime müdahale hep ordudan gelmekte idi. 1876'da Meşrutiyet'i ilan etmek için ordu devlet hayatına müdahale etti. Sultan Abdülaziz tahttan indirilerek Meşrutiyet yönetimine geçilmesi sağlandı. Ordu 1908'de tekrar yönetime müdahale ederek II. Meşrutiyet'in ilanını gerçekleştirdi. Birinci Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı yönetiminin çökmesi üzerine İstiklal Savaşı'nın başlamasını sağlayanlar da yine ordu mensupları idi. 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbeleri de yine askerler tarafından gerçekleştirilmiştir. 15 Temmuz 2016'da darbe teşebbüsünde bulunanlar da askeriye içerisinde uzun bir süreden beri örgütlenmiş olan belli bir grubun planlı bir kalkışması idi.

²⁵Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı, Remzi Kitabevi*, 7. Basım, İstanbul, 1999, s.263.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ

2.1. TÜRKİYE’NİN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİ

Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanı ile siyasi anlamda batılılaşma hareketleri içerisine girmiştir. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte padişah kendi gücünün yanında meclisin gücünü de tanımış ve halkın yönetime katılması sınırlı da olsa sağlanmıştır. Türkiye’de demokrasinin ruhunu Milli Mücadelede bulmak mümkündür. 1920’de kurulan Birinci Millet Meclisi’nin hazırladığı ve sonra rafa kaldırılan halk programı o devirdeki demokrasi anlayışını ve halkın demokrasiden ne beklediğini çok açık şekilde ortaya koymaktadır.²⁶ Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasından sonra Mustafa Kemal ve arkadaşları kurulacak olan devletin artık padişahlık olamayacağını dile getirmiştir. 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet ilan edilerek ülkenin yönetim şekli belirlenmiştir.

Yurdun düşman işgalinden kurtarılması ve bunun Lozan Antlaşması ile tescillenmesi ile artık sıra yapılacak inkılâp hareketlerine gelmişti. İlk mecliste her meslek ve düşünceden mebuslar vardı, ancak hepsinin temel önceliği yurdu düşman işgalinden kurtarmaktı. Sonraki süreçte mebuslar arasında görüş ayrılıkları kendisini göstermeye başladı. I. TBMM’deki kadro ile inkılâp hareketlerini yürütmek zordu. Çünkü aralarında hilafetin geri getirilmesi gerektiğini savunanlar dahi vardı. Bu nedenle meclis 1 Nisan 1923’te kendisini feshedip seçimlere gitti. Mecliste Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti grubu çoğunlukta idi. Mustafa Kemal, yapacağı inkılâpları bir siyasi partiye dayandırarak yapmaya çalışıyordu. Bu nedenle Müdafaa-i Hukuk Grubunu siyasi bir parti haline getirmeye karar verdi. 9 Eylül 1923’te Cumhuriyet Halk Fırkasını kurdu. Böylece Türkiye’nin ilk siyasi partisi kurulmuş oldu.

Mustafa Kemal ve İsmet İnönü’nün başını çektiği Halk Fırkası içindeki kesim, Cumhuriyetin ilan edilme şekline karşı çıkmış olan Hüseyin Rauf’un önderliğindeki küçük ılımlılar grubu üzerindeki baskıyı artırınca halk içerisindeki muhalefet gittikçe güçlenmiş ve bu azınlık yeni bir siyasi parti kurma yoluna gitmiştir. Rauf Orbay önderliğindeki 32 milletvekili 17 Kasım 1924’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmuşlardır.²⁷ Ülkenin birçok yerinde; özellikle muhafazakâr doğuda, İstanbul’da ve

²⁶Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2013, s.50.

²⁷Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1999, s.245.

iskân sorunlarının kötü olduğu İzmir'deki hava, bir muhalefet partisinin kuruluşuna yardımcı oldu. CHP lider takımı bu tehlikeyi sezip karşı önlemler almıştır.²⁸ Kurulan bu parti ekonomide liberal olup, laik ve milliyetçi bir politikayı benimsemişti. Merkezîyetçi ve otoriter eğilimlere karşı olup, “Adem-i Merkezîyetçiliği ve güçler ayrılığını savunuyordu. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ve 1 Kasım 1924'te halifeliğin kaldırılması İslamcı-monarşik devlet anlayışından kesin bir ayrılış ve laikliğe doğru bir yöneliş olmuştur. Bu laik reformların yarattığı tepki, ülke ekonomisinin kötü durumu hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Bu durum Halk Partisi içinde ayrılıklara neden olmuş ve parti içinde tanınan bazı şahısların partiden ayrılmalarına neden olmuştur. Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Adnan Adıvar, Refet Bele, İsmail Canbulat gibi milletvekilleri Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adı altında yeni bir siyasi parti kurdular. (17 Kasım 1924)²⁹ Terakkiperver Fırka'nın dayandığı esas fikir muhalefet denetimi olmaksızın bütün kuvvetlerin millet meclisinde toplanmasının otoriter bir idareyi doğuracağı düşüncesiydi. Cumhuriyet rejimi, liberalizm ve demokrasi yeni partinin kabul ettiği diğer esas ilkelerdi. Terakkiperver Fırkası liberalizmi temel ilke olarak benimsemiş ise de bunlar hükümetin müdahalesine karşı dini korumak düşüncesi etrafında birleşiyordu. Bu partinin kurulması hükümeti tedirgin etti.

İkinci Büyük Millet Meclisi döneminde, halk programını hazırlayanların hemen hiçbirisi yoktur. Yeni kurulan Halk Fırkası, daha sonradan CHF adını alacaktır, meclise tamamen hâkim olarak reformlara girişmiştir. Sözde bu reformların yürütülmesini ve Türkiye'nin modernleşmesini engelleyecek muhalefet yok edilmiştir. Kazım Karabekir, Rauf Orbay ve Adnan Adıvar'ın kurdukları parti kapatıldıktan sonra CHP tek başına hüküm sürmeye başlamış ve yurdun siyasi hayatına hâkim olmuştur. CHP üyelerinin birçoğu, daha sonra kendilerine ve yakınlarına çıkar sağlayacak mevkileri ellerine geçirmişlerdir. Halkın derin memnuniyetsizliğine neden olan yolsuzluklar, bunları örtmek için devlet iktidarı kullanılarak uygulanan sert tedbirler, kısa sürede milli mücadele ruhunun kaybolmasına ve hükümete karşı çeşitli direnişlere yol açmıştır.³⁰

²⁸Eric Jan Zürcher, a.g.e. s.246.

²⁹Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.132.

³⁰Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.51.

Bir süre sonra doğuda Şeyh Sait İsyanı patlak vermiştir. İlimli bir politika izleyen Fethi Okyar Hükümeti istifa etmiş yerine İsmet İnönü hükümeti kurulmuştur. İnönü meclisten Takrir-i Sükûn kanununu geçirdi. İstiklal Mahkemeleri harekete geçirilerek sert tedbirler alındı. İsyân bastırılarak elebaşlarının büyük çoğunluğu idam edildi. Ülkede basın kaldırıldı. Sadece Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi ve Cumhuriyet Gazetesi kapatılmadı. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası istiklal mahkemelerin tavsiyesi üzerine 3 Haziran 1925'te hükümet tarafından kapatıldı. Mahkemeye göre parti üyeleri isyanı desteklemiş ve siyasal amaçlar uğruna dini istismar etmeye çalışmışlardı.³¹ Şubat 1925'te Şeyh Sait önderliğinde Doğu Anadolu'da bir Kürt İslâm ayaklanması başladı. İsyancıların amacı bağımsız bir Kürdistan devleti kurmak ve halifeliği yeniden canlandırmaktı. Şeyh Sait İsyanının sorumlusu olarak Terakkiperver Fırkası görüldüğünden hükümet TPCF' ye karşı cephe aldı. TPCF 5 Haziran 1925 yılında kapatıldı. Böylece Türkiye'de çok partili hayata geçiş denemesinin ilki başarısızlıkla sonuçlandı. Mecliste çoğunluğu ele geçiren Mustafa Kemal taraftarları eski Osmanlı idaresi sınıfını çeşitli görevlerle yeni sisteme katmıştır.³² Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra muhalefet bütünü ile susturulmuştur. Takrir-i Sükun Kanunu 1929 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası her bakımdan bir iktidar tekeli kurdu ve 1931'deki parti kongresinde Türkiye'nin siyasal sistemi tek parti sistemi olarak resmen ilan edildi.³³

1922-1930 yılları arasında hükümetin izlediği devletçilik politikası halkın ekonomik alanda tepkisine neden olmuştur. 1929 yılında dünyadaki ekonomik bunalım Türkiye'yi oldukça olumsuz etkilemiştir. CHP'nin tahakkümü ve bazı üyelerinin mevkilerinden faydalanarak şahsi kazançlar sağlaması halk arasındaki hoşnutsuzluğu daha da arttırmıştır. Mecliste hükümetin politikalarını eleştirebilecek bir parti yoktu. Ayrıca Mustafa Kemal de çeşitli zamanlarda yaptığı yurt gezilerinde halkın hoşnutsuzluğunu görmüştür. Mustafa Kemal, CHP'nin içine düştüğü rehaveti görmüş ve partiyi harekete geçirmek için bir muhalefet partisinin kurulmasını teşvik etmiştir.³⁴ Bu durum 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasını beraberinde getirmiştir.

³¹Eric Jan Zürcher, a.g.e. s.250-251.

³²Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.135.

³³Eric Jan Zürcher, a.g.e. s.257.

³⁴Eric Jan Zürcher, a.g.e. s.260.

Mustafa Kemal kendisine sadık olacak bir siyasi partinin kurulmasını istiyordu. Bu nedenle kendisine yakın olan arkadaşı Fethi Okyar'ı bu partiyi kurmakla görevlendirdi. Atatürk, CHF'yi denetleyecek; fakat devletin emrinde çalışacak bir muhalefet partisi kurmaya karar vermiştir. Fethi Okyar'ın 1930'da kurduğu Serbest Cumhuriyet Fırkası, kısa sürede halkın desteğini alınca CHF liderleri bu partinin Atatürk'ün aleyhinde olduğunu, şeriatı ve saltanatı getirmek istediğini ileri sürerek partinin kapatılmasına yol açmıştır.³⁵ Muhalif partinin kurulmasındaki amaç, birikmiş hoşnutsuzlukların giderilmesini sağlamak ve ekonomik duruma yeni çareler üretmek, hükümet üzerinde bir denetim sistemi kurmaktır.³⁶ Serbest Fırkanın ekonomi alanındaki temel ilkeleri, liberal bir ekonomi sistemini kurmaktır. Parti CHP'nin ekonomi politikalarını eleştirmeye çalışıyor ve onların ekonomide başarısız bir siyaset izlediklerini iddia ediyordu. Partinin bu politikası kısa sürede Serbest Fırkaya çok sayıda muhalifin toplanmasını sağlamıştı. Fethi Bey hükümetin politikalarını sert bir dille eleştiriyordu. Zor durumda kalan hükümet, Serbest Fırkayı irtica ve Mustafa Kemal'e karşı olmakla suçluyordu. Halk partililer Serbest Fırkanın halkta fazla rağbet görmesini ve hükümeti eleştirmesini sadece kendi partilerini değil, aynı zamanda rejimi de tehdit eden bir tehlikeymiş gibi göstermeye çalışıyordu. İktidara göre Serbest Fırkaya karşı olan yoğun ilgi aslında gericilerden geliyordu. Mustafa Kemal başlangıçta tarafsız olduğunu belirtmiş ise de Halk Partililer Mustafa Kemal'i Halk Partiyi desteklemeye ikna etmişlerdir. Böylece, Mustafa Kemal'e karşı gelmek durumunda bırakılan Serbest Fırka liderleri 17 Kasım 1930'da partilerini kapatma kararı aldılar.³⁷

CHP, dinci gericilerin Serbest Fırkayı kendi amaçlarını gerçekleştirmek için bir sığınak olarak kullandıklarını ileri sürüyordu. Bu nedenle partinin kapatılmasının doğru bir karar olduğunu söylüyorlardı. Buna dayanak olarak da altı ay sonra patlak veren Menemen Olayını gösteriyorlardı. Ancak bu iddianın doğruluğunu kanıtlayan bir delil henüz tespit edilmemiştir.³⁸ SCF'nin kurulması ve kısa sürede büyümesi, halkın hoşnutsuzluğunun kanıtıydı. SCF'nin kapatılmasından sonra Cumhuriyet'in önderleri, kurdukları rejimi araştırmaya giriştiler. Mustafa Kemal, Anadolu ve Trakya'da halkın şikâyetlerini anlamaya çalışan uzman kişiler ile birlikte geziler yaptı. Sivil ve askeri

³⁵Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.51.

³⁶Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.151.

³⁷Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.153.

³⁸Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.154.

yetkililer ile yerel CHP önderlerinden başka hiç kimsenin rejimden memnun olmadığını gördü. Cumhuriyet köylünün, işçinin, küçük esnafın ve tüccarın yaşamında bir düzelme meydana getirmemişti.³⁹ Serbest Fırkanın kapatılmasından sonra CHP, İttihat ve Terakki döneminden beri ayakta kalmış; bağımsız, toplumsal ve kültürel örgütleri yasaklayıp ülkenin tüm kültürel ve düşünsel yaşamını doğrudan kendi denetimleri altına alarak ülkedeki nüfuzlarını pekiştirdi. Böylece Türkiye'nin tek partili bir devlet olduğu resmen açıklanmıştı.⁴⁰ Serbest Fırka denemesi temel bir gerçeği açığa çıkardı. Bir siyasi reform, ne kadar büyük olursa olsun reform ancak ekonomik ve toplumsal reformlar ile tamamlandığı zaman ayakta durabilir.⁴¹ 1930'da Serbest Fırka denemesinin başarısızlıkla sonuçlanması, Türkiye'nin liberalizmden uzaklaşmasını ve devletçi bir politika takip etmesine neden oldu. Devlet ekonomik faaliyetleri bizzat yönlendirdi. Ekonomide de tek partinin politikası egemen kılınmaya çalışıldı. 1930'dan sonra belirlenen temel ilkeler ki bunlar; milliyetçilik, halkçılık, laiklik, cumhuriyetçilik, devletçilik ve devrimcilik önce CHP'nin parti programına daha sonra ise anayasaya (1937) konuldu. 1935'te parti genel sekreterini İçişleri Bakanı tayin etmeyi kararlaştırdı. Vilayetlerde ise valiler parti teşkilatlarının başına getirildi. Bölge müfettişleri hem parti hem de hükümet işlerini kontrol etmekle görevlendirildi. Böylece milletin tümü CHP üyesi olarak kabul edildi. 1930-1945 döneminde uygulanan tek parti rejiminin yarattığı sorunlar 1945'te başlayan demokrasiye dönüş ve demokrasi mücadelesinin ana konuları olmuştur.⁴²

Atatürk'ün ölümünden bir gün sonra İsmet İnönü TBMM'de oybirliği ile cumhurbaşkanı seçildi. Atatürk'ün ömür boyu dostu ve en yakın işbirlikçisi olan İnönü'nün seçilmesi yönündeki bu kararın alınmasında üç kişinin etkisi olmuştu. İnönü'nün kendisi, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve 1937'de başbakan olan Celal Bayar'dı.⁴³ Bayar, İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesinde etkili olmuştu. Fakat ikisinin karakteri ve felsefesi birbirinden oldukça farklıydı. Tedbirli ve becerikli bir politikacı olan İnönü yasa ve düzeni, devlet otoritesinin üstünlüğünü ve yerleşik rejimin istikrarını yüceltiyordu. Bayar ise siviller ve iş çevreleri arasında epey dostu olmasına

³⁹Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2012, s. 294.

⁴⁰Erik Jan Zürcher, a.g.e. s.262.

⁴¹Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.154.

⁴²Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.51.

⁴³Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınevi, 6. Baskı, Ankara, 2013, s.393.

rağmen ordu ve aydın saflarında pek tutulmayan karaktere sahip bir bankacı ve iktisatçıydı.⁴⁴

Türkiye’de 1946-1950 dönemi, toplumun kendi ihtiyaç ve kültürüne uygun bir demokrasi kurma mücadelesinin başlangıcı olacaktır. Bu mücadele hem orta sınıf hem de yoksul köylü sınıfının verdiği bir mücadeledir. Bunun başlangıcı ise “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” ile başlamıştır. Bu kanuna karşı çıkanların başında kendisi de büyük toprak sahibi olan Aydın milletvekili Adnan Menderes olmuştur. Aslında o da orta sınıfa mensup biriydi. Öyle görülüyor ki Türkiye’de “Topraklandırma Kanunu” uzun bir süre iktidara karşı gelişen tepkiler ve Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Anayasasını kabul etmesi ve II. Dünya Savaşı’nın getirmiş olduğu siyasi ve ekonomik sonuçlar Türkiye’de çok partili bir sisteme geçişi zorunlu hale getirmişti. İktidar partisi başta buna karşı çıkmışsa da sonunda kuruluşundan itibaren Türkiye’de zaten mevcut olduğunu belirtmişlerdir.

II. Dünya savaşı bittiği zaman ekonomisi iyice bozulan Türkiye’nin %80’ini oluşturan kırsal kesim oldukça zor durumdaydı ve İnönü hükümetine tepkiliydi. Çünkü kırsal kesimde yaşayan halkın yaşam seviyesi oldukça düşüktü. Hükümetin savaş sırasında enflasyonla mücadele etmek için toprak ürünlerini düşük fiyatlandırma siyaseti, “Toprak Mahsulleri Vergisi” ve özellikle 1945’te çıkarılan “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” büyük toprak sahiplerini soğutmuştu. Cumhurbaşkanı İnönü tarafından desteklenen “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” savaş sonrası Türkiye’inde siyasal muhalefetin doğuşunda büyük bir rol oynadı.⁴⁵ Ülkedeki gidişatı ve halkın devlete ve devlet ile özdeşleştirilen CHP’ye karşı tepkisini hafifletmek isteyen İnönü, uluslararası gelişmeleri de dikkate alarak daha liberal bir siyasallaşma yoluna gitmeye karar verdi. Türkiye, Amerika’nın siyasi ve askeri desteğini sağlamak ve Marshall planından faydalanmak için ülkede demokrasi ve serbest ekonominin gereğini anlamıştı. Bu da Türkiye’nin siyasal bir liberalizme doğru yönelmesini sağlamıştır. Uluslararası siyasal koşulların değişmesi ile tek parti yönetimi, gerek TBMM’de gerekse basında, baskıcı yöntem yerine, daha hoşgörülü bir tutum içine girmesi ve İsmet İnönü’nün 19

⁴⁴Kemal H. Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s.200.

⁴⁵Erik Jan Zürcher, a.g.e. s.302.

Mayıs 1945 söylevi, 18 Temmuz 1945 günü Milli Kalkınma Partisi adıyla yeni bir partinin kurulmasına yol açmıştır.⁴⁶

İnönü, cumhurbaşkanı seçildikten sonra çevresindekilere Celal Bayar hükümetindeki bakanların birbirleri ile geçinemediklerini, kabinenin allak bullak olduğunu söylüyordu.⁴⁷ Celal Bayar hükümeti ancak bir buçuk ay gibi kısa bir süre dayandı ve istifa etti. 25 Ocak 1939 günü yani Celal Bayar'ın istifa ettiği gün Refik Saydam 11. Hükümeti kurmuş ve cumhurbaşkanının onayına sunmuştur. Refik Saydam 27 Ocak 1939 günü hükümet programını okumuştur. Program kısıydı ve CHP'nin parti programını gerçekleştirmek amacını taşıyordu. Program genel anlamıyla güvenlik eksenliydi. Ekonomik olarak da devletçilik ilkesinin hâkim kılınması esas alınmıştır. Türkiye'de "Milli Şef" dönemi böylece başlamıştır. Artık herkes, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den "Milli Şef" diye söz edecek ve bu sözü sık sık tekrarlayacaktır. Çünkü Atatürk'ün ölümünden sonra, Halk Partisi başkanlığına birini seçmek için 26 Aralık 1938'de olağanüstü toplanan CHP kurultayında bir tüzük değişikliği yapılarak, "Devlet Başkanı İsmet İnönü'ye totaliter rejimlerde olduğu gibi "Değişmez Genel Başkanlık" hakkı tanıdı.⁴⁸ Artık Millet Meclisi'ndeki oylamalarda aleyhte ya da çekimser hiçbir oy çıkmayacak, bütün kararlar oy birliği ile alınacaktı. 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiş, 1924 Anayasası ile cumhuriyetin getirdiği haklar bireylere tanınmıştı. Ancak yasama, yürütme ve yargı erklerinin TBMM'de toplanması hükümetin denetlenmesini imkânsız hale getirmişti. Hükümetin aldığı kararlar olumsuz da olsa onu denetleyecek veya eleştirecek bir yapı olmadığından istenilen kanun istenildiği şekli ile meclisten çıkarılıyordu. Çıkarılan kanunların eleştirilmesi de söz konusu değildi. Kamuoyu tek parti idaresinin güçlenmesini özellikle 1938'de Atatürk'ün ölümünden sonra, kaygıyla karşıladı. 1938'den sonra bürokrat zihniyetli küçük bir grup, iktidarı ele geçirerek memleketteki bütün faaliyetleri kendi sıkı kontrolü altına aldı.⁴⁹

1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlaması mecliste tek parti yönetimini eleştirmeyi geri plana atmıştır. Savaş sonunda Almanya ve İtalya'da tek parti yönetimlerinin çökmesi, Türkiye'nin BM'ye girişi ve Batı ülkelerine yaklaşması, ülkede tek parti

⁴⁶Dr. Necdet Ekinci, *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkiler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, I. Basım, İstanbul, 1997, s.299.

⁴⁷Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-III, Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, 1. Basım, İş Bankası Kültür –Yayınları, İstanbul, 2012, s.4.

⁴⁸Mahmut Goloğlu, a.g.e. s.8.

⁴⁹Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.50.

rejimini önemli ölçüde sarsmıştır. San Francisco’da kabul edilen Birleşmiş Milletler anayasasının TBMM’de görüşülmesi ve kabul edilmesi Türkiye’yi aslında çok partili bir sisteme geçme konusunda zorunlu hale getirmişti. 15 Ağustos 1945’te Japonya’nın hiçbir koşul ileri sürmeden teslim olması II. Dünya Savaşını kesin olarak sona erdirmişti. Bu durum, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çok partili demokratik rejime geçiş için bir bakıma kaçınılmaz bir zorunluluk durumuna gelmiştir.⁵⁰ II. Dünya Savaşı’nın sonuna gelindiğinde Türkiye, bir diktatörlüğü andıran sağcı bir bürokratik düzenin elinde maddi ve manevi yönden tükenmiş durumdaydı. Cumhurbaşkanı, aynı zamanda milli şefi ve onun iktidar aleti de Cumhuriyet Halk Partisiydi. Ancak II. Dünya Savaşı tek parti yönetimlerini ve diktatörlükleri itibarsızlaştırmıştır. Bu durum Türkiye’nin manevi konumunu da zayıflatmıştır. Gerek ülkedeki gerilim gerek dış koşullar büyük bir değişikliği zorunlu kılıyordu. 1944’te Turancı akımların savunucuları yargılanmaya başlandı. Bu değişimin ilk işaretiydi.⁵¹

Türkiye’nin çok partili sisteme geçmesindeki dış etkenlerden biri de II. Dünya Savaşı’nda güçlü bir şekilde çıkan ve komünist bir rejimi geniş bir alana yaymak isteyen Rusya’nın izlemiş olduğu politika ve bu arada Türkiye üzerindeki talepleri olmuştur. Bu durum Türkiye’nin kendisini güvenceye almak için, daha çok ABD ve İngiltere’nin başını çektiği BM örgütüne girmeye çalışmasına neden olmuştur. Türkiye’nin çok partili sisteme geçişi konusunda iktidar ile muhalefet arasında bir şekilde görüş farklılığı vardı. İktidar ülkenin zaten demokratik bir şekilde yönetildiğini, çok partili sisteme geçişin de vatandaşın talebi olduğunu belirtirken, muhalefet ise Türkiye’de demokrasiye geçişin dünyadaki genel eğilimin bir sonucu olduğuna inanıyordu.⁵² II. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan gruplaşmalarda, özellikle savaş kaybeden diktatör yönetimler ile demokrasiyi benimsemiş rejimlerin konumuna göre şekillenmiştir. Bu durumda Türkiye savaşın sonlarında faşist İtalya ve Almanya’ya karşı Avrupa’daki demokratik yönetimi benimseyen ülkeler ve ABD’nin olduğu tarafa yaklaşmıştır. Bu durum Türkiye üzerinde Sovyet Rusya’nın önemli bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye, Rusya’nın bu saldırgan tehdidini

⁵⁰Dr. Necdet Ekinci, a.g.e. s.301.

⁵¹Kemal H. Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s.205.

⁵²Mustafa Çufalı, *Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)*, Babil Yayıncılık, I. Baskı, Ankara, 2004, s.22-23.

uzun bir süre üzerinde hissetmiştir. Bu durum Türkiye'nin sınırlarını güvence altına almak için Balkan Antantı ve Bağdat Paktına üye olmasını zorunlu hale getirmiştir.

Türkiye'nin çok partili hayata geçişi, sadece dış etkenlere bağlanamaz. Bunu zorlayan iç etkenler de vardı. Öncelikle Türkiye nüfusunun %75'i o dönemde köylerde yaşıyordu.⁵³ Köylüler çok zor şartlarda yaşıyorlardı. Üretim ilkel yöntemlerle yapılıyordu. Köylüler ürettikleri ürünlerin karşılığını alamıyorlardı. Üretim yapmakta zorlanan köylüler CHP iktidarından soğumuştur. Bunun yanında işçi sınıfının da sosyal ve ekonomik durumu oldukça kötüydü. İşçiler ancak 1946 yılında sendikalaşma yoluna gidebildiler.⁵⁴ Tüccar ve sanayici sınıf ise "varlık vergisi" ve "korunma kanunu" nedeni ile iktidara karşı tepkiliydiler. Ayrıca ülkede memurların sayısı da giderek artıyordu. Bu durum memur, bürokrat ve askerlerin ekonomik olarak zorlanmalarını da beraberinde getiriyordu. II. Dünya Savaşı'nın sonunda, özellikle ordu içinde CHP'ye karşı hoşnutsuzluk ve gizli örgütlenme başlamıştı. Ordu içindeki bu yapılanma, DP'nin iktidara gelmesini sağlama amacını taşıyordu.⁵⁵ Basın da artık CHP'nin politikalarını eleştirebiliyordu. CHP'yi politikaları nedeniyle eleştirenlerin başında gelenlerden biri de gazeteci Ahmet Emin Yalman'dır. Vatan Gazetesi'nde sürekli meclis ve milletvekillerinin seçimini eleştiren yazılar yazıyordu. Yalman, meclisi meşru görmüyor ve yazılarında, meclisin milleti temsil etmediğini, çünkü milletvekillerinin seçimle değil de tayinle geldiklerini yazıyordu.⁵⁶

Görüldüğü gibi Türkiye'nin çok partili sisteme geçişini sağlayan hem dış hem de iç nedenler vardı. Demokrat Parti, II. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu koşullar ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durum sonucu kurulmuştur. DP, ülkenin içinde bulunduğu durumu iyi değerlendirmiş ve 1950'de yapılan seçimlerde büyük bir başarı sağlayarak iktidarı ele geçirmiştir. DP'nin izlediği politikalar halk tarafından benimsenmiştir. Aslında ne DP böyle bir başarı kazanacağını tahmin edebilmişti ne de CHP bu oranda bir kayıp yaşayacağını bekliyordu. 1950 seçim sonuçları bir süre iki parti üzerinde şok etkisi yaratmıştı. Ama çok partili sisteme geçiş sürecinde olan Türkiye, iktidar değişimini olgun bir şekilde atlatabilmiştir.

⁵³Mustafa Çufalı, a.g.e. s.24.

⁵⁴Oğuz Ünal, *Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994, s.21-22.

⁵⁵Ümit Özdağ, *Atatürk ve İnönü Dönemleri*, Gündoğan yayınları, Ankara, 1991, s.165-168.

⁵⁶Mahmut Goloğlu, a.g.e. s.435.

7 Haziran 1945'te Halk Partisi Meclis Grubu'na dörtlü önerenin verilmesiyle muhalefet daha belirli bir Şekil almaya başladı. Bu nergeyi imzalayanlar; eski başbakan Celal Bayar ile Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü idi.⁵⁷ önergeyi teklif edenler Türkiye'nin artık savaştan çıktığını ve savaş döneminin Şartlarının terk edilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Onlar halkın demokrasiye hazır olduğunu ve Millet Meclisinin hükümeti kontrol etmesi gerektiğini savunuyorlardı. nerge sahipleri, birden fazla partiye dayanan siyasi faaliyetlerin gelişmesini teklif ediyorlardı. Kamuoyu, Halk Partisine getirilen bütün eleştirileri olumlu karşılayarak dörtlü önerge sahiplerini onayladığını belli ediyordu. Kamuoyunun bu tepkisinden cesaret alan Fuat Köprülü ile Adnan Menderes basında yaptığı eleştiriler nedeniyle partiden çıkarıldılar.⁵⁸ İnönü, gerek dış etkenler gerekse i etkenler nedeniyle çok partili bir hayata geçişi teşvik ediyordu. DP bizzat İnönü'nün nerisi, teşviki, izni ve güvencesi ile politika hayatına adım atmıştı.

Kuruluş Őekilleri itibari ile SCF ve DP birbirinin benzeri idi. Her iki muhalefet partisi de siyasi meşruluğunu cumhurbaşkanından alıyordu. İki parti arasındaki bir benzerlik de, her iki partinin parlamento içinden doğmasıdır. Gerek SCF gerekse DP, milletvekillerine dayanarak meclis içinde oluşmuşlardı. İki parti arasındaki bir benzerlik de hem SCF hem de DP'nin aynı siyasi argümanları kullanmasıdır. Her iki parti de tek partili rejime son vermek için ortaya çıkmış siyasi bir hareketti. SCF'nin programı Cumhurbaşkanı Atatürk'ün denetiminden geçmişti ve bizzat Atatürk tarafından bazı değişiklikler yapılmıştı. DP'nin programı da ilke olarak İnönü'nün onayından geçmişti.⁵⁹

DP programı, CHP programı ile karşılaştırıldığında hemen ilk göze çarpan husus, DP programında, CHP programının aksine, Kemalizm deyiminin hiç geçmemiş olmasıdır. Buna karşılık DP de tıpkı CHP gibi, "Altı Ok'a" sahipti.⁶⁰ Aslında DP Kemalist olduğunu her ne kadar belirtmiyor ise de Kemalizm'in ilkelerini tamamıyla benimsediğini belirtiyordu. DP ve CHP program ve liderlik açısından çok farklı olmamakla beraber örgütlenme tarzı ve zihniyet yönünden birbirinden oldukça farklıydı.

⁵⁷Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.233.

⁵⁸Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.234.

⁵⁹Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, Cilt II, I. Baskı, s.17-22.

⁶⁰Cemil Koçak, a.g.e. s.62.

CHP üst kademelerdeki kitleye hitap ederken, DP alt kademedeki örgütlenmelerde daha etkindi. Demokratlar alt sınıfları ve bazı iş çevrelerini temsil ediyordu. CHP ise aydınlar, bürokratik gruplar ve devlet işletmelerinin zengin üst kademe mensupları tarafından destekleniyordu. DP liberalizmi, CHP ise devletçiliği savunuyordu.⁶¹

1 Kasım 1945 tarihinde TBMM açılmış ve açılış nutkunda İnönü, yine muhalefete cesaret verici sözler sarf etmişti. Ülkenin demokratikleşme yolunda tek eksiğinin hükümeti denetleyecek bir muhalefet partisinin olmadığını belirtmiştir.⁶² Siyasi havanın yumuşaması üzerine İstanbul'un zengin sanayicilerinden Nuri Demirağ, 6 Haziran 1945'te yeni bir siyasi parti kurmak için harekete geçti. 18 Haziran 1945'te Türkiye'nin ilk muhalefet partisini kurdu. "Milli Kalkınma Partisi" adıyla kurulan bu partiye isim verilmesi hükümetin muhalefet partilerini kabul ettiğini fiilen göstermiş oldu.⁶³ Ülkede gelişen bu hava 7 Ocak 1946'da Celal Bayar başkanlığında Demokrat Parti'nin resmen kurulmasını beraberinde getirdi. Bu partinin kurucusu olan Celal Bayar'ın eski bir Jön Türk oluşu ve laikliği temel ilke olarak kabul ettiğine inanılması, Kemalist bürokrasi ve CHP tarafından işin kolay bir şekilde benimsenmesini sağlamıştır. DP'nin programı, demokrasi-özgürlük-liberalizm noktalarında toplanmakla birlikte, daha çok bir "vaatler topluluğu" görünümündeydi. Programda oy alınabilecek tüm toplumsal katmanlar göz önünde bulundurulmuştu.⁶⁴ İnsanlar kapatılacağından korktuğu için başlangıçta DP'ye hemen destek vermedi. Ancak hükümet siyasi partilerin kurulmasını yasaklayan kanunları değiştirip, muhalefet partilerinin kurulmasını olumlu karşıladıktan sonra, insanlar hızla DP'ye katılmaya başladı. DP'nin bu politikasına karşı CHP de bir politika değişimine gitti. CHP, 1946'daki kongrede İnönü'nün "milli şef" rolüne son verdi. Demokrat Parti girdiği ilk genel seçim olan 1946 seçimlerinde 64 milletvekili çıkardı ama ne kadar güçlü olduğunu da anladı. CHP, seçimi kazanarak 395 milletvekili çıkardı ancak onlar da halk tarafından pek tutulmadıklarını anlamışlardı. Çünkü seçim zaten şaibeli ve sonuçları tartışmalı idi. Seçimlerin yapıldığı 21 Temmuz 1946 tarihi ile İnönü'nün demecinin yayınlandığı 12 Temmuz 1947 arasında geçen devre, Türkiye'de çok partili sistemin yerleştiği en önemli devredir. Bunun sonunda muhalefet partileri, hem hareket serbestisi hem de

⁶¹Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s.209.

⁶²TBMM Arşivi, Tutanak Dergisi, VII. Dönem, C.20, 1 Kasım 1945, s.7.

⁶³Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, 236-237.

⁶⁴"Demokrat Parti'nin 85 Maddelik Programı Neşrolundu," Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ocak 1946, s.1-3.

CHP ile eşitlik kazanmış oldular.⁶⁵ Türkiye’de 1946 seçimleri çok yönü ile farklı özellikler taşımaktadır. Ancak bunlardan ikisi çok önemlidir. Bunlardan biri Cumhuriyet tarihinde yapılan ilk tek dereceli milletvekili seçimi olması, diğeri ise cumhuriyet döneminde ilk defa birden fazla partinin katıldığı ilk milletvekili genel seçiminin olmuş olmasıdır.⁶⁶ TPCF ve SCF kuruldukları kısa süre içerisinde herhangi bir milletvekili genel seçimine katılma imkânı bulamamışlardı.

Halk Partisi yirmi beş yıl içinde koyduğu hürriyeti kısıtlayıcı kararları, birkaç ay içinde ya ortadan kaldırdı ya da çok gevşetti. Böylece belli derecede bir serbestleşmeye izin verdikten sonra genel seçimlerin 21 Temmuz 1946’da yapılmasına karar verdi.⁶⁷ CHP 17 Kasım 1947 tarihinde 7. Kurultayda aldığı kararlar ile CHP’nin programını ve ideolojisini devrimci olmaktan çıkararak daha ılımlı bir hale getirdi. Bu kurultayda CHP sosyal sorunlarda, ortanın sağında yer alan bir pozisyon aldı.⁶⁸ CHP, Kasım 1947’deki kongresinde DP programına daha çok yaklaştı. Serbest girişimi savunmakta ve toprak kanununun 17. maddesini geri çekmekte idi. Ayrıca DP’nin din kozuna karşı okullarda din eğitime izin verme kararı almıştı.⁶⁹ Kurultayda parti tüzüğünün değiştirilmesi kararı da alındı. Buna göre parti genel başkanı cumhurbaşkanı seçildiği takdirde, ikinci başkan genel başkanın görevlerini yürütecekti. Milletvekilleri o zamana kadar merkez tarafından gösterilmişti. Ancak yeni yönetime göre adayların %70’i yerel parti örgütleri tarafından belirlenecekti.⁷⁰ Böylece, iki parti arasında çekişme konusu olarak kalan tek sorun seçim kanunuydu. Halk Partisi 1947 Kurultayında almış olduğu Hürriyet Misakı ile almış olduğu kararları uygulamaya başladı. 1948 seçimlerinde halkın desteğini kazanmak için serbestlik politikasını sürdürdü. CHP ayakta kalabilmek için halkın isteklerine uyması gerektiğini iki yılda anladı. Bu durum CHP’nin üst kademeleri için zordu. Ancak bu duruma zamanla alışacaklardı. Bu süreçte cumhurbaşkanlığı anlayışında değişiklikler meydana gelmişti. 1946’dan önce yarı bir ilah olarak görülen cumhurbaşkanı, vatandaşlar ve partililer tarafından putlaştırılmıştı. Cumhurbaşkanı eleştirmek suç olarak kabul ediliyordu. 1947’den sonra ise herkesin eleştirebildiği

⁶⁵Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.257.

⁶⁶Cemil Koçak, a.g.e. s.513.

⁶⁷Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s. 246-347.

⁶⁸Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s. 294.

⁶⁹Erik Jan Zürcher, a.g.e. s.311

⁷⁰Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s. 295.

sıradan bir vatandaş haline geldi.⁷¹ Özellikle antidemokratik kanunların bir kısmını kaldırdı, bir kısmında ise değişiklikler yaptı. Halk Partisi ile Demokrat Parti arasındaki en büyük sıkıntı seçim kanunu idi. Ancak 1950 genel seçimleri için çıkarılan yeni seçim kanunu “gizli oy açık sayım” şeklinde değiştirildi. Seçimlerin yargı denetiminde olması durumunu ise Halk Partisi kabul etmedi. DP seçimin idari makamlar tarafından denetimini savunurken, Halk Partisi bunu kabul etmedi. Bu nedenle Demokratlar 1948’de yapılan ara seçimlere katılmadı. Demokratikleşme sürecinde CHP politikalarında önemli değişiklikler yapmış ve bazı ödünler vermek zorunda kalmıştı. Bunlar: Tek dereceli seçim sistemine geçiş, cemiyetler kanununda yapılan değişiklik, üniversitelerin özerkleştirilmesi, matbuat kanununda değişiklik ve sıkıyönetimin kaldırılması, polis vazife ve salahiyet kanununda değişiklikleri içeriyordu.

1948 yılında Hasan Saka hükümetinin istifa etmesi üzerine yerine kurulan Şerafettin Günaltay Hükümeti halk tarafından olumlu karşılandı. Çünkü Günaltay ılımlı bir insandı. Ekonomide serbest piyasaya yönelme eğilimindeydi. Ayrıca laiklik ilkesine saygı duymakla beraber din konusunda halkın serbest olması gerektiğini savunuyordu. İlkokullarda din dersinin okutulmasını ılımlı karşılıyordu. Günaltay hükümeti, aldığı kararlar ile çok partili hayata geçiş için uygun ortamı hazırlıyordu. Hükümet katı bir laiklik anlayışından liberal bir ortama geçmeye çalışıyordu. CHP’nin 1948-1949 yıllarında takip etmiş olduğu liberal politika partinin oy oranını arttırmıştı. Ancak iktidardan düşmesini engelleyememişti. Çünkü CHP tek parti sisteminin bir sembolü haline gelmişti ve halk değişim istiyordu. 1948-1949’da din eğitimiyle ilgili kanun teklifleri BMM’ye sunuldu. CHP’li 20 mebus tarafından sunulan bir kanun teklifinde köylerde dini törenleri yönetecek hocanın kalmadığı, bu nedenle böyle giderse halkın dini hurafelere daha fazla kapılacağı düşüncesiyle hocaların yetiştirilmesi için dini okulların açılması teklif edildi. Din konusundaki liberasyona dair en önemli kanunlar, 1949’da Günaltay’ın başkanlığı sırasında meclisten geçti.⁷²

CHP, iç ve dış gelişmelerin getirdiği koşullar nedeniyle politika değişikliğine gitmek zorunda kalmıştır. Rejimi liberalleştirme ve muhalefet partilerine müsaade etme kararını veren Halk Partisi’dir. Rejime demokratik bir görünüş kazandırmak için ikinci

⁷¹Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s. 297.

⁷²Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.358.

bir parti kurulmasını isteyen ve teşvik eden Halk partililer, bu partinin tez elden iktidar yarışına girmesine karşı ise tamamen hazırlıksızdı.⁷³

14 Mayıs 1950 seçimlerinde CHP büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Hâlbuki İnönü geniş kapsamlı bir siyasal ve ekonomik liberalleşmeyi başlatmış ve Demokrat Partinin başarı şansını engellemeye çalışmıştı. Ancak seçmenler İsmet Paşa'nın baskıcı yıllarını unutmamış, CHP'nin yeni görünümüne pek inanmamıştı.⁷⁴ İnönü çok partili döneme geçişteki öngörüsünde yanılmıştı. Çünkü o basit bir muhalefetle işin devam edeceğini düşünmüştü. Ancak şimdi iktidarı devretme zamanının geldiğinin farkındaydı. Muhalefet yapma sırası ona gelmişti. Bernard Lewis DP'nin 1950'de büyük bir fark ile iktidarı ele geçirmesini daha çok ülkenin iç koşullarına bağlar. Lewis, bu konuda şu görüşü savunur: “ 1950'deki DP zaferi iktidar değişiminden çok daha fazlasıydı. Bu bir referandum idi. Halk Partisi'nden memnun olmayan herkes ki yirmi yedi yılın ardından epey kişi vardı, şikâyetlerini böylece kayda geçirme fırsatı bulmuş ve bunu kullanmıştı. Bu kadar uzun bir dönmemin ardından hangi parti iktidar olsa muhtemelen iktidardan uzaklaştırılırdı, der.⁷⁵ Lewis bunun dışında bazı grupların da yönetimin değişmesinde etkili olduğunu söyler. Bunlar: Anadolu'daki büyük ve orta ölçekli toprak sahipleri, İslam dininin yeniden canlanması için çalışan liderler ve önceki devirlerde Türkiye 'de büyümüş olan yeni ticari ve endüstriyel orta sınıftır.⁷⁶

Türkiye'de demokrasinin yerleşmesini kolaylaştıran en önemli gelişme, güvenilir seçim mekanizmasının 1949'da kabul edilmesidir. 1946 seçimlerinde “parti-devlet” fikrinden vazgeçmeyen CHP, vilayetlerdeki idare amirleri sayesinde sonuçları değiştirerek iktidarda kalmıştır. Ancak DP 1950'de güvenilir bir seçim kanununu meclisten geçirerek iktidara gelmiştir.⁷⁷ 1950 seçimleri hangi yönüyle değerlendirilirse değerlendirilsin büyük bir siyasal gelişmeydi. Halk, anayasanın öngördüğü şekilde iktidara kimin geçeceğine karar veren merci haline geldi. İkinci olarak; bürokratlar ve uzmanlara dayanan ve ordu tarafından desteklenen elitist bir düzen, yerini barışçı yollardan tam anlamıyla sivil bir yönetime bıraktı. DP'nin seçim zaferi Mithat Paşa'nın 1876 Anayasasıyla başlayan demokratikleşme ve sivillerin üstün hale gelişi sürecinin

⁷³Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.411.

⁷⁴Erik Jan Zürcher, a.g.e. s.16.

⁷⁵Bernard Lewis, a.g.e. s.422.

⁷⁶Bernard Lewis, a.g.e. s.422-424.

⁷⁷Kemal H. Karpat a *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.53.

sonuydu.⁷⁸ Kemalist dönem sonrası Türkiye’deki belki de tek ve en önemli demokratik gelişme, Mayıs 1950’de gerçek anlamda serbest ve adil bir seçimin yapılmış olmasıdır. Seçim sonucunda muhalefet hükümete karşı ezici bir zafer kazanmıştır.⁷⁹ Tabii ki demokrasi Türkiye’ye kolay bir şekilde gelmemiştir. Osmanlı Devleti döneminden beri devam eden bir süreçti. 1876’da I. Meşrutiyet, 1908’de II. Meşrutiyet ile istediği sonuca ulaşamayan Türk milleti 1923 ile 1930 arasındaki süreçte iki defa girişimde bulunmuş ancak bunu başaramamıştı.

DP eski yönetimden devraldığı bürokrasi ve orduya güvenmiyor ve bunları kendi denetimine almak için çok gayret sarf ediyordu. Bu nedenle devlet ve parti yıllar boyunca özellikle üst düzeylerde bütünleşme çabasında oldu.⁸⁰ DP iktidarı ele geçirmişti, ancak ordunun halen İnönü’yü desteklediğini biliyordu. Bu kuşku onlarda sürekli var oldu. DP iktidarı ile birlikte ordunun da siyasi alanda önemi azaldı. Halk Partisi döneminde ordu siyasete müdahale etmemiş ise de, Halk partinin hâkimiyetini dayandığı asıl kuvvet ordu olmuştur. Bu nedenle tek parti döneminde ordu büyük bir prestije sahipti. Çok partili süreçte iktidar olabilmek için halkın oyuna ihtiyaç vardı. Bu nedenle ordunun görevi daha çok savunma olarak görülmüştür. DP iktidara geldikten sonra ekonomik alanda büyük bir ilerleme kaydetti. Ancak demokrasiyi güçlendirme konusunda aynı başarıyı sağlayamadı. Oysa iktidara geldiği zaman amaçlarının sağlam bir demokrasi kurmak olduğunu söylüyorlardı.

DP döneminde Türk ordusunda büyük bir modernleşme görülmüştür. Amerika askeri personelleri tarafından modern silahlar ve yöntemlerle ordu eğitilmeye başlandı. Ordudaki en önemli mevkilere, mühendislik veya haberleşmede uzman olan genç subaylar getirildi. Bu subaylar eğitimlerini NATO aracılığı ile yurt dışında görmüşlerdi. Böylece Türk ordusunun ve Türk toplumunun Batılı müttefikleri karşısında ne kadar geride olduğunu görme fırsatı bulmuşlardı.⁸¹

Görüldüğü gibi İsmet İnönü SCF’yi kapattırmak ve uzun süre Türkiye’yi tek parti ile yönetme konusunda olumsuz bir imaj yaratmış ise de 1946’da Türkiye’yi çok partili hayata geçirerek bu imajını önemli ölçüde değiştirmiştir. 1950’de seçimi kazanan

⁷⁸Kemal H. Karpat, *Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s.235.

⁷⁹Bernard Lewis, a.g.e. s.405.

⁸⁰Erik Jan Zürcher, a.g.e. s. 322.

⁸¹Eric Jan Zürcher, a.g.e. s. 348.

DP'ye idareyi devrederek olumlu bir davranış sergilemiş, yönetimin devredilmesi teklifi ile kendisine başvuran komutanları reddederek demokrasinin gereğini yerine getirmiştir. Menderes devletçiliğe karşı idi ve devlete hâkim olmak için bürokrasinin iyi kullanılması gerektiğinin bilincinde idi. Ancak bürokrasiye tam olarak hâkim olamamıştır. Menderes anti bürokratik bir devlet anlayışına sahipti, ancak onun devlet anlayışı Türk gelenekleri ile örtüşmüyordu. Tarihi bilmemesi, devleti tanımaması çoğu zaman hata yapmasına neden olmuştur. Bürokrasiye ve orduya karşı aşağılayıcı sözler sarf etmesi, onlara hakaret etmesi kendisine karşı bir tepkinin gelişmesine neden olmuştur. Bazı gerçekleri görmekten ziyade suçu hep CHP'ye atma yolunu seçmiştir. Her şeye rağmen Adnan Menderes Türkiye'de ekonomik, sosyal ve kültürel alanda ilerlemenin baş mimarı olmuştur.

2.1.1. Demokrat Parti'nin Kuruluşu

Cumhuriyet'in ilanından sonra Mustafa Kemal Atatürk inkılâp hareketlerini gerçekleştirmek için siyasi bir partiye ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş ve bu amaçla 9 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkası adıyla bir siyasi parti kurmuştur. Partini adı 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirilmiştir. 29 Mayıs 1935'te ise partinin ismi Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirilmiştir. Daha sonra 17 Kasım 1924 yılında CHF'ye muhalif olarak Kazım Karabekir başkanlığında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Ancak bir süre sonra gerçekleşen Şeyh Said İsyanında rolü olduğu gerekçesi ile 5 Haziran 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatıldı. 1929'da başlayan dünyadaki ekonomik bunalımdan kurtulmak için Türkiye ikinci defa çok partili hayata geçiş denemesini gerçekleştirmeye çalıştı. Bu amaçla Fethi Okyar tarafından 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası adıyla bir parti kuruldu. Ancak bir süre sonra Menemen'de çıkan olay nedeni ile Serbest Cumhuriyet Fırkası 18 Aralık 1930'da kapatıldı. Böylece çok partili hayata geçiş için yapılan ikinci deneme de başarısızlıkla sonuçlandı. Türkiye uzun bir süre tek parti tarafından yönetildi. Ancak 7 Ocak 1946'da Türkiye çok partili hayata geçebildi. İşte 1950 yılında iktidara gelip on yıl boyunca iktidarı ele geçirecek DP de bu süreçte kurulan partilerden biri olacaktır.

DP kuruluşu ve yapısı bakımından, genellikle daha önceki muhalefet hareketlerine bağlanır. Bu, muhalefet hareketlerinin sonuncusu olan Serbest Fırkanın bir devamı gibi

görülür. Gerçekten bir muvazaa partisi olup olmadığı tartışılmıştır.⁸² Cem Eroğul DP'nin kuruluşu ile ilgili olarak şu bilgileri paylaşmaktadır: Demokrat Parti ülkedeki şartların getirmiş olduğu sonuçlardan doğmuştur. DP'nin doğuşuna yol açan en önemli sebep, Halk Partisi'ne duyulan muhalefetin çok yaygın ve köklü bir hale gelmiş olmasıydı.⁸³ Muhalefeti güçlü kılan iki etken vardı. Biri egemen olan sınıfların iktidara gelme arzusu, ikincisi ise; halkın uzun bir süre iktidarda kalan CHP iktidarına olan bıkkınlığı idi. Halk Partisi'nin ekonomik politikaları ve özellikle toprak reformu kanunu ticaret burjuvazisi ve toprak sahiplerini endişelendiriyordu.

Taner Timur:

“DP, Atatürk döneminde belli bir istikrara kavuşmamış olan toplumsal düzenimizin, İkinci Dünya Savaşı'nda izlenen politika sonucu geçirdiği gelişimin bir ürünüdür.”

Değerlendirmesini yapmaktadır.⁸⁴ DP'nin kuruluşuna bakıldığında İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu olumsuz sonuçlar ve Türk ekonomisinin geldiği aşamanın bir sonucu olarak doğduğu söylenebilir. Çünkü savaştan sonra ülkede büyük bir enflasyon baş göstermişti. Hükümet fiyat artışını önlemek için Milli Korunma Kanunu çıkarmış ise de buna pek bir çözüm olmamıştır. Şükrü Saraçoğlu'nun hükümeti kurması ile birlikte ülkede serbest piyasa politikası takip edilmiş ise de bu durum bazı ürünlerin fiyatının yüzde beş yüz yükselmesini engelleyememiştir. Halk Partisi'nin tarımda uyguladığı politika halkın CHP'ye büyük bir tepki geliştirmesine neden oldu. Halkın, Toprak Mahsulleri Ofisine teslim edeceği ürünün önceden tespit edilerek halktan istenmesi halkı oldukça güç durumda bırakıyordu. Üretici her yıl en az tespit edilen ürün miktarı kadar ürünü ofise teslim etmek zorundaydı. Köylüler önceden tespit edilmiş miktarı tedarik edebilmek için hükümet memurlarının baskısıyla eşyalarını satmak zorundaydı. Bundan başka, memleketin ihtiyaçlarını önceden kestiremeyen ofis, elindeki ürün stoklarını yabancı memleketlere satarken kuzey bölgelerdeki halk arasında açlıktan ölen bile olmuştu.⁸⁵

Türkiye'de 11 Haziran 1945'te yasallaşan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu toplumsal bir reform olup, köylünün durumunu iyileştirmeyi ve sosyal demokrasiyi geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu kanunla topraksız veya toprağı az olan köylülere

⁸²Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Yayınları, İstanbul, 2003, 3. Baskı, S.11.

⁸³Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, İkinci Baskı, Ankara, 1990, s.46.

⁸⁴Taner Timur, a.g.e. s.23.

⁸⁵Kemal H. Karpat *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.193.

geçimlerini yapabilecek kadar toprak dağıtılacaktı. Ancak bu kanun tasarısı görüşülmeye başlanınca mecliste bazı milletvekillerinin tepkisine neden oldu. Çünkü toprak mülkiyeti ile ilgili çıkarı olan milletvekilleri kanun tasarısını uygun bulmuyorlardı. Bunlar anayasanın tanıdığı mülkiyet hakkının teminat altına alınmasını savunuyorlardı. Yasa tasarısını savunanlar ise, toprak kanununa sosyal- entelektüel bir açıdan bakan memurlardı.⁸⁶ İki grup arasındaki tartışmalar, İnönü'nün 19 Mayıs 1945'te yaptığı konuşmadaki hürriyet vaatlerinin de etkisiyle gittikçe sertleşti. Tartışmaların sonunda hükümete karşı cephe almış bir muhalefet grubu doğdu ve bu grup ileride Demokrat Partinin kurulması için bir temel görevini gördü.⁸⁷ Toprak reformunu savunanlara göre bu kanun, halkçılık ilkesinin bir sonucuydu ve Türk köylüsünü köle olmaktan kurtaracaktı. Aydın'ın toprak sahiplerinden olan Adnan Menderes ise sorunun toprak yetersizliğinden değil, tarıma kazandırılmamış toprakların olmasından kaynaklandığını savunuyordu. Menderes'e göre tarım hala ilkel yöntemlerle yapıldığı için üretim istenilen seviyeye ulaşmamıştı. Ona göre köylüye gerekli destek verilmeli ve onlara kredi imkânı sağlanmalıydı. Kamuoyu Topraklandırma Kanununu normal karşılarken, CHP'nin içinde beliren muhalefete de büyük bir ilgi gösteriyordu. Büyük ve orta sınıf toprak sahipleri kanuna şiddetle karşıydılar ve tutumlarını, kanunun mecliste görüşülmesinden altı ay sonra kurulan DP'yi kuvvetle destekleyerek gösterdiler. CHP ise 1947 parti kurultayında topraklandırma kanununu değiştirmeye karar verdi. 1957'de topraklandırma kanununun 17 maddesi değiştirildi. Buna göre dağıtılacak topraklar devlet ve vakıflar arazisinden ibaret olacaktı.⁸⁸

İkinci Dünya Savaşı'nda demokrasi cephesinin galip çıkması, Türkiye'nin siyasi rejimini onlara uydurmasını hızlandırmıştır. Bu süreçte geçişin iktidarda bulunan CHP ve İnönü'nün aldığı kararlarla yapıldığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve İtalya'daki tek parti sistemi değişmiş ve bu ülkelerde çok partili bir sisteme geçiş yapılmıştı. Dünyadaki gelişmeler Türkiye'nin çıkarlarının Batı'nın yanında yer alması gerektiğini gösteriyordu. Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere girmesi ve Batıdaki ülkelere yaklaşması ülkede tek parti sisteminin değişmesini zorunlu hale getirmişti.

⁸⁶Alaettin Tiritöğlu, "Toprak Kanunu ve 17. Madde," *Ulus*, 27 Kasım 1947, s.2-4.

⁸⁷TBMM Arşivi, Tutanak Dergisi, Dönem:7, C.17, 19 Mayıs 1945, s.59 vd.

⁸⁸Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s. 213-214.

Türkiye'nin Birleşmiş Milletler anayasasını kabul etmesi muhalefeti cesaretlendirmiş ve hükümeti eleştirme yolunu açmıştı.

2.1.2. Demokrat Parti'nin İktidarını Pekiştirme

Atatürk döneminde çok partili hayata geçiş için kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası halkın talebi ve halkın desteği ile kurulmadılar. Her iki parti de CHP'nin içinden olan Mustafa Kemal'in arkadaşları tarafından kuruldu. Bu partiler bizzat Mustafa Kemal'in tavsiyesi ile kuruldu. Bu partilerin kısa sürede halk tarafından tutulmalarının nedeni de halkın Halk Partisi yönetiminden yorulmasıdır. 1945'ten sonra kurulan partilerde halkın baskısı rol oynamış, bu rol DP'de tam bir halk hareketi niteliğini göstermiş, ondan sonra da her parti kendisini bir halk teşekkülü şeklinde belirtmek yollarını aramıştır.⁸⁹

Halk Partisi'nin iktisadi alanda çarkları birbirleri ile çarpışyordu. 1930'dan sonraki süreçte ekonomik kalkınma için çıkarılan yasalar birbirlerini engelleyici nitelikte idi. Halk Partisi iktisadi anlamda pek ilerleme sağlayamadı. Bu nedenle ihtiyaç duyulan temel maddelerin çok basit olanları dahi yurtdışından sağlanıyordu. Üretime yönelik fabrikalar pek azdı. Köylünün durumu da maddi olarak çok iyi değildi. Bu nedenle çok partili hayata geçiş ile birlikte, DP'ye önemli ölçüde bir yönelme olmuştur. Halk Partisi'nin sanayileşme konusunu görmezden gelmesi DP için bir avantaj olmuş ve iktidara gelir gelmez bunu değerlendirmiştir. Halk Partisi halktan kopuk yaşıyor ve halka tepeden bakıyordu. Bu durum halkla aralarına büyük bir mesafenin girmesine, yeni kurulacak olan partiye önemli bir yönelmeye neden oluyordu. Halk Partisi yeni bir şey üretilmiyordu. Yorgun ve bitkin düşmüştü. Yıllarca tek parti olup iktidarda kalmak onları sıradanlığa alıştırmıştı. Parti içinde bir uyum söz konusu değildi. İnönü genelde yalnız bırakılıyordu. DP'nin 1950 seçimlerini ezici bir çoğunluk ile kazanmasının en önemli nedeni ise 1950 seçimleri öncesi Halk Partisi tarafından çıkarılan seçim yasası idi. Çünkü bu yasa ile bir siyasi parti bir ilde en çok oyu alıyorsa tüm milletvekillerini kazanabiliyordu. Aslına bakılırsa CHP farkında olmadan baltayı kendi ayağına vurmuştu. Ama artık geri dönülmez bir yola girilmişti. 1938 yılında memleket için ümitlerin odağı olan İnönü, 1950 yılına gelindiğinde bu itibarını yitirmiş bulunuyordu. İnönü belki durumu kavradığından, belki de demokrasiye geçiş kendine ideal

⁸⁹Samet Ağaoğlu, *Demokrat Partinin Doğuşu ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru*, Baha Matbaası, İstanbul, 1972, s.23-38.

edindiğinden, yapılan önerileri kabul etmemiş, büyük bir tevazuu ile muhalefete geçmişti. “Kılıcımız ile emrinizdeyiz” teklifini reddetmişti.⁹⁰

DP’nin önemli isimlerinden Samet Ağaoğlu DP’nin yükselmesinin nedenlerini yedi madde ile açıklamaktadır. Bunlardan birincisinin 1946-1950 yıllarını kapsayan dönemde DP’nin kuruluşunu maddi ve manevi olarak tamamlaması ve etrafını saran, hatta içine sızan başka ideoloji sahiplerini içinden atmasıdır. DP’nin yükselmesindeki ikinci neden ise Halk Parti iktidarının baskısına bağlar. Ona göre bu durumun DP’yi her gün biraz daha mazlum, iktidarı ise biraz daha zalim göstermişti. Böylece halk mazlumun yanında yer almıştı. Üçüncüsü DP yöneticilerinin en zor şartlarda dahi her türlü tehdide karşı durmuş olmalarıdır. Dördüncüsü yöneticilerinin baskılardan korkmamaları, her türlü tehdide karşı dimdik ayakta durmalarıdır. Beşincisi 1946-1950 yılları arasında yepyeni insanların DP’de yer almalarıdır. Çünkü halk yıllardır Halk Partisi’nden milletvekili seçilen simalardan bıkmıştı. DP’nin yükselme sebeplerinden biri de 1946-1950 arasındaki dönemde kendi içlerinde kavgalı olsa dahi mecliste Halk Parti grubuna karşı tam bir beraberlik içinde yürüttüğü mücadeledir. Demokrat Parti’nin yükseliş nedenlerinden yedincisi ise iller teşkilatı yöneticilerinin halkla devamlı temas halinde olmaları, halkın isteklerini tam bir açıklıkla ortaya koymalarıdır.⁹¹

Ordu içindeki ilk cuntacı yapılanmaların içinde yer alan Dünder Seyhan “Gölgedeki Adam” adlı kitabında halkın iktidar değişikliğine sıcak bakmasının nedenlerini anlatırken şu bilgileri vermektedir. Mevcut iktidar her haliyle çürümüş ve kokmuş bir manzara gösterirken, aday iktidar, Türkiye’nin bütün ümitlerini kapkaranlık bir inanış tarzının derinliklerine gömmeye hazırlanıyordu. Bu anlamda bir kısım aydının ise şöyle düşündüğünü belirtir: Ya bu adamlar, iktidarı ele geçirince Türkiye’nin meselelerine inmeyi becerirler, inkılâpları durduğu yerden, büyük bir hızla ileri götürür ve aynı açıklık içerisinde bu çarelerin tatbik edildiği bir memleket haline gelirse... Mevcut idareden aradıklarının hiçbirini göremeyince, az da olsa, gelecek değişikliğe umut bağlamak, psikolojik bir zarafetti, diyerek halkın DP’ye yönelmesini bu cümleler ile açıklamaktadır.⁹²

⁹⁰Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2021, s.63.

⁹¹Samet Ağaoğlu, a.g.e. s.78-80.

⁹²Dünder Seyhan, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966, s. 3.

DP'yi iktidara taşıyan felsefe, halkın yıllarca tek parti yönetiminden bıkmış olmasıydı. Ancak asker ve sivil bürokrasi de aslında içinde bulunduğu şartlar nedeniyle bu durumdan pek memnun değildi ve onlar da yönetimin değişmesinden yanaydı. Bu aslında ülkede genel anlamda halk-asker-sivil bürokrasisinin el ele vererek iktidarı değiştirmesi girişimi idi. Ancak 1960 darbesi ise asker ve sivil bürokrasisinin halkın iradesine karşı yaptığı bir hareketti.⁹³ 1950'de iktidara geçen DP, gerek devamlılık ve gerek güç kazanma bakımından, Türk halkı çoğunluğunun tam bir desteğine mazhar olmuş ve halkın desteği ile iktidara gelmiş ilk siyasi teşekkül olarak Türk siyasi tarihine geçmiş bulunmaktaydı.⁹⁴

DP iktidara gelmişti. Ancak iktidara pek hazır değildi. Çünkü böyle bir sonucu DP de beklemiyordu. Seçim meydanları bunu aslında haber veriyordu, ama böyle ezici bir milletvekili sayısı farkını hiç kimse tahmin edememişti. DP'den milletvekili seçilen Dr. Mükerrer Sarol DP'nin aslında iktidara pek hazır olmadığını şu şekilde açıklamaktadır. "DP çok partili hayata geçişte ilk defa iktidarı CHP'den devralan parti olmuştu. Bu nedenle iktidara çok hazır değildi. Seçim sisteminin getirmiş olduğu avantaj sayesinde aldığı oy oranına göre çok daha fazla milletvekili çıkarmıştı. DP yakasında doğrusu başka bir telaş vardı. İktidara hazırlanmış oldukları söylenemezdi. Belirli bir kadrosu yoktu. Parti hiyerarşisi kurulmamıştı."

DP bürokrasiye karşı doğmuş bir partidir. Çünkü CHP köylü kesimi ihmal edip, memur ve bürokrasi kesimini ön plana çıkarıyordu. Ancak DP o gün Türkiye'de büyük çoğunlukta olan köylü kesimi tarafından desteklenmiştir. O dönemde henüz Türkiye'de sanayileşme pek gelişmediğinden işçi sınıfından bahsetmek çok da mümkün değildi. DP izlemiş olduğu tarım politikaları ile kısa sürede köylü kesimi üzerinde olumlu etkiler bırakmıştır. Gerçekten de 1950-1954 yılları arasında DP tarımda, sanayide, alt yapıda ve ulaştırmada çok büyük bir hamle yaparak ülkeyi ileri bir seviyeye taşıdı. Bu durum halkın DP'ye kısa sürede yönelmesini olumlu etkilemiş ve 1954 seçimlerinden daha güçlü bir şekilde çıkmasını sağlamıştır. DP ile CHP arasındaki en büyük fark, halkla kurulan günlük ilişki ve halka karşı davranışlardaydı. DP çizgisindeki elitlerin halk ile yakından temas etmelerine, halka karışmalarına ve halkın bir parçası gibi davranmalarına karşın CHP elitleri, halka yukarıdan bakan, onu küçük gören, halkın

⁹³Samet Ağaoğlu, a.g.e. s.186.

⁹⁴Dündar Seyhan, a.g.e. s.36.

vazifesinin oy vererek “efendilerinin” üstünlüklerini demokrasi yolu ile tasdik etmek olduğunu düşünen bir grup gibi hareket etme eğilimindeydiler.⁹⁵

CHP 1946 seçimlerinden sonra politikasını değiştirerek daha çok hürriyet vaat ediyordu. Hükümet halk yararına demokratik idareyi savunarak geliştirmeyi amaç edindiğini belirtiyordu. CHP 1947 milletvekili ara seçimlerinden sonra daha uzlaşmacı bir politika takip etmeye çalışmıştır. Özellikle İnönü Türkiye’de iki siyasi partinin demokratik bir rejimin kurulması için düzenli bir ilişki içerisinde olacağını düşünüyordu. Daha önceleri halktan kopuk bir şekilde hareket eden CHP, demokratların eleştirileri ve uyguladığı muhalefet karşısında politikasını değiştirmek zorunda kalmış ve halkın sorunları ile ilgilenen bir politikaya yönelmiştir.

2.1.3. Çok Partili Sistemde CHP’nin Politikası

Dokuz Subay Olayına ve 1960 darbesine tanıklık eden ve bu dönemlerde orduda subay olarak görevli olan: Sadi Koçaş, Alparslan Türkeş, Muhsin Batur, Ahmet Yıldız, Dünder Seyhan, Sıtkı Ulay, Orhan Erkanlı, Talat Aydemir, Cemal Madanoğlu ve Adnan Çelikoğlu anılarında, ordu içindeki ihtilalci gruplar hakkında önemli bilgiler vermektedirler. Söz konusu komutanlar ordu içindeki örgütlenmelerin başlangıç tarihlerini farklı yıllara dayandırsalar da birbirlerine yakın tarihler vermektedirler.

Adnan Çelikoğlu, II. Dünya Savaşı sırasında doğuda görevli olan Org. Mustafa Muğlalı’nın bölgede insan haklarına yakışmayan davranışlarda bulunduğunu, 1945 yılında doğuda yaptığı kanunsuz uygulamalar nedeniyle yargılanıp idama çarptırıldığını belirtir. Ancak yaşı nedeniyle cezasının uygulanmadığını, Muğlalı’nın İnönü tarafından “Kara Aslanım” lakabıyla anıldığını söyler. Ancak Muğlalı’nın İnönü tarafından demokrasiye kurban edilmesi ordunun sivil idareye olan güvenini yitirdiğini, bu olayın ordu tarafından çok sevilen İnönü’nün ordunun gözünde, itibar ve sevgisini büyük ölçüde rencide ettiğini belirtir.⁹⁶ Çelikoğlu, 1946 seçimlerinin hileli olduğunu, DP’ye haksızlık yapıldığını, bunun da ordunun içinde ilk ihtilal konuşmalarının yapılmasına neden olduğunu söylemektedir.⁹⁷ Alparslan Türkeş anılarında, bu konuda şu bilgileri vermektedirler. Türkiye’de daha 1946-1947 yıllarında orduda devrin iktidarını devirmek için teşekkül etmiş ihtilal birlikleri vardı ve bu birlikler gayet planlı bir şekilde günün

⁹⁵Kemal H. Karpaz, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, s.61.

⁹⁶Adnan Çelikoğlu, s.47.

⁹⁷Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s. 60.

muhtelif saatlerinde, muhtelif mahallerde çalışmaktaydılar. Hatta bu fikrin kökü 1941 yılına kadar uzayabilir. İlk ihtilal teşebbüsü olarak 1942-1943'te Çorlu'da bir grup subay bir araya gelir ve İsmet İnönü ve idaresini devirmek için aralarında yemin edip, birbirlerine şeref sözü verirler.⁹⁸ Ancak bunu doğrulayacak herhangi bir belge mevcut değildir.

Ahmet Yıldız ise anılarında şu bilgileri vermektedir: ordu içerisinde yönetime karşı yapılanmalar aslında DP'den çok önce İnönü dönemine uzanır. Çünkü o dönemde ordu içerisinde yönetimden hoşnut olmayan subayların bir kısmı bu tür faaliyetler içerisine giriyorlardı. Özellikle genç subaylar duygusal davranarak bu tür yolların çözüm olacağına inanıyorlardı. Yıldız, 1942-1943 yıllarında Sarıkamış'ta görevli iken o dönemdeki bir anısını şu şekilde anlatmaktadır: Muhtar Ataç'ın aracılığıyla Batarya komutanı Kurmay Yüzbaşı Hakkı Atıl'ın da övgüsünü aldığını ve üç ihtilalci kurmay binbaşının karşısında kendisini bulduğunu belirtir. Doğu Emniyet Başmüfettişi Necip San ve Ordu İkmal Şubesi Müdürü Cemal Tural'ın huzurunda kuran, bayrak ve tabanca üzerine yemin ederek ant içtiğini ve ihtilal örgütü üyesi olduğunu belirtir.⁹⁹ Adnan Çelikoğlu da anılarında DP iktidarından önce de İnönü'ye karşı ordu içinde hazırlanan bir hareketin olduğunu yazar. Çelikoğlu 1950 yılından önce Faruk Ateşdağlı tarafından İnönü'ye karşı bir grubun olduğunu ve kendisinin bu grubun içinde yer aldığını belirtir.¹⁰⁰

Sadi Koçaş da anılarında ordu içindeki örgütlenmelerin tarihini 1943 yılına kadar götürmektedir. Koçaş ilk defa Sarıkamış'ta teğmen olarak görev yaparken alay komutanı Topçu Albay Nazmi Dora'nın kendisini Erzurum'a iş icabı gönderdiğini, Erzurum Ordu İkmal Şubesi Müdürü Kurmay Binbaşı Cemal Tural'ın kendisini kurmuş olduğu örgüte davet ettiğini ancak bu teklifi reddettiğini söylemektedir. Koçaş bu dönemde ordu içinde yönetime karşı örgütlenmelerin olduğunu belirtmektedir. Koçaş, bu teklifi reddetmesinin nedenini ise çok partili hayata geçiş ile birlikte düzeltilmesi gereken konuların demokratik yollarla olacağına inanılması olarak göstermektedir. Hatta bu örgütlerin 1950 seçimleri ile birlikte çalışmalarına son verdiklerini belirtmektedir.¹⁰¹ Dündar Seyhan da DP döneminden önce ordu içinde alt kademedede

⁹⁸Alparslan Türkeş, a.g.e. s.13-14.

⁹⁹Ahmet Yıldız, *İhtilalin İçinden, Anılar, Değerlendirmeler*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 2001, I. Baskı, s.152

¹⁰⁰Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.79.

¹⁰¹Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Marta Anılar*, May Yayınları, İstanbul, 1977, Cilt I, s.147-160.

bulunan subaylardan oluşan bir grubun olduğunu anlatır. Seyhan, bir grup subayın İsmet İnönü ve kadrosunu bertaraf edip, Atatürk inkılâplarına durduğu yerden tam bir hız vererek Türkiye'nin batıya doğru ilerlemesini çabuklaştırmak amacını taşıdığını belirtir. Ancak bu teşkilatın gerekli desteği sağlayamadığından bahseder. Bunun nedenini ise İnönü'nün Türkiye'yi II. Dünya Savaşının dışında tutmasına bağlar.¹⁰²

DP iktidarında önce ordu içerisindeki ihtilalci gruplar başlangıçta söz konusu edilmeyen “ihtilal” fikri yavaş yavaş ağızlarda dolaşmaya başlıyordu. Ancak her şeyden önce kuvvetli ve bütün orduda nüfuz sahibi bir lidere ihtiyaç vardı. İhtilalcilerin akıllarına ilk gelen isim Korgeneral Fahri Belen oldu. Belen'in gidişi beğenmediğini biliyorlar ve onu teşkilatlarına almayı düşünüyorlardı.¹⁰³

Bu subaylar 1950 seçimlerinde CHP'nin iktidarı DP'ye devretmeyeceğini düşünüyorlardı. Bu nedenle yönetime müdahale etme düşüncesini taşıyorlardı. Ancak Fahri Paşa sadece bir ihtimale dayanarak bir askeri müdahale yapılamaz görüşünü savunuyordu. Ona göre seçimlerin sonucu beklenmeliydi. Eğer seçim sonucunda bir olumsuzluk ortaya çıkarsa o zaman müdahale edilebilirdi.¹⁰⁴

1950 seçimlerinde Fahri Belen ve Seyfi Kurtbek ordudan istifa ederek DP listelerinden meclise giriyordu. Böylece bu iki komutan mecliste orduyu temsil etme imkânını elde etmiş olacaktı. Kısacası bir beyaz devrim gerçekleşmiş olacaktı. Ancak bir süre sonra subayların bu hayalleri boşa çıkmaya başladı. Çünkü CHP döneminde karşı çıkılan çoğu şey tekrar aynı şekle dönüşmeye başladı. Ancak subayların teşkilatı dağılmıştı. Çünkü 1950 seçimleri usule uygun bir şekilde yapılmıştı. Bu nedenle bu tür girişimlere gerek kalmamıştı.

Ali Fuat Başgil, DP iktidarından önceki dönemde de haksızlıklar ve suiistimaller söz konusu idi, der. Başgil: “Kanaatimce, DP'nin iktidardan düşmesinin sebebi ve Türkiye'nin şu an acısını çektiği sıkıntıların kaynağı muhalefetin sinsî manevralarıdır. Gerçekten de Menderes Hükümeti'nin haksızlıklarının, suiistimallerinin Türkiye'de yeni bir şey olduğunu kimse iddia edemez. Sadece İnönü devrine baktığımızda bile, bunların çok daha beterlerini görürüz.”¹⁰⁵ DP iktidarından önce ülkenin daha iyi kalkındığı, vatandaşın ekonomik açıdan, hak ve özgürlükler açısından daha rahat olduğu

¹⁰²Dündar Seyhan, a.g.e. s.7.

¹⁰³Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İç Yüzü*, Cilt 1, Toker Matbaası, İstanbul, 1965, s.18.

¹⁰⁴Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, a.g.e. s.20.

¹⁰⁵Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2008, s.168.

söylenemez. Çünkü halk İnönü döneminde de büyük bir yoksulluk çekiyordu. Ülke kalkınma konusunda oldukça gerideydi. Bundan muzdarip olan halk DP'yi kurtarıcı olarak görmüştür. Ordu içindeki çoğu subay grubu dahi DP'yi ilk etapta desteklemiştir.

Ordu içinde yönetimi beğenmeyen subayların DP iktidarından önce de örgütlenme içinde oldukları ve çeşitli yapılanmalara gidildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde ordu içerisindeki yapılanmaların nedeni genelde ordunun sosyal ve ekonomik şartların olumsuzluğu ile ilgili idi. Ordu içerisindeki bu tür yapılanmalar aslında Osmanlı döneminde de var olup, cumhuriyet döneminde devam eden bir geleneğin ürünü idi.

Çelikoğlu ve diğer darbeci subaylar İnönü döneminde de ordu içinde yönetime karşı ihtilal gruplarının olduğunu söylerler. Ancak DP başa geçince ordu içindeki subayların DP'ye karşı örgütlendikleri görülür. Bu örgütlenmelerde İnönü'yü başa geçirmeye çalışan bir hareket tarzı gelişir. Çelikoğlu DP'ye karşı örgütlenmelerinde İnönü'nün etkisinin olduğunu savunur ve bunu şu cümlelerle açıklar: “Ancak çoğumuzun birleştiği bazı konularda İnönü'nün ileri sürdüğü görüşlerin etkisi büyüktür. İnönü, güvendiği ekseriyet sistemi ile 1950 yılında iktidarı DP'ye veya diğer bir deyişle Bayar'a kaptırınca, düşünceleri de değişmişti, der.”¹⁰⁶

2.1.4. Demokrat Parti'nin Politikası

14 Mayıs 1950'de DP'nin iktidara gelmesi ile birlikte orduda bir tepki oluşmaya başlamıştır. Çünkü DP'yi iktidara taşıyan küçük tüccar, şehir küçük burjuvazisi, çiftçi ve köylülerdir. O dönemde Türkiye'nin kırsal nüfusu kent nüfusundan çok daha fazlaydı. Bu durum asker ve bürokrasinin pek hoşuna gitmemişti. Köylüler ilk defa elde ettiği ürünün karşılığını alıyordu.

1950'deki popülizmi oluşturan ve olayları ile klasik devletçilik anlayışını yıkan küçük tüccar, küçük şehir burjuvazisi ve pazara yönelik çiftçilerdi. Bu gelişmeler milli gelirden daha çok pay alan geçmiş DP'ye karşı iktidar mensuplarının hoşnutsuzluğuna neden olmuş ve on yıl sonra gerçekleştirilen askeri darbe söylentileri, daha DP iktidarı ele almasından hemen sonra söylenmeye başlanmıştır. Bu durumda 1960 darbesinin en önemli iç nedenlerinden bir tanesi eski iktidar seçkinlerinin milli gelirden aldıkları pay ve statülerini yeniden kazanma mücadelesidir.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Adnan Çelikoğlu, a.g.e s.78.

¹⁰⁷ H. Bayram Kaçmaz, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.34.

Türkiye 11 Mayıs 1950’de NATO üyeliği için başvuruda bulunmuştu. 14 Mayıs 1950’de yapılan seçim sonucunda yönetim değişmiş ve iktidara DP gelmişti. Menderes Hükümeti 25 Temmuz 1950’de hükümetini toplayarak 4500 kişilik bir kuvveti Güney Kore’ye göndermeyi kararlaştırmıştı. Böylece Cumhuriyet tarihinde ilk kez ülkenin silahlı kuvvetleri, ülke hudutları dışındaki bir savaş için gönderilecekti.¹⁰⁸

DP’nin iktidara gelişi üzerinden henüz yirmi gün geçmişti. 5 Haziran 1950’de Menderes’e kendilerine karşı bir darbe hazırlığı olacağı ile ilgili bir bilgi ulaşmıştır. Bir albay tarafından yapılan bu ihbarda 8-9 Haziran gecesinde ordu içerisinde bir grubun darbe girişiminde bulunacağı ihbarı yapılmıştır. Haydar Tunçkanat bu olay ile ilgili şu bilgiyi paylaşmaktadır: 5 Haziran’da Menderes’i bir albay ziyaret ederek 8-9 Haziran gecesinde kendisine karşı bir darbe girişimi yapılacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Menderes, Bayar’a da danıştıktan sonra, orduya karşı kendisini korumak üzere tedbirlere girişmiştir. 6 Haziran günü, Türk ordusunda o güne kadar görülmemiş bir çapta ve sadece yüksek kademedede olmak üzere büyük değişiklikler yapıldı. Değişiklikler ani olarak ve adeta bir darbe şeklinde yapılmıştı.¹⁰⁹

Şevket Süreyya Aydemir ise DP’ye karşı ilk tepkinin oluşma nedenini şöyle açıklamaktadır: İktidarın muhalefet ve sağduyulu insanların da yarattığı ilk hayal kırıklığı, daha doğrusu bunun davet ettiği endişe, yeni başvekil Adnan Menderes’in 20 Mayıs 1950’de okuduğu hükümet programı nutku ile başlamıştır. Bu nutukta Atatürk’ün bir defa olsun adı geçmiyordu. Demek ki karşılaşılan yalnız bir parti iktidarının değişmesi değildi. Yeni bir parti iktidarının gelişi şeklinde bir siyasi değişiklik veya çok partili rejime geçiş şeklinde bir rejim değişikliği karşısında değildik. Sanki geçmişin, milli gururu besleyen hatıralarına karşı da bir kopuş vardı. Menderes bu ruh halini 14 Mayıs inkılabının, gelmiş geçmiş bütün inkılapların en önemlisi olduğunu ilan ederek açığa vuruyordu.¹¹⁰

Dündar Seyhan halkın Demokrat Partiye karşı tepki göstermesi ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: 1954 seçimlerinde DP’nin daha büyük bir çoğunluk ile seçimi kazanması, günden güne yerleşmekte olan “çoğunluğun her istediğini yapabileceği” inancını iyice kuvvetlendirmişti. Yargı organı hiçe sayılarak meclisin çoğunluk

¹⁰⁸Bülent Rusçuklu, *Kore Savaşı*, Alfa Basım Yayım, 1. Basım, İstanbul, 2005, s. xix

¹⁰⁹Haydar Tunçkanat, *27 Mayıs 1960 Devrimi, Diktadan Demokrasiye*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996, s.44-45.

¹¹⁰Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, 7. Basım, s.180.

kararıyla Halk Partisinin mallarına el konuluyordu. Muhalef basın susturulmaya çalışılıyordu. Aydın zümre ve basın ise, gidişin selamet yönünde olmadığını gördükçe muhalefetini artırıyordu.¹¹¹ 1953 yılına kadar Menderes’e destek veren basın yavaş yavaş rotasını değiştirecektir. Hüseyin Cahit Yalçın hükümeti eleştiren yazılarından dolayı 26 ay hapse mahkûm olacaktır. Hükümete karşı üniversite kesiminden gelen eleştiriler giderek artan bir rahatsızlığa neden olacaktır. Böylece parti, basın ve üniversiteleri ordu izleyecektir.¹¹² Altan Öymen de “Ve İhtilal” adlı kitabında halkın DP’ye karşı tepkisinin nedenlerinden bahsederken basına karşı 1954 yılında çıkarılan kanundan sonra hapse mahkum olan gazeteci sayısının hızla arttığını, bunlara ek olarak muhalefet politikacıları hakkında da soruşturmalar başlatıldığını, o politikacılardan milletvekili olanların dokunulmazlıklarının kaldırılması tehdidi altında olduğunu, milletvekili olmayanların ise bazen soruşturmalar sırasında tutuklandığından bahseder.¹¹³

1954 yılında yapılan seçimlerde büyük bir çoğunluk ile Demokrat Parti iktidarı sürdürme hakkını tekrar kazandı. Ancak 1957’ye kadar ekonomik alanda ülkede büyük bir sıkıntı yaşanmaya başladı. Hükümet seçimlerin 1958 yılında yapılması durumunda önemli bir oy kaybı yaşayabileceğini düşünerek 1957 yılında erken seçim kararı aldı. DP yine iktidarda kaldı ancak 1954 seçimlerine göre önemli oranda oy kaybına uğradı.

Firuzan Tekil, “İnönü Menderes Kavgası” adlı kitabında Menderes’in bazı hataları kendisine karşı olan desteği zamanla azaltmıştır, fikrini savunur. Menderes’in özellikle DP’nin kuruluşundan itibaren kendisine yakın olan arkadaşlarını zamanla küstürmesi ve uzaklaştırması onu zor durumda bırakmıştır. Menderes ayrıca kendisini destekleyen basın patronlarını da zamanla kaybetmiştir.¹¹⁴ Nimet Arzik “Menderes’i İpe Götürenler” adlı eserinde, Menderes’i sıkıntıya sokanların bizzat yakın çevresindeki politikacılar olduğuna değinir. Arzik, Menderes’in herkese ihanet edebilecek biri olmasına rağmen herkesten sadakat beklediğini savunur. Menderes’in bir numaralı adamları olarak; Samet Ağaoğlu, Mükerrer Sarol, Fatin Rüştü Zorlu ve Etem Menderes’i gösterir.¹¹⁵ Arzik, Menderes’in hayatında önemli rol oynayan bir etkenin de Taksim’deki Park Otel olduğunu söyler. Arzik, Park Oteli üçüncü başkent olarak görür. Menderes’i ipe götüren

¹¹¹Dündar Seyhan, a.g.e. s.40.

¹¹²Abdurrahman Dilipak, *Menderes Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1990, s.198.

¹¹³Altan Öymen, *Ve İhtilal*, I. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.101-104.

¹¹⁴Firuzan Tekil, *İnönü Menderes Kavgası*, Tekil Neşriyat, İstanbul, 1989, s.17.

¹¹⁵Nimet Arzik, *Menderes’i İpe Götürenler*, Kurtuluş Matbaası, Ankara, 1960, s. 17.

bir diğerk etken olarak da iktidar başyazarlarını gösterir. Bunların da; Burhan Belge, Mümtaz Faik, Bahadır Dülger, Zühki Hilmi Velibeş olduğunu söyler.¹¹⁶ Arzik, Menders'i İpe götüren üçüncü bir etken olarak ise milletvekilleri ve eşleri olduğunu savunur. Arzik Menderes'in şeyhlere ve aşiret beylerine aşırı derecede imtiyaz tanıdığını ve bunun da Menderes'i ipe götüren farklı bir etken olduğunu söyler.¹¹⁷

DP'de milletvekili ve başbakan yardımcılığı da yapmış olan partinin önemli simalarından Samet Ağaoğlu askerlerin DP'ye karşı örgütlenmelerinin nedenlerini; 1950 seçimlerinden sonra iktidarın tamamen sivilleşmesi, askerlerin geçim şartlarının darlığı gibi nedenlerin giderilememesine bağlamaktadır. Ağaoğlu bu durumun bir kısım subayın kendilerine önem verilmediğı algısını yarattığına değinmektedir. Ayrıca 1951 bütçesi görüşülürken Halk Partisi'nin DP ordusu ihmal ediyor tezinin de önemli bir etkisi olmuştur.¹¹⁸ Türkiye'de ordu kendisini sürekli diğerk devletlerin ordusundan farklı görmüştür. Adnan Çelikoğlu bu farkı anılarında şu cümlelerle açıklar: "Demokrasi ile yönetilen ülkelerde ordunun yeri farklıydı. Ama Türkiye için bu devirde başka idi. Atatürk, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ile İsmet İnönü'yü aynı düzeyde tutardı, der.¹¹⁹ Menderes'in ise çeşitli zamanlarda ordusu küçük düşürücü laflar kullanarak ordusu küstürdüğünü, başbakanın bir konuşmasında, "Ben bu generalleri bir şey zannederdim." dediğini söyler.¹²⁰

DP muhalefet, basın ve bazı işadamlarına karşı oldukça sert politikalar izliyordu. Ekonominin kötüye gidişinin sorumlusu olarak işadamlarını görüyordu. 1954'ten sonra özellikle ithal ürünlerin tedarikinde önemli sorunlar yaşanıyordu. Bu durum beraberinde stokçuluk ve karaborsa gibi sorunların ortaya çıkmasına neden oluyordu. Muhalefet ise sadece seçim sürecinde değil, diğerk zamanlarda dahi hükümeti devirmek için çeşitli gösteriler yapıyordu. Menderes'in despotik tutumu ve 1955'te İstanbul'da Rumlara ait mülklerin tahrip edildiğı olaylar aydınları DP'den soğuttu ve Menderes'in konumunu daha da zayıflattı.¹²¹ Menderes, 1954 seçimlerinin kazanılmasını büyük oranda kendi şahsında görüyordu. Bu da ona aşırı bir özgüven sağlıyordu. İktidar ile muhalefet savaşında DP, muhalefete baskı kurmaya çalışırken, muhalefetin lideri İnönü ordudan

¹¹⁶Nimet Arzik, a.g.e. s.88.

¹¹⁷Nimet Arzik, s.127.

¹¹⁸Samet Ağaoğlu, a.g.e.s.189.

¹¹⁹Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.69.

¹²⁰Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.70.

¹²¹Kemal H. Karpaz, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010, s.239.

ve aydınlardan üstü kapalı bir şekilde kendilerine destek istiyordu. Üniversitelerde DP'ye karşı büyük bir tepki vardı. Menderes bürokrasi ile sağlıklı bir ilişki kuramıyordu ve buna gerekçe olarak da CHP'yi gösteriyordu. Bunun en bariz örneği ise Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı Olayı idi. Kubalı'nın meclis iç tüzük değişikliğine yönelik sert eleştirileri dile getiren yazılar yazması kendisinin cezalandırılmasına neden oldu. MEB, İstanbul Üniversitesi anayasa hukukçusu Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı'yı bakanlık emrine aldı.¹²²Kubalı Olayına İnönü ve Kubalı'nın öğrencileri büyük destek verdi. Sonunda Kubalı üniversitedeki kürsüsüne iade edildi.

DP'nin iktidarına karşı oluşan tepkilerin nedenlerine bakıldığında bunun tek nedenden ziyade, farklı nedenlere dayandığı görülmektedir. Bunlardan kısaca bahsetmek gerekirse: DP'nin Kemalist devrimlerden uzaklaşması, yıllarca gücü elinde bulunduran bürokrasi ve ordu mensuplarının çok partili hayata geçişin ilk iktidar değişikliğinde gücünü kaybetmesi, muhalefetin iktidarı çok sert şekilde eleştirmesi, bu konuda orduyu destekleyici bir politika izlemesi, basında sürekli DP'yi eleştiren yayıncılık politikasının izlenmesi ve kamuoyunun yönlendirilmesi, laiklikten sürekli taviz verildiği söylemi, dinin siyasete alet edildiği ve irticanın sürekli körüklendiği gibi nedenler etkili olmuştur.

2.1.5. Demokrat Parti'nin İktidarına Karşı Ordu İçinde Oluşan İlk Cuntacı Yapılanmalar

1952 yılında Amerikalı askeri yetkililer, askeri eğitim sistemimizde köklü bir reform öne çıkardılar. Ancak birçok orta ve alt rütbeli subay için bu reformlar yeterli değildi. Özellikle eski ve otoriter tarzlara gereğinden fazla bağlı generalleri etkisizleştirmek için üst rütbelerde temizlik yapılmadan duruyordu. 1950 yıllarında DP iktidarı orduda bazı değişiklikler yaptı. Ordu geleneklerinde tutucudur. 27 Mayıs İhtilalinde DP iktidarının bu hareketlerinin tesiri olmadığı söylenmez.¹²³ Kasım 1952'de Milli Savunma Bakanlığına atandıktan sonra Seyfi Kurtbek, bu görüşün güçlü bir taraftarı olarak ortaya çıktı. Ertesi baharda, üst düzey subay tayfasının tamamen temizlenmesini ve daha esnek bir terfi politikasını öngören kapsamlı bir reform programı hazırladı. Başlangıçta hem Bayar hem de Menderes bu önerileri memnuniyetle

¹²²Şerif Demir, *Düello, Menderes ve İnönü Demokrat Partiden 27 Mayıs Darbesine Olaylar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.60.

¹²³Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.22.

karşıladılar. Ancak çok geçmeden bu durum Kurtbek'in orduyu temizleyip ardından Savunma Bakanlığını bütün iktidarı ile ele geçirmenin atlama tahtası olarak kullanılacağı söylentileri yayıldı. Menderes'in işleri tehlikeye düşen generallerin olası tepkisini tahmin edip generallerin hışmını çekmemeye karar vermiş olması da muhtemeldir. Beklendiği gibi Kurtbek 1953'te görevinden istifaya zorlanarak reform programı rafa kaldırıldı. Kurtbek'in bu düşüncesi alt kademede bulunan subayların ordu içerisindeki örgütlenmelerini yoğunlaştırmıştır. Bu durum sonunda hükümetin devrilmesine neden olmuştur.¹²⁴

Dündar Seyhan ordu içindeki cunta yapılanması ile ilgili olarak ilk faaliyeti anlatırken, 1954 yılının sonbaharında bir pazar gecesi bu kararı Orhan Kabibay ile birlikte aldıklarını belirtir. Nöbetçi olduğu günlerde akşam yemeklerini Orhan Kabibay ile birlikte yediklerini, o akşam da beraber sucuklu yumurta yedikten sonra yine memleket meselelerini konuştuklarını ve Türkiye'nin kurtuluşu için gizli bir cemiyet kurma gereğini hissettiklerini anlatmaktadır. Seyhan o akşam örgütü kurduklarını ancak yaptıkları en büyük hatanın ise örgüte bir lider belirlememiş olduğunu belirtir. Bunun daha sonraki süreç için de telafisi olmayan bir hata olarak görür. Seyhan örgüte üçüncü kişi olarak da Uçaksavar okulunda yüzbaşı olan Süreyya Yüksel'in alındığını ve üçünün mukaddes kitap, bayrak ve silah üzerine el koyarak yemin ettiklerini söyler.¹²⁵

Dündar Seyhan, o yıl içinde teşkilatlarına Ahmet Yıldız'ın da alındığını şu cümlelerle anlatır. Eski bir ihtilal esnafı olmakla daima iftihar duyduğum Ahmet Yıldız o yıl bizim teşkilata girmişti. Yıldız inatçı bir kafaya sahip görünüyordu. Kuvvetli bir hitabet kabiliyeti, zehir gibi bir hafızası vardı. Vaktiyle İsmet Paşa'ya karşı kurulmuş bulunan ihtilal komitesi içinde daha teğmen iken vazife alanlardan biriydi.¹²⁶

Orhan Erkanlı 1955 yılında bir örgüte dâhil olduğunu ve gayelerinin orduyu istediği duruma getirmek olduğunu, o zaman küçük rütbeli bir subay olduğunu, küçük rütbeli subayların halkla daha fazla ilişkisi olduğunu, rütbe büyüdükçe halktan daha fazla kopmanın gerçekleştiğini belirtir. 1955 yılında ordu içinde örgütlenmeye başlayan cuntacılar kendilerine "*Atatürkçüler Cemiyeti*" ismini vermişlerdir. Başkanlığa Faruk Güventürk, genel sekreterliğe ise Dündar Seyhan'ı getirmişlerdir.¹²⁷ İstanbul'da

¹²⁴FerozAhmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayınları, İstanbul, 2010, s.194-196.

¹²⁵Dündar Seyhan, a.g.e. s.43-46.

¹²⁶Dündar Seyhan, a.g.e. s.55.

¹²⁷Nazlı Ilıcak, *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, Kenan Yayıncılık, Cilt I, İstanbul, 1975, s.190.

Kabibay ve Seyhan ekibi çalışmalarını sürdürürken, Ankara’da Eylül 1956’da Kurmay Binbaşı Talat Aydemir, Kurmay Yarbay Osman Köksal Türkiye’nin içinde bulunduğu politik şartları değerlendirmişler ve bir şeyler yapılmasının gerekliliği fikri üzerinde birleşmişlerdir. Bu görüşmenin sonunda Köksal’ın güvendiği iki subay, Kurmay Binbaşı Sezai Okan ve Kurmay Binbaşı Adnan Çelikoğlu ile görüşme kararı almışlardır.¹²⁸ Bunlara göre orduyu müdahaleye hazırlamak için gizli bir örgüt kurmak kaçınılmazdır.¹²⁹

Dündar Seyhan, Talat Aydemir ile iletişime geçme hadisesinin ise 1956 yılında gerçekleştiğini şöyle anlatmaktadır: Aydemir ile Haydar Paşa Gar Lokantasında buluştuk. Aydemir, gizli kapaklı ve örtülü konuşmaya tenezzül etmeden, bana karşı tam bir güven içerisinde açıkça konuşmuştur. Ankara ve İstanbul’da bazı arkadaşlarla mutabakata vardıklarını, bir teşkilatın kurulmasının lazım olduğunu ve bu lüzumu memleketin mevcut şartlarının empoze ettiğini anlatır. Ben kaç kişi olduklarını, nasıl bir organizasyon içinde çalıştıklarını, teşkilata giriş şartlarının ne olduğunu, genel olarak isteksiz görünüyormuşum gibi sordum.¹³⁰ Talat Aydemir ve Dündar Seyhan komiteleri birbirinden habersiz kurulmuştu. Seyhan bu durumun sakıncalı olduğunu ve ileride grupların çatışmasına dönüşebileceğini düşünerek grupların birleşmesi gerektiğine inanıyordu. Ancak kendi komitelerinin aldığı karar gereği toplu olarak komiteye üye alımı veya başka bir komiteye katılımı sakıncalı gördüğünden, Seyhan ve Kabibay aynı zamanda Talat Aydemir’in grubuna da üye olmuşlardı. Ancak kendi komitelerinden onlara herhangi bir şekilde bahsetmemişlerdi. Dündar Seyhan, Orhan Kabibay ve Ahmet Yıldız, Aydemir grubu ile iletişime geçerek onların grubunda yer alan diğer üyeleri de tanıma imkânı bulacaklardı. Grubun ilk toplantısını ise Rafet Aksoyly’nun Üsküdar’daki evinde yapmışlardı. Burada Mart 1956’da kurulan ikinci komitede başkanlığa Talat Aydemir, genel sekreterliğe ise Ahmet Yıldız seçilmişti.¹³¹ İkinciler, birincilerin varlığından 1957 yılının Temmuz ayında haberdar olmuşlardı. Bu nedenle iki grubun birleştirilmesi kararı alınarak Ağustos 1957’de iki grup birleşmiştir. Başkanlığına Faruk Güventürk, genel sekreterliğe ise Dündar Seyhan getirilmiştir.

¹²⁸Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2004, s.77.

¹²⁹Talat Aydemir, *Talat Aydemir’in Hatıraları*, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şti. Yayıncılık, İstanbul, 1968, s.25.

¹³⁰Dündar Seyhan a.g.e. s.56.

¹³¹Dündar Seyhan, a.g.e. s.57-59.

Bu sıralarda birbirinden habersiz farklı gruplar örgütlenme içerisine girmişlerdir. Bunlardan bir tanesi de Ankara’da Genel Kurmay Başkanlığı Protokol Dairesinde görevli olan Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş ve Albay Kenan Esengin gizli örgüt kurma çalışmalarına girmişlerdir.¹³²

1957’de kurulan diğer bir örgüt ise Talat Aydemir’in Harp Akademisine mensup öğretmenlerden oluşturmaya çalıştığı “*Yüksek Kumanda Akademisi Örgütü’dür.*” Bu örgüte daha sonra askeri liseden Aydemir’in sınıf arkadaşı olan Dündar Seyhan ile birlikte Orhan Kabibay da Aydemir’in grubuna sızma kararı almıştır.¹³³

DP iktidarına karşı ordu içindeki örgütlenmelerin tarihi 1950 yılına kadar dayandırılmaktadır. Ancak genel kanı ordu içindeki gruplaşma hareketlerinin 1954’ün sonu ile 1955 yılının başlarında başladığı yönündedir. Söz konusu tarihlerde genellikle İstanbul ve Ankara’da birbirlerinden haberli veya habersiz oluşan çok sayıda ihtilalci grup mevcuttu. Genelde alt kademede subaylardan oluşan bu grupların üyelerini bir araya getiren temel unsur mevcut iktidara karşı olmalarıydı.

2.1.6. Ordu İçindeki İhtilalci Grupların Örgütlenme Nedenleri

DP iktidarına karşı ordu içindeki yapılanmaların çok farklı nedenlere dayandırıldığı görülmektedir. Konu ile ilgili gerek dönemin basınından gerekse o dönemde yaşayan komutanların anılarından anlamak mümkündür. Ordu DP’nin politikalarını benimsememekte, politikalarından rahatsız olmakta ve DP’yi Atatürkçülükten uzaklaşmakla suçlamaktadır. Ordu içinde DP’ye karşı oluşan tepkilerin farklı nedenleri vardır. Bunların sosyal, siyasi, ekonomik ve dini nedenlerden teşekkül ettiği görülmektedir. Bir kurmay subay özel notlarında, ordu içinde iktidara karşı oluşan kaynaşmalarda üç neden olduğunu yazar. Bunlar; orduya ilişkin sorunlar, ülke ve toplum sorunları, ordu personelinin yaşantı ve hayat standardı ile ilgili sorunlardır.¹³⁴ Sadi Koçaş bu konuda farklı bir yaklaşım sergilemekte, Atatürk’ten 12 Mart’a adlı anılarında ordu içindeki cuntacı yapılanmaların nedenini şu şekilde açıklamaktadır: O dönemdeki cuntacı örgütlenmeler içerisinde yer alan subaylar ile birebir konuştuğunu, en alt kademede de olsa, kendisinin de örgüte davet edildiğini, hiç kimsenin ağzından, geçim sıkıntısı ve kişisel çıkarlarla ilgili tek kelime duymadığını, aksine ileri sürdükleri

¹³²Sadi Koçaş, a.g.e. s.348.

¹³³Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2004, s.80.

¹³⁴Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991, s.36.

tek nedenin memleketin, özellikle ordunun içinde bulunduğu durum olduğu, bilgisini paylaşmaktadır.¹³⁵

Talat Aydemir de hatıralarında 1954 yılında Amerikan askeri yardımı içerisinde verilen yeni silah, araç ve gereçleri ile yeni eğitim yöntemlerinin orduda meydana getirdiği önemli değişikliklerin artık kendini göstermeğe başladığını, özellikle genç subayların ordunun başına getirilen komutanları yetersiz gördüklerini, aynı zamanda toplumun siyasal ve ekonomik durumunun giderek kötüleştiğini, bunun subayları çareler aramaya yönelttiğini belirtmektedir. Ayrıca demokrasiyi bir çıkmazdan kurtarmak istediklerini savunmaktadır.¹³⁶ Dönemin Milli Savunma Bakanının emir subayı Adnan Çelikoğlu da anılarında II. Dünya Savaşı'nın uzaması sırasında Türk ordusu savaşı kazanan güçlü devletlerin ordularını kendileriyle karşılaştırma fırsatını bulduklarını anımsatır. Türk ordusunun silah ve teçhizat bakımından büyük bir sıkıntı içinde olduğunu belirtir. Çelikoğlu savaşı kazanan orduları bizim ordumuzla karşılaştırınca ortaya utanç verici bir durumun çıktığını söyler.¹³⁷ Çelikoğlu DP yönetimine karşı ortaya çıkan tepkilerin nedenlerini şu şekilde açıklar: DP muhalefетinin ilk konuları, Muğlalı Olayı, milliyetçilere reva görülen hareketler ve köy enstitüleri idi. Bunun yanında Müslüman halkın duyarlı olduğu ve Atatürk zamanında Türkçe okutulan ezanın tekrar Arapça okutulmasıdır.¹³⁸ Çelikoğlu ayrıca ordunun CHP dönemindeki itibarının DP döneminde kaybolduğunu belirtir. DP'nin memlekette büyük bir kalkınma hamlesi başlattığını, başbakanın ordu ile hiç ilgilenmediği görüşünü savunur. Ona göre Menderes fabrikalar kurarak, temeller atarak halk ile yakınlaşmaya çaba harcıyordu. İnönü ise cumhurbaşkanlığı döneminde zaman zaman askerle muhabbet ediyordu.¹³⁹ Bu konuda farklı bir yaklaşım sergileyen tarihçilerden biri de William Hale'dir. Ona göre Menderes'in orduyu sadece milli anlamda ihmal ettiği düşüncesi gerçeklere dayanmıyor. Genelde yükselen GSMH'ye oranı olarak savunma harcamaları 1950'lerde düşmedi. Gerçekten DP'liler ekonomik büyüme potansiyelinin önemli bir bölümünü Türkiye'nin askeri gücünü korumaya feda etmeyi sürdürmüştür.¹⁴⁰

¹³⁵Sadi Koçaş, a.g.e. s.159.

¹³⁶Talat Aydemir, *Hatıratım*, May Matbaası, İstanbul, 1967, s.24.

¹³⁷Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.54.

¹³⁸Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.49.

¹³⁹Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.68.

¹⁴⁰William Hale, a.g.e. s.94.

Ahmet Yıldız ise ordu içerisinde DP'ye karşı oluşan gruplaşmaları DP'nin yanlış politikalarına bağlamaktadır. Bu politikaları belirtirken bir kısmının ana muhalefet partisi ve onun başkanı olan İsmet İnönü'ye karşı olan haksız ve yasal olmayan tutumlarına dayandırmaktadır. Yıldız, Menderes ve DP'nin asıl yanlış politikasının ise dini, siyasi bir araç olarak kullanmak ve din istismarcılığı yapmak olduğunu belirtmektedir. Bunların başında ise ezanın Türkçe okunmasından vazgeçilmesi ve Atatürk'e karşı din istismarcılığı yapanların korunması olduğunu savunmaktadır.¹⁴¹

Orhan Erkanlı ise birçok subayın, hükümetin bilerek orduyu kaynaklardan yoksun bıraktığına inanır hale geldiğini belirtir. Bakanların orduya gerçek ya da hayali saldırıları üzerine, özellikle söylentiye göre;

“Ben orduyu yedek subaylarla idare ederim, kravatlı şövalyelerin burunlarını kıracağım.”

Sözünün subayları kışkırtıcı bir durum yarattığına inanmaktadır.¹⁴²

Ordu içindeki gruplaşmalar ile ilgili olarak Ümit Özdağ; Türkiye'de ihtilalci bütün örgütlenmelerin temel nedeni ordunun, içinde bulunduğu çağın gerisinde kalma durumudur, görüşünü savunmaktadır. Ona göre darbeleri tamamen bu nedene bağlamak da doğru değildir. Ordudaki örgütlenmelerin diğer bir nedeni de DP'nin Kemalist devrimlerden uzaklaşmasıdır.¹⁴³

Dokuz Subay Olayının planlayıcısı ve 27 Mayıs Darbesinin içerisinde yer alan Faruk Güventürk ise ordu içindeki örgütlenmelerin nedenini şu gerekçelere dayandırmaktadır. DP iktidara gelir gelmez ilk hedef olarak Atatürk ilkelerine el attı. Sanki başka iş yokmuş gibi Türkçe ezanı Arapçaya çevirdi. Türkçe ezanı Arapçaya çevirdiği an hepimizin kafasına bir yumruk indi. Bir defa ordu Atatürk ilkelerine bağlıdır. Güventürk ikinci neden olarak ise DP'nin İnönü'ye ve CHP'ye karşı izlemiş olduğu politikaya bağlamaktadır.¹⁴⁴

1954'ten beri ordu içerisindeki gruplanmalarda yer alan ve 27 Mayıs Darbesini de gerçekleştirenler arasında yer alan: Ahmet Yıldız, Sadi Koçaş, Muhsin Batur, Faruk Güventürk ve Haydar Tunçkanat gibi darbeci subayların DP ve Menderes'e karşı örgütlenmelerinin en önemli nedenlerini anılarında da dile getirmişlerdir. Hemen hemen

¹⁴¹ Ahmet Yıldız, a.g.e. s.99-113.

¹⁴² Orhan Erkanlı, a.g.e. s.347.

¹⁴³ Ümit Özdağ, a.g.e. s.55.

¹⁴⁴ Nazlı Ilıcak, a.g.e. s.189-190.

hepsinin ortak görüşü Menderes'i ve DP'yi din istismarcılığı ile suçlamak, Türkçe ezan okunmasından vazgeçilmesi, Atatürk'e karşı din istismarcılığı yapanların korunması olarak öne sürmektedirler. Yani Menderes'i Atatürk'ün kurmuş olduğu düzene karşı gelmekle suçlamaktadırlar.

Harold B. Hinton adlı Amerikalı bir askeri yetkilinin 8 Aralık 1950 yılında Başbakan Adnan Menderes'e yazdığı bir mektup Türk askerinin o gün içinde bulunduğu maddi sıkıntıları açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Hinton, Temmuz 1950'de Türk askerlerinin günlük 9 dolar olan ödeneğinin 5 dolara indirildiğini, Hükümetin Amerika'daki subaylara vermesi gereken ödeneği göndermediğini; bu nedenle Türk subayların büyük bir ekonomik sıkıntı yaşadığını belirtmektedir. Hinton, Türk askerlerin kışın paltosuz dolaşmak zorunda kaldığını ve bu nedenle bir kısmının hasta olduğunu yazmaktadır. Ayrıca Türk subaylarının Amerikan erlerine ödenen maaş kadar bir maaş aldıklarını ve bu durumun onları oldukça küçük düşürdüğünü ve üzdüğünü belirtmektedir. Türk subayların Amerikalı arkadaşlarından borç aldıklarını, kendilerine para gelmeyince de parmaklarındaki yüzükleri satıp borçlarını ödemek zorunda kaldıklarını yazmaktadır.¹⁴⁵ Bu mektubu Hinton'a yazdıran ve Menderes'ten kendilerinin durumlarını düzeltilmesini isteyen tabii ki oradaki subaylardı. Ama önemli olan husus onların içinde bulunduğu durum ve durumlarından şikâyetçi olmalarıydı.

O dönemde ordunun en büyük sıkıntılarının biri de ekonomik koşullarının olumsuzlukları ile ilgili olduğu görülmektedir. Dönemin Türk ordusuna bakıldığında, özellikle düşük maaş aldıkları ve kendilerinde kıyafet konusunda da büyük bir eksiklik hissettikleri görülmektedir. Bunu çeşitli zamanlarda katıldıkları özel günlerde diğer ülkelerdeki askerin kıyafetleri ile karşılaştırmışlardır. Bu konu ile ilgili 9 Mart 1957 tarihinde yayımlanan "Akis Dergisi'ndeki" bir olayı olduğu gibi aktarmakta fayda vardır.

"Birkaç Türk subayı Amerikan askeri okullarından Fort Montmouth'a katıldıktan sonra bir kurs sırasında, aynı Amerikan okulunda diğer müttefik subaylarla birlikte okul kumandanının tanışma için tertip edilen kokteyle davet edilmişlerdi. Yüksek rütbeli Amerikan subayları ile okulda kurs gören; İran, Irak, Suriye, Yugoslavya, Fransa, Almanya, Tayland, Güney Kore, Japonya subaylarının katıldıkları bu kokteyle beyaz gömleğe, siyah papyon takarak gitmeyi uzun uzun münakaşa ettikten sonra verilmiş böyle bir emri hatırlamadıklarını düşünerek

¹⁴⁵Samet Ağaoğlu, a.g.e. s.196-197.

gündelik elbiseleri ile gittiler. Muhtelif milletlere mensup subayların bayrakları salonların sütunlarını süslüyorlardı. Merak ve heyecanla önce kendi bayraklarını aradılar. Orta büyüklükte bir Türk Bayrağı bir sütunda sakın ve hatta küskün duruyordu. Kırmızı yün kumaş üzerine beyazdan kesilerek dikilmiş Ay yıldız taşıyan bu bayrak onları üzen ilk hadise oldu. Üzüldüler etrafındaki renkli üniformaların pırıltıları içinde “keşke daha başka türlü bir elbisemiz olsaydı.”

diye düşündüler. Subaylarımızı üzen ikinci husus ise konsolosluğumuza yapılan bu davete ait müracaata işlerin çokluğu ileri sürülerek bu toplantıda Türk konsolosluğunu temsil edecek bir şahsın bulunmayarak kendilerinin yalnız bırakılmış olmaları idi.¹⁴⁶

O dönemde ordudaki subayların konut ihtiyaçlarının olduğu da görülmektedir. Özellikle hükümetin Ankara ve İstanbul'daki subaylar için konut yapma projesini hayata koymaya çalıştığı görülmektedir. Ancak yapılan konutların fiyat açısından çok yüksek bir fiyata subaylara satılmaya çalışıldığı dönemin basın haberlerinden anlaşılmaktadır. Konutların özellikleri ve fiyatları ile ilgili tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 1.1.Subayların aldıkları maaş ile bu dairelerin peşinatı ve taksitleri (Akis Dergisi 1958, Cilt: 14,Sayı: 231, s.17).

VADELİ	%10 Peşin Miktar	Borçlanacak Miktar	Faiz Dahil Aylık Taksit	Kredi Müddeti	Evlerin Semti	TİPİ
13.000	1.300	11.700	105	15 Yıl	Gülveren	1 Oda 1 Hol
16.000	1.600	14.100	130	“	“	2 Oda 1 Hol
17.000	17.00	15.300	140	“	“	“ “
20.000	1.800	18.000	160	“	Yeni İnşa Edilecek Evler İçin	“ “
25.000	2.500	22.500	200	“	“	“ “
30.000	3.000	27.000	240	“	“	“ “
35.000	3.500	31.500	300	“	“	“ “
40.000	4.000	36.000	320	“	“	“ “
45.000	4.500	40.500	360	“	“	“ “
50.000	5.000	45.000	400	“	“	“ “
60.000	6.000	54.000	480	“	Yeni Mah. İttisalinde Emlakbank blok apartmanları	Soda 1 Salon (D) “ “
65.000	6.500	58.000	520	“	“ “	(C)

¹⁴⁶ Askerlik “Subaylar, Kıyafet,” *Akis Dergisi*, Cilt IX, Sayı148, 09.03.1957, s.31.

Tablo 1.1.'den de anlaşıldığı gibi subayların aldıkları maaş ile bu dairelerin peşinatını ve taksitlerini ödemeleri mümkün görülmemektedir. Örneğin üst rütbeli bir subay ayda 585 lira almaktadır. Üç oda bir salonu olan bir evi aldığında konutun fiyatı 65.000 liradır. Bunun peşin ödemesi gereken %10'luk kısmı 6500 liradır, geriye kalan kısmı ise ayda 520 lira olarak 15 yıl (180 ay) ödemesi gerekmektedir. Bu durumda bu subayın aylık ihtiyaçları için 65 lira kalmaktadır. O günün şartlarında bu para ile geçinmesi mümkün değildir. Yarbay olan birisinin maaşı 515 liradır. Konut için ödemesi gereken aylık taksit 520 liradır. Her ay taksitini ödediğinde her ay açıktan 5 TL bulması gerekmektedir.¹⁴⁷ Ancak o zamanki gazete ilanlarına bakıldığında 12.000 liraya 2 odalı 19.000 liraya 3 odalı, 4 odalı dairelerin ise 28.000 liraya satıldığı görülmektedir.

Sıtkı Ulay“27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına” adlı eserinde 1950'lerin sonlarında subayların, maaşlarının hükümetin gelişigüzel ekonomik politikalarının neden olduğu yüksek enflasyon oranının gerisinde kaldığını, gerçekten maddi olarak sıkıntı yaşadıklarını belirtmektedir. Doğal olarak daha idealist subaylar hiçbir zaman satın alamayacaklarını ve hiçbir ekstra ücret ya da ayrıcalığın siyasi kaygılarını teskin etmeyeceğini ileri sürdüklerini belirtmiştir.¹⁴⁸

Alparslan Türkeş de anılarında ordunun içinde bulunduğu olumsuz şartların DP döneminden önceki dönem olan CHP döneminde çok kötüydü, der. Türkeş bu durumu şu cümleler ile açıklar:

“Asker ocağı bakımsız ve perişandı. O sıralarda askerlik mesleği artık o kadar hor görülmeğe başlanmıştı ki, bizzat İnönü başta olmak üzere, etrafındaki generallerden hiçbiri çocuklarını asker yapmak istemiyorlardı. Subaylık bir mahkûmiyet ve mahrumiyet mesleği haline getirilmişti. Gittikçe artan hayat pahalılığı, her gün birkaç tanesi birden türeyen harp zenginleri sebebiyle, askerler durmadan hakir görülüyor, kendilerini ve ailelerini geçindirebilmek için bunlara tahammül etmek mecburiyetinde kalıp, ıstırap çekiyorlardı. Türk ordusunun bakımı noksandı. Askerlere yeteri kadar ayakkabı elbise, donatım, battaniye verilmiyordu. Seferber olmuş Türk ordusunda, askerin çoğu yalın ayaktı ve sırtında kaputu yoktu. Ayrıca o sıralarda yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamış olan başka devletlerin

¹⁴⁷Subay Evlerine Ait Liste, *Akis Dergisi*, Cilt XIV, Sayı 231, 11.10.1958, s.17.

¹⁴⁸Sıtkı Ulay, *27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şti. İstanbul, 1968, s.23.

modern zırhlı birliklerine karşı Türk Ordusunun elinde yalnız ve yalnız at ve manda arabaları, deve ve merkep kalıyordu.”¹⁴⁹

Türkeş ordunun içinde bulunduğu maddi yetersizlikleri bu cümlelerle dile getirmiştir.

Dokuz Subay Olayı ile ilgili ihbarın gerçekleşmesi ve subayların tutuklanmasından yaklaşık iki ay sonra CHP grubu tarafından 24.02.1958 tarihli oturumda meclise ordunun sorunları ile ilgili kanun teklifi verilmiştir. Bu kanun teklifinde de subayların ekonomik sıkıntılarına dikkat çekilmiştir. Kanun tasarısında silahlı kuvvetlerin başlıca sorunları dile getirilmişti. Bunlar; Ordunun başlıca subay, er, malzeme, hayvan ve her çeşit vasıta kaynağının yetersiz olması, küçük rütbeli subay ihtiyacının karşılanmaması, subayların konut ihtiyacının karşılanmaması, subay çocuklarının eğitimleri için yurt ihtiyacının olması, ordu mensuplarını tayin işlemlerinin uygun mevsimde yapılması ihtiyacı olmasına karşılık bunun özellikle kış mevsiminde yapılması, ordunun siyasete alet edilmesinin doğru olmadığı belirtilmesi, özellikle orduya ait personel ve araçların siyaset işlerinde kullanılmasının orduyu yıpratacağı düşüncesi en önemlisi de ordunun maaşlarının düşük olması nedeniyle geçimlerini sağlamakta zorlanmaları idi.¹⁵⁰

Bütün bu bilgi ve belgeler değerlendirildiğinde ordu içerisindeki gizli yapılanmaların DP döneminden önce de var olduğu görülmektedir. Çünkü subayların maddi sıkıntı çekmeleri ve çalışma koşullarının zorluğu İnönü döneminde de söz konusuydu. Ordunun maddi sıkıntıları dönemin gazete ve dergilerinde çeşitli tarihlerde dile getirilmekteydi. Ordunun sıkıntıları ile ilgili önemli sorunlardan birisinin maddi imkânlar ile ilgili olduğu meclis zabıtlarından da anlaşılmaktadır. Subaylar anılarında da ekonomik sorunlara yer yer değinmişlerdir. Ancak DP döneminde iktidara karşı ordu içindeki cuntacı yapılanmaların tek nedeni bu değildi. İnönü döneminden beri devam eden ekonomik nedenlerden çok daha farklı olarak ortaya çıkan yeni nedenler baş gösterdi. Bunlardan kısaca bahsetmek gerekirse; DP’nin iktidara gelir gelmez ezanın Arapça okunmasına izin vermesi ve DP iktidarının attığı bazı adımların ordu içerisinde Atatürk devrimlerinden sapma ve laikliğin ihlal edilmesi olarak algılanması, ordu içerisinde cuntacı grupların yapılanma içerisine girmelerinde etkili olmuştur. Bununla

¹⁴⁹ Alparslan Türkeş, a.g.e. s.15-16.

¹⁵⁰ TBMM Arşivi, Zabıt Ceridesi, Cilt 2, 24 Şubat 1958, s.524-534.

birlikte, subaylar kendilerine gereken değerin verilmediğini düşünmektedirler. Örneğin Menderes'in "*Ben istersem orduyu yedek subaylarla da idare ederim, kravatlı şövalyelerin burunlarını kıracağım.*" şeklindeki söylentiler silahlı kuvvetler mensupları arasında büyük dalgalanmalara neden oluyordu. Subaylar çeşitli zamanlarda diğer ülkelerin askerleri ile aynı ortama geldiklerinde kendileri ile onları kıyaslamaları durumunda aralarında büyük farklar görüyorlardı. Çünkü diğer ülke askerlerinin hem ücretleri daha iyiydi, hem de silah ve teçhizat bakımından çok daha donanımlıydılar. Özellikle genç subayların ordunun başına getirilen komutanları yetersiz görmeleri, toplumun, siyasal ve ekonomik durumunun giderek kötüleşmesi konusunda kendilerinin çözüm bulacaklarına inanmaları ordu içerisinde hareketlenmelere neden oluyordu. Ordu içerisinde rahatsızlık yaratan bir durum da Menderes döneminde ordunun siyaset içindeki etkinliğinin azaltılmaya çalışılmasıdır. Çünkü Menderes ile birlikte devlet yönetimi sivil bir yapıya kavuşturulmuştu. Daha özgürlükçü bir politika benimsenmiş ve Türkiye büyük bir ekonomik hamle yapmıştı. Aslında Milli Mücadelenin kazanılmasında ve Cumhuriyetin kurulmasında askeri gücün etkisi çok fazla olmuştu. Bu nedenle Menderes ve hükümetinin politikası onları pek memnun etmemişti. Ordu içindeki cuntacı grupların ortaya çıkmasında örgütlenme içerisinde yer alan subayların devlet yönetimi konusunda aslında pek fazla bir bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Adnan Çelikoğlu bu durumu anılarında bir anlamda itiraf etmektedir. "Hepimizin bildiği bir gerçek de, bu gibi yarım bilgili topluluklarda, sorunların çözümünün pek kolay bulunduğu. İşte biz de o havada, ters giden işleri düzeltmek için gereken yolları bildiğimizi sanıyorduk."¹⁵¹

2.1.7. Ortadoğu'daki Darbeler ve Türkiye

Ordu içerisinde DP'ye ve Menderes'e karşı örgütlenmeler sadece ülke içindeki gelişmelerden kaynaklanmıyordu. Şüphesiz o dönemde dünyanın çeşitli ülkelerinde askerlerin mevcut yönetimleri devirip iktidarı ele geçirmeleri ülkemizde de orduyu cesaretlendirmiş ve aynı yöntemi benimsemelerini tetiklemiştir.

1950'li yıllara gelindiğinde sadece ülkemizde değil Orta Doğuda ve dünyanın farklı bölgelerinde mevcut yönetimlere karşı ordu içerisinde yapılanmalar vardı. Bunlar Mısır'da, Irak'ta Suriye'de ve Afrika kıtasında gerçekleşen darbelerdi. Bu ülkelerde gerçekleştirilen darbeler şüphesiz ki 27 Mayıs 1960 Darbesine giden süreçte Dokuz

¹⁵¹ Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.74.

Subay Olayını tetiklediği gibi 27 Mayıs Darbesinin de gerçekleştirilmesi için ordu içerisinde yer alan darbecileri cesaretlendirmiştir.

Bağdat Paktı, başlangıçta çekirdek ülke Türkiye ile Irak tarafından Bağdat'ta imzalanan bir antlaşma ile kurulmuştu. Pakta Ortadoğu'daki belirli ülkelerin girme talepleri de vardı. Ancak o dönemde Rusya ile iyi ilişkiler içinde olan Mısır Ortadoğu'da lider olma iddiasındaydı. Mısır ve Mısır'ın etkilediği Suriye gibi ülkeler, Batı Bloğunun uzantısı saydıkları bu pakta girmeyi reddettikleri gibi girenleri de caydırmaya çalışmışlardır.¹⁵²

Suriye'de 30 Mart 1949'da kansız bir darbe girişimi gerçekleşmiştir. Suriye'de ilk defa ülkenin demokratik olarak seçilmiş hükümeti askeri bir darbe ile devrilmiştir. 11 Nisan 1949'da Suriye'de gerçekleşen bu darbeyi Suriye Ordusu Genelkurmay Başkanı Hüsnü Zaim gerçekleştirdi. Darbe sonucunda Zaim devlet başkanı oldu. Zaim'in yönetimi ele geçirmesine yardım eden subaylar arasında, her ikisi de daha sonra sırasıyla ülkenin askeri liderleri olacak olan Sami el-Hinnavi ve Edib Çiçekli de vardı. Devlet Başkanı Şükri el-Kuvvetli, Suriye Ordusu için düşük kaliteli silahlar satın almak ve zayıf liderlikle suçlandı. Kısa bir süre hapsedildi, ancak daha sonra Mısır'a sürgüne gönderildi. Sonrasında ise Temsilciler Meclisi olarak adlandırılan Suriye Parlamentosu feshedildi. Zaim, cumhuriyeti devirmek için komplo kurmakla suçladığı Münir el-Eclani gibi birçok siyasi lideri de hapse attı. Ancak Zaim'in başkanlığı fazla sürmemiş Sami El-Hinnavi liderliğindeki bir grup subay 14 Ağustos 1949'da gerçekleştirdikleri bir darbe ile Zaim ve Barazi'yi idama mahkûm etmiştir. Devlet Başkanlığına Haşim El-Attasi getirilmiştir. O yıl Suriye'de üçüncü bir darbe daha gerçekleştirilmiştir. Aralık ayında, bu kez Attasi'yi 3 Aralık 1951'e kadar devlet başkanı olarak tutan Edib Çiçekli liderliğinde gerçekleştirildi.¹⁵³

Mısır'da 23 Temmuz 1952 tarihinde Hür Subaylar Hareketi, 1923 Anayasası adına hareket ettiklerini söyleyerek bir darbe gerçekleştirdi. Hür Subaylar adına darbe bildirisini, gelecekte cumhurbaşkanı olacak olan Yarbay Enver Sedat okudu. Cemal Abdünnasır öncülüğünde kurulmuş ve bazı genç subayların katılımıyla büyümüş Hür Subaylar Hareketi'nin gerçekleştirdiği bu darbe kan dökülmeden gerçekleştirilmişti.

¹⁵²Altan Öymen, a.g.e. s. 101-104.

¹⁵³tr.wikipedia.org/wiki/Mart_Suriye_askeridarbesi, 15.11.2025

Devrimin başlangıçtaki amacı mevcut hükümeti devirmektir ancak bunun ötesinde Mısır milliyetçiliği görüşüne sahip genç subaylar sömürgecilik kalıntılarının tasfiyesini, Mısır'daki İngiliz varlığına ve nüfuzuna son verilmesini ve ülkenin bağımsızlığının gerçekten sağlanmasını amaçlamaktaydılar. Darbenin ardından 26 Temmuz 1952'de Kral Faruk tahttan çekilmeye zorlandı ve İtalya'ya gitmesine müsaade edildi. Yerine 6 aylık oğlu Fuad, Kral II. Fuad olarak tahta geçirildi. Kundaktaki II. Fuad için Prens Muhammed Abdülmünim başkanlığında üçlü bir Kral Naipliği oluşturuldu. 1953 yılında monarşinin kaldırılması ve cumhuriyetin ilanı sonrasında devrimin göstermelik lideri General Muhammed Necib, Mısır Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olmuştur. 1956 yılındaki anayasa referandumu ve cumhurbaşkanlığı plebisiti ile Hür Subaylar Hareketi'nin asıl lideri Cemal Abdünnasır resmen cumhurbaşkanı olmuş ve öldüğü 1970 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür.¹⁵⁴ Cemal Abdünnasır'ın ölümünden sonra Hür Subaylar Grubu'ndan olan Enver Sedat cumhurbaşkanı olmuştur. Böylece 1981 yılına kadar Hür Subaylar Grubu Mısır'ı yönetmiştir. 4 Temmuz 1958'de Irak'ta yapılan ihtilalde başbakan Nuri Sait Paşa, Kral Faysal'ı ve Kral Naibi Abdüllilah'ı öldürdü. Bu durum Menderes'i aşırı derecede etkiledi ve endişelenmesine neden oldu. Hatta Menderes Irak sınırına asker yığıp, müdahale etmek istiyordu. Ancak ABD buna engel oldu.¹⁵⁵

Ülkemizde Dokuz Subay Olayındaki yapılanmaya etki eden gelişmeler yukarıda görüldüğü gibi 1949'da Suriye'de gerçekleşen askeri darbe, Mısır'da 1952 gerçekleşen Hür Subaylar Darbesi ile 1958'de Irak'ta gerçekleşen askeri darbeler Türkiye'de DP'ye karşı ordu içinde cuntacı bir yapılanmanın oluşması açısından örnek teşkil etmiştir. Bu gelişmelerden cesaret alan subaylar ülkemizde de ordu içinde cuntacı yapılanmalar içerisine girmişlerdir. Çünkü bu ülkelerde ordu tarafından yapılan darbe girişimlerinin hemen hemen hepsinde ordu yönetimi ele geçirmiştir.

1950'li yıllardan sonra Irak, Pakistan ve Sudan'da yaşanan darbelerin nitelik olarak öncesinde apolitik ordunun siyasete karışma eğilimleri Türkiye'de de endişeye neden olmuştur. Bu endişenin oluşmasında en önemli etken ise Dokuz Subay Olayı ile gerçekleşmiştir. Buna karşılık Menderes Hükümetinin önlem olarak 5 Mart 1959

¹⁵⁴tr.wikipedia.org/wiki/1952_Mısır_Devrimi, 15.11.2025

¹⁵⁵Recep Şükrü Apuhan, *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes*, Timaş Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2010, s.136.

tarihinde imzaladığı güvenlik anlaşması, böylesine bir darbe girişimine karşı güvence olmuştur.¹⁵⁶

¹⁵⁶Bayram Akça ve Sinan Kıyaç, “CIA ve 27 Mayıs 1960 Darbesi,” Tarih Okulu Dergisi, (Ekim-2018), <https://www.cia.gov/about-cia>, Sayı: xxxvi, (Erişim Tarihi:05.01.2018), s.540.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DARBEYE GİDEN SÜREÇ: DOKUZ SUBAY OLAYI

3.1. DOKUZ SUBAY OLAYI

DP'ye karşı ordu içindeki ilk örgütlenme hareketi 1954 yılı sonları ile 1955 yılı başlarında Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay'ın teşebbüsleri ile Tuzla'daki Uçaksavar Okulunda kurulmuştur. Ekim 1955'te ise İstanbul Harp Akademisi, ihtilalci çalışmalar için uygun bir alan olarak seçilmiştir. Birbirinden haberli ve habersiz olarak kurulan darbeci gruplar, birbiriyle irtibat kurarak hızlı bir şekilde birleşebiliyorlardı.¹⁵⁷ Orta ve alt rütbedeki subaylar ordu içinde örgütlenmeye giderken eleman kazanmak için kendilerine bir yöntem belirlemişlerdi. Adnan Çelikoğlu bu konuda şu bilgileri vermektedir. "Taraftar toplamak, arkadaşların düşüncelerini anlamak için çok basit bir yöntem vardı. "Ne olacak bu ülkenin durumu?" sorusu sorularak karşı tarafın düşünceleri öğrenilir. "Biz ne yapabiliriz?" sorusu ortaya konurdu. Bu şekilde seçilen arkadaşların adları komiteye getirilir, onaylanırsa ilişkiler sıkılaştırılır ve kendisi toplantılara çağırılırdı. Bu tür aramalar sırasında, Orhan Kabibay ve Dünder Seyhan grubu ile ilişki kuruldu ve iki grup birleşti."¹⁵⁸ Darbeci gruplar özellikle önemli görevlere kendi adamlarını getirerek atama işlerinde etkili olmaya çalışıyorlardı. Milli Savunma Bakanı Emir Subayı Adnan Çelikoğlu'nun bu göreve getirilmesinde Sezai Okan ve Osman Köksal'ın etkisinin olabileceğini ancak bu konuda kendisine en büyük desteğin Albay Nüzhet Bulca'dan geldiğini söyler. Bu sayede 1957-1960 yılları arasında gelişen politik olaylara daha yakın olduğunu ve izleme olanağı elde ettiğini belirtir.¹⁵⁹

William Hale'ye göre ise: 1960 Darbesini planlayıp gerçekleştiren grubun oluşumu, İstanbul'daki Harp Okulunda okuyan iki genç subay Dünder Seyhan ile Faruk Güventürk'ün radikal fikirli subaylardan bir hücre oluşturmaya başladıkları 1955'te görünüyor. 1956'da grubun yaklaşık 14 üyesi bulunduğu anlaşılıyor. İlk kurucularından başka 27 Mayıs 1960 Darbesi'nde önemli roller oynayacak olan birçok subayı da kapsıyordu. Önde gelenler o zaman yüzbaşı olan Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı ve Orhan Kabibay'dır.¹⁶⁰

¹⁵⁷Yılmaz Öztuna ve Ayvaz Gökdemir, a.g.e. s.101-102.

¹⁵⁸Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.79.

¹⁵⁹Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.80.

¹⁶⁰William Hale, a.g.e. s.49-53.

Bu arada Ankara’da da genç subaylar arasında iki ayrı grup oluşmaktaydı. Birincisi o zaman Binbaşı olan Osman Köksal, Sezai Okan, Talat Aydemir, ikincisi ise Sadi Koçaş ve Kenan Esengin tarafından oluşturulmuştu. 1957’de Aydemir, Okan ve gruplarının bir üyesi olan Adnan Çelikoğlu, Harp Okulunda kurmay eğitimi görmek üzere İstanbul’a gönderildiler. Çok geçmeden Seyhan grubu ile bağlantı kurup gruplarını birleştirmeyi kararlaştırdılar. Birleştirme 1957 yazında Üsküdar’da, anlaşılan tarihi birleştirmelere uygun evde –Jön Türk devriminin 1909’daki kurtarıcısı Mahmut Şevket Paşa’nın bir zamanlar işgal etmiş olduğu evde – törenle kutlandı.¹⁶¹ Bunlar: Talat Aydemir, Faruk Güventürk, Dünder Seyhan, Sezai Okan, Adnan Çelikoğlu, Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay, Suphi Gürsoytrak, Ahmet Yıldız, Halil Kaygılı, Fahrettin Ermutlu, Rauf Gökçe, Necmi Bek, Necati Ünsalan, Şükrü İlkin, Naci Asutay ve Rıfat Aksoyoğlu’dur.¹⁶² Gruplar birleştiklerine göre artık ortak bir idare heyeti olacaktı. Dört kişiden oluşan idare heyetinde Harp Akademisi’nden Faruk Güventürk ve Dünder Seyhan, Kumanda Akademisi grubundan ise Talat Aydemir ve Rıfat Aksoyoğlu yer alacaktı.¹⁶³

Bu arada İstanbul grubu Osman Köksal üzerinden Ankara’daki gruptan Sadi Koçaş ile iletişime geçiyordu. İkisinin amacı Ankara’daki grubu İstanbul grubu ile birleştirmekti. Ancak İstanbul’daki teşkilat üyeleri, Sadi Koçaş ismini hiç güvenmedikleri Samet Kuşçu ile karıştırmıştı. Bu nedenle iki grubun birleşme gayreti sonuçsuz kalmıştı.¹⁶⁴

Darbeyi hazırlayan komitelerin genelde Ankara ve İstanbul’da yoğunlaştığını görüyoruz. Çünkü Ankara’nın hem önemli ordu birliklerinin olduğu yer olması hem de hükümetin merkezi olmasından dolayı Bakanlıklar, Genelkurmay Başkanlığı, TBMM gibi önemli kurumlar da burada idi. İstanbul’da da Hava, Kara ve Deniz Akademileri vardı. Aynı zamanda 1. Ordu’nun birlikleri de buraya yakındı. Erzurum’daki 3. Ordu ise konum itibari ile uzaktı. Konya’daki 2. Ordu ile neden ilişkiye geçilmediği ise bilinmemektedir. Ancak Konya’da cuntacı gruplaşma için yeterli bir kadronun oluşmaması bunda etkili olmuş olabilir. Bu nedenle komitelerin faaliyetlerini önemli ölçüde Ankara ve İstanbul’da yoğunlaştırdığı bilinmektedir.

¹⁶¹Talat Aydemir, *Hatıratım*, May Matbaası, İstanbul, 1967, s.25-43.

¹⁶²Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.34-51.

¹⁶³Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.47-50.

¹⁶⁴Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.49.

3.1.1. Ordu İçinde Oluşan Darbeci Gruplar

İhtilal grupları faaliyetlerini gizlilik içine yürütmek için kendilerine göre farklı örgütlenme yöntemleri kullanmışlardır. İstanbul'daki iki grup 1956 yılında birleşince örgütlenme açısından bazı kararlar almışlardır. Bu kararlar, Dokuz Subay Olayının ortaya çıkmasından sonra cuntanın deşifre olmasını engellemiştir. Çünkü aynı grupta yer almasına rağmen üyelerinin birbirlerini tanımamaları onların açığa çıkmasını engellemiştir.

1956'da alınan kararlar gereği; 20 kişilik bir gruba en fazla 5 kişi daha alınabilecekti. Onlara göre teşkilatı 25 kişi olarak doldurmak, yayılmak ve kuvvetlenmek için mahzurluydu. Bu nedenle hücre sistemi benimsenecekti. Ama komitedeki üyeler kendilerine bağlı halkalar kuracaklar, bu hücrelere girecek olanları esas teşkilat bilecek fakat onlar bütün üyeleri tanımayacaklardı. Hücreye giren yeni kişiler ana komitelerden sadece birini bilecekti. Böylece herhangi bir ihbar ve yakalanma durumunda çok kişinin deşifre olması ve yakalanması önlenecekti. Gruplar birleştiklerine göre artık ortak bir idare heyetleri olacaktı.¹⁶⁵

Ankara'daki örgütün lideri olan Sadi Koçaş ise örgütün çalışma ilkelerini şu şekilde belirlemiştir: Örgütten kimse örgüt üyelerinin adını başkasına açıklamayacak, siyasi parti ve politikacılarla temas edilmeyecek. Örgütün maksadı kan dökmek ve idareye el koymak değildir, örgütün lideri mutlaka yüksek rütbeli bir subay olmalıdır.¹⁶⁶

Örgütün yazılı belge bırakmamaları onlar açısından çok olumlu olmuştur. Gruplar içerisinde en temkinli davranan grup Sadi Koçaş grubudur. Dokuz subay olayında da görüleceği gibi Koçaş grubu hiçbir faaliyet göstermeden dağılmıştır. Çünkü çok dikkatli davranan grup diğer gruplarla herhangi bir ilişki içerisine girmemiştir. Ancak Dokuz Subay Olayından sonraki süreçte tekrar harekete geçen ihtilalci gruplar içerisinde öne çıkarak ihtilal için üst rütbeli bir baş bulan Sadi Koçaş, 27 Mayıs Darbesi'nin gerçekleştirilmesinde aktif bir rol oynayacaktır.

Orduda darbe hazırlıkları içinde olan subaylar, bir yandan da orduda bazı değişikliklerin yapılması için çalışıyorlardı. 1957 seçimlerinden sonra Şemi Ergin'nin tekrar Milli Savunma Bakanlığına getirilmesi üzerine bu gruplar orduda yapılması

¹⁶⁵Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.47-50.

¹⁶⁶Sadi Koçaş, a.g.e. s.349.

gereken iyileştirmeler ile ilgili olarak bir rapor hazırlamışlardı. Raporda: Emekli olan subaylar için Ordu Yardımlaşma Kanunun çıkarılarak emekli subaylara ek gelir sağlanması, genç subaylar arasında komutan olabilecek olanların tespit edilerek terfilerinin hızlandırılması ve ordunun komuta kademesinin gençleştirilmesi. Mahrumiyet bölgesinde çalışan subayların çocuklarının okumalarını sağlamak için yurtlar yapmak. Orduda sicil yönetmeliğini değiştirerek, Amerika ve Avrupa ordularında olduğu gibi puan vermek suretiyle terfi sistemini somut esaslara bağlamak¹⁶⁷ gibi talepler yer alıyordu.

3.1.2. Darbeci Grupların Lider Arayışları

Ülkedeki siyasi ve ekonomik gelişmeler darbeci grupları rahatsız etmekteydi. Ancak yönetimi ele geçirme konusunda aralarında bir görüş birliği yoktu. Elazığ'daki topçu tümeninde bulunan Faruk Ateşdağlı ve Talat Aydemir hemen girişimde bulunmayı savunurlarken, Ankara'daki Osman Köksal ve Sezai Okan biraz temkinliydi. Çünkü onlar böyle bir girişim için henüz yeterli bir kuvvete sahip olmadıklarını öne sürmekteydiler. Faruk Ateşdağlı ve Talat Aydemir 1957'nin son ayında İstanbul'a gelerek Rami'deki 66. Tümen topçu kumanda muavini Kurmay Yarbay Faruk Güventürk'ün odasında toplanmışlardır. O akşam Güventürk'ün odasındaki toplantıda: Talat Aydemir, Faruk Ateşdağlı, Dünder Seyhan, Faruk Güventürk, Suphi Gürsoytark, Nuri Hazer, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı vardı.¹⁶⁸

Yapılan tartışmalar sonucunda henüz mücadele için uygun ortam oluşmamıştır, kanısına varıldı. Ayrıca müdahaleyi yapabilecek maddi ve manevi gücümüz yoktur fikri ağır basmıştı. Ancak 1957 seçimleri sırasında veya akabinde gelişen olaylar ihtilali meşru kılacak mahiyette olursa müdahale edilebilirdi. Fırsat belirir belirmez iktidara el koyabilecek hale gelelim kararı alınmıştı. Fakat onları düşündüren en önemli sorun şuydu: Aralarında ihtilale liderlik edebilecek bir baş yoktu. Çünkü üst rütbeli bir lider bulmaları gerekiyordu. Zaman zaman bazı generallerin üzerinde durmuşlar fakat hiçbiri ile temas kuramamışlardı. Akıllarına CHP lideri İsmet İnönü gelmişti. Alınan karar gereği İnönü ile temasa geçeceklerdi. Bu iş için Faruk Güventürk ve Suphi Gürsoytrak görevlendirilmişlerdi. Güventürk, CHP çevreleri ile yakın bir irtibatı olan avukat Saim

¹⁶⁷Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.86-87

¹⁶⁸Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.59.

Bisalman aracılığı ile İnönü'ye başa geçme teklifi yaptı. Durum İnönü'ye bildirilince, İnönü kesin ret cevabı vermişti. İnönü bu gibi teşebbüsleri tasvip etmediğini belirterek görüşmeyi reddetmişti. Ayrıca kendi partisi ile hiçbir temas yapılmamasını istiyordu. İnönü'nün böyle davranmasının nedeni DP ileri gelenlerinin CHP'yi kapatmak için fırsat aramalarıydı. Bazı subayların Halk Partisi ile temas kurmaları, onlara bu maksadı gerçekleştirmek için fırsat verecekti.¹⁶⁹

İnönü'nün bu teklife hayır demesinin bir nedeni de 1957 seçimlerini CHP'nin kesin olarak kazanacağına inanmasıydı. Aslında İnönü darbenin yapılmasını isteyen bir tavır içerisindeydi. Ancak fiili olarak işin içine girmek istememektedir. İnönü darbeye tamamen karşı olsaydı, durumu ilgili mercilere bildirmesi gerekmez miydi? İnönü darbeden sonra nasıl olsa ordunun yönetimi kendisine devredeceğini düşünüyordu. Çünkü ordunun içinden geliyordu ve ordu içerisinde kendisine sempati duyan çok sayıda subay vardı. Ancak partisinin isminin bu tür şeylerle anılmasını istemiyordu.

İnönü ile temasın sonuçsuz kalması, Faruk Güventürk'ün kafasını iyice kurcalıyordu. Bu durum onu Menderes'e karşı olduğundan kuşkulandıkları DP üyelerinin – özellikle o sırada Milli Savunma Bakanlığı yapan Şemi Ergin – ile görüşme yoluna gitmesine neden olmuştur. Aralık 1957'de Güventürk, Ergin'i ziyaret edip, ordudaki reform planlarını sundu. Sonunda “*Bir tabancam var, emrinizdedir.*” diyerek ihtilalin lideri olmasını önermişti. Şemi Ergin ise “*Ben basit bir avukatım, bir ihtilale liderlik yapabilecek adam değilim, böyle işlerle uğraşamam.*” demiştir.¹⁷⁰ Dokuz Subay Olayının iç yüzü 27 Mayıs Darbesi'nden sonra bütün çıplaklığı ile göz önüne serilmiştir. O günün subayları Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'e hazırlığını yaptıkları darbenin başına geçmesini teklif edecek kadar ileri gitmişler; bu tehlikeli düşüncelerini Şemi Ergin'de yakınlık ve istidat görerek ona açıklamışlardı. İnsan, Şemi Ergin tarafından tekzip edilmeyen bu tekzipleri okuduğu zaman ne diyeceğini şaşırıyor. Milli Savunma Bakanına ordunun yarbay rütbesindeki bir kurmay subayı, bakanı bulunduğu hükümetten ve iktidardan dert yanıyor. İhtilal yapacağız başımıza geçin diye bir teklif yapıyor. Koca Milli Savunma Bakanı hareketsiz, aciz, mahcup: “*Kendisinin basit bir*

¹⁶⁹Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.61-63.

¹⁷⁰Talat Aydemir, *Hatıratım*, May Matbaası, İstanbul 1968, s.64.

*avukat olduğunu adeta utana utana söylüyor.” Bu durumu vekiller heyetine ve hükümet başkanına getirmiyor. İnsanın aklı duruyor. Manzara hazindir, dehşet vericidir.*¹⁷¹

İpekçi ve Coşar ise bu konuda farklı bir neden ileri sürmektedirler. Onlar bu konuda şu bilgileri vermektedirler; Şemi Ergin bu hadisenin sırf kendisine karşı Menderes, Bayar ve Gedik tarafından hazırlanmış bir tertip olduğu kanaatinde idi. Nitekim duruşmalar sırasında tanıklığına başvurulduğunda sanıklar lehine ifade vermiştir.¹⁷²

Burada cevap verilmesi gereken iki soru vardır. Bunlardan birincisi: Faruk Güventürk’ün hangi cesaret ile hükümete yer alan bir bakana ihtilalin lideri olması ile ilgili böyle bir teklifte bulunduğudur. Bunu anlamak mümkün değildir. Çünkü kendisi her an tutuklanabilirdi. Bugüne kadar bu durumu ispatlayacak herhangi bir belge de bulunamamıştır. Ancak Güventürk’ün Şemi Ergin’e ordunun sorunları ve ordu ile ilgili ıslahatlar konusunda görüştüğü bilinmektedir. İkinci soru ise Şemi Ergin’in böyle bir teklif karşısında Güventürk hakkında herhangi bir tevkif işlemi yapmamış olmasıdır. Güventürk’ün böyle bir teklif yapması karşısında Şemi Ergin’in olayı bu kadar basite alması, bu kadar rahat davranması mümkün değildir. Biz burada şu kanıya vardık: Güventürk, Şemi Ergin’e ordudaki ıslahatlar ve subayların sıkıntıları ile ilgili bir rapor sunmak için onunla görüşmüş olabilir. Olayın öğrenilmesi Şemi Ergin açısından pek de iyi olmayan sonuçlar doğurabilirdi. Ancak ihtilal grubunun bir lider arayışında oldukları aşikârdır. Şemi Ergin bu duruma hem çok şaşırılmış hem de ürkmüştür. Bu rütbedeki bir subayın hiç çekinmeden böyle bir teklifte bulunması karşısında ürktüğünden, herhangi bir tepkide bulunmamış ve olayın üstünü örtmeye çalışmıştır. 9 Subay Olayında Milli Savunma Bakanı olan ve darbecilerin kendisine darbenin liderliğini teklif ettiği Şemi Ergin’in 9 Subay Olayı sırasındaki tutumu 27 Mayıs Darbesi sırasında da orduda kendisine karşı bir sempati doğurmuştur. Bunu 22. Menderes hükümetinde Gümrük ve Tekel Bakanı olan Hadi Hüsman’ın anılarında anlattıklarından da anlıyoruz. Hüsman, Şemi Ergin’in uçaktan indirilişi sırasında orada görevli olan askerlerin “Arkadaşlar Şemi Ergin ağabeyimiz geliyor; dikkat edin, bir yanlışlık olmasın” bilgisini paylaşmaktadır.¹⁷³

¹⁷¹Mükerrem Sarol, *Bilinmeyen Menderes*, İnkılâp Kitabevi, Cilt II, İstanbul, 2014, s.804-805.

¹⁷²Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.88.

¹⁷³Hadi Hüsman, *Hatırladıklarım, Düşündüklerim*, Baha Matbaası, İstanbul, 1975, s.242.

3.1.3. Samet Kuşçu Kimdir? Cuntacı Gruplara Nasıl Girdi?

Samet Kuşçu, 1919 yılında Antakya’da doğmuştur. Kuleli Askeri Lisesi’ni birincilikle bitirmiştir. Harp akademisine başlayarak hızla yükselmiştir. Birkaç lisan bilen Samet Kuşçu, NATO karargâhında uzun süre kalmış, kültürünü geliştirmiştir. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu NATO’daki görevinden döndükten sonra İstanbul’daki “*Ordu Temsil Bürosu Başkanlığına*” tayin edilmişti. Sadi Koçaş ve Ata Tan’nın sınıf arkadaşıydı. 1958 yılında Milli Savunma Bakanlığı İstanbul Temsil Bürosu Başkanlığını yürütürken Dokuz Subay Olayı patlak vermiştir.

Samet Kuşçu, sınıf arkadaşı Ata Tan aracılığı ile cuntacı gruplar ile tanışmıştır. Samet Kuşçu kısa sürede Ata Tan’nın dikkatini çekmiştir. Bu nedenle Ata Tan ondan ihtilal komitesinde faydalanabileceklerini düşünüyordu. NATO’daki görevinden döndükten sonra İstanbul’daki “*Ordu Temsil Bürosu Başkanlığına*” tayin edilmişti. Memlekete geldikten sonra o da birçok subay gibi siyasi olayların etkisi altında kalıyordu. Ordu içinde kurulan komitelere sızmaya çalışıyordu. Komite üyelerinin kimlerden teşkil olduğunu keşfetmeye çalışıyordu. Onun bu arayışı kısa zamanda birçokları tarafından hissedilmişti. Ancak sınıf arkadaşı Sadi Koçaş, hem kendi komitesindeki üyeleri hem de Osman Köksal vasıtasıyla diğer teşkilatı ikaz etmişti. “*Dikkat Samet Kuşçu güvenli değildir.*” diyordu. Sadi Koçaş’ın ikazlarına uyan ihtilal komiteleri Samet Kuşçu ile temas etmemek kararı alıyorlardı. Bu nedenle uzun bir süre komitelere sızma imkânı bulamamıştı. Ancak Ata Tan kararını vermişti. Samet Kuşçu’yu komitelere almalıydılar. Bu fikrini kendi hücresinin başı ve esas teşkilatın başkanı Faruk Güventürk’e açarak onun da kendi bulunduğu hücreye girmesini sağlamıştı.¹⁷⁴ Adnan Çelikoğlu da Kuşçu’nun kendi gruplarına girmeye çalışması ile ilgili olarak bilgi vermektedir. Çelikoğlu, Kuşçu’nun daha önce kendisine aralarında parola olan “Ne olacak memleketin hali” dediğini ama anlamazlıktan geldiğini, çünkü kendisine güvenmediğini belirtir. Hatta Faruk Güventürk’ün daha önce birkaç defa Samet Kuşçu’nun ismini getirdiğinde teşkilata kabul edilmediğini belirtir.¹⁷⁵

Samet Kuşçu’nun komitelere sızmaya çalışması ve komite üyelerinin kimlerden teşkil olduğunu öğrenmeye çalışması Sadi Koçaş’ın dikkatini çekmiş olmalı ki arkadaşlarını bu konuda uyarma gereğini duymuştur. Samet Kuşçu’nun daha sonra

¹⁷⁴Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s. 71-72.

¹⁷⁵Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.87.

Dokuz Subay Olayını ihbar etmesi Koçaş'ı bu konuda haklı çıkarmıştır. Ancak Koçaş'ın Samet Kuşçu ile ilgili neden kuşku duyduğu konusunda herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. Aslında Osman Köksal daha önce Faruk Güventürk'e, Kuşçu'nun güvenilir olmadığı ile ilgili bilgi vermişti. Sanırım buna rağmen Ata Tan, Güventürk'ü ikna etmişti.

3.1.4. Samet Kuşçu'nun İhbar Kararını Alması

Daha önceki konularda siyasi tarihimizdeki ilk darbe girişimlerinden, Cumhuriyet döneminde çok partili hayata geçiş denemeleri ve sonuçları üzerinde duruldu. İhtilal dönemindeki askerlerin anılarında bahsettiği, yapılanmalara değinildi. Ordu içindeki yapılanmaların 1942 yılına kadar gerilere dayandığı belirtildi. Ancak 1957 yılına kadar bununla ilgili tespit edilen herhangi bir girişimden söz edilemez. Bu nedenle Dokuz Subay Olayı *“cumhuriyet tarihimizde su yüzüne çıkan ilk ihtilal veya hükümeti devirme girişimidir.”* diyebiliriz.

1957 yılı Aralık ayının son günlerinde darbe girişimi, Celal Bayar'a gelen bir ihbar ve Samet Kuşçu'nun hükümete ihbarda bulunması ile önlenmiştir. Fakat tahkikata etki edenler soruşturma dışında kalmayı başarmıştı. İhbar konusunda kesin kararını veren Samet Kuşçu, bunu DP milletvekili ve İstanbul Ekspres Gazetesi sahibi Mithat Perin aracılığı ile yapmaya karar vermişti. Kuşçu, Mithat Perin'i Temsil Bürosu Başkanı iken tanımıştı. 20 Aralık cuma günü saat 18:00'da Perin'i arayan Samet Kuşçu, çok önemli bir konuyu görüşmek için ondan randevu istemişti. Ancak Perin hasta olduğundan başka bir gün görüşebileceğini belirtmişti. Samet Kuşçu bunun üzerine İstanbul eski merkez komutanı emekli General Kazım Demirkan'ı aramış, fakat onu da bulamamıştı. Menderes'e yakınlığı ile bilinen Demirkan ile görüşmek ancak 22 Aralık pazar günü gerçekleşmişti. Binbaşı, Demirkan'a bazı subayların orduyu hükümete karşı harekete geçirmek için teşebbüse geçtiklerini söylemiş, Cemal Yıldırım ve bazı subayların da ismini vermişti. İsmi verilen kişiler; *Yarbay Faruk Güventürk, Albay İlhami Barut, Kurmay Albay Naci Aşkun, Binbaşı Ata Tan, Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Binbaşı Asım Ural, Yüzbaşı Kazım Özfırat, ve Yüzbaşı Hasan Sabuncu* 'dur.¹⁷⁶

Samet Kuşçu daha sonra DP milletvekili ve gazeteci Mithat Perin ile görüşmüş ve ona da şu bilgileri aktarmıştır. Kazım Demirkan Paşaya naklettim ama iş önemli

¹⁷⁶İdris Gürsoy, *a.g.e.* s.36-37.

onun için sizden bir an önce başbakana duyurmanızı istiyorum: “*Orduda bir isyan hazırlanıyor.*”¹⁷⁷O sıralar çok yoğun olan Menderes’e olay bildirildiğinde, Menderes konuyu İçişleri Bakanı Namık Gedik ile görüşmesini istemiştir. Namık Gedik, Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin, I. Ordu Müfettişi Orgeneral Fazıl Bilge ve Kazım Demirkan Park Otel’de Samet Kuşçu ile görüşmüşlerdir. Samet Kuşçu olayı onlara da anlatmıştır. Bunlar İlhami Barut ile temasa geçmesini, evine çağırmasını, konuşmayı banda kaydetmesini istemişlerdir. Daha önce Kazım Özfırat’ın evindeki konuşmaların aynen tekrar ettirilmesini istemişlerdi. Bunun üzerine bir ses makinesi ayarlanarak, kontrol ettirilmişti. Samet Kuşçu, polisler ile beraber eve gitmiş ve tertibatı bir odaya kurmuşlardır. İlhami Barut’u Levent’teki evine davet etmiştir. Bu sırada dışarıda bir otomobil içinde I. Şube Müdürü Nevzat Emrealp ile muavini Muzaffer Yılmaz ortalığı gözetlemişler, İlhami Barut, Kuşçu’nun evinde yarım saat kalmış, sonra çıkmıştır. Bu sırada evdeki ses tertibatını kuran polis içeri girip, bandı ve makineyi alıp, otele gitmiş. Bandı dinlemeye başladıklarında Samet Kuşçu’nun sesi net olmasına rağmen Barut’un sesi pek anlaşılır değildi. Yalnız Barut’un bir ara “*Yahu burası Suriye mi?*” dediği işitilmiş. Ancak bu da Kuşçu’nun ihbarına uymamış. Bunun üzerine Kuşçu’da anormal haller belirmeye başlamış ve soğukkanlılığını kaybetmiştir. Kuşçu, abuk subuk şeyler söylemeye başlamıştır.¹⁷⁸

Burada düşündürücü olan ses kaydında Kuşçu’nun ses kaydının net olmasına rağmen, İlhami Barut’un ses kaydının anlaşılır olmamasıdır. Bu durumda akla iki ihtimal gelmektedir. Birinci ihtimal ses kayıtlarını ayarlayan ve sonrasında bandı otele götüren polisin de darbeciler tarafından ayarlanmış olmasıdır. Çünkü bandı otele götürmeden önce kayıt bandı üzerinde oynama yapmış olabilir. İkinci ihtimal ise tasarlanan plan Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin’in emir subayı ve cuntacılar ile aynı yapılanma içerisinde yer alan Adnan Çelikloğlu’nun İlhami Barut’u durumdan haberdar etmiş olmasıdır. Bu durumda İlhami Barut fazla dikkat çekmeden sanki darbe planından haberdar değilmiş gibi davranarak, Samet Kuşçu’nun söylediklerini onaylamamaktadır, izlenimini vermeye çalışmış olabilir.

¹⁷⁷Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1957-1960)*, Bilgi Yayınevi, Cilt 2, Ankara, 1992, s. 48.

¹⁷⁸Metin Toker, a.g.e. s. 49-50.

Diğer gün saat 08.45'te Şemi Ergin'in yanına gelen Samet Kuşçu, kendisine komplo hazırlandığını ve kendisini öldüreceklerini iddia etmiştir. Bir fırsatını bularak Park Otel'in merdivenlerinden atlayarak kaçmıştır. Harbiye Kışlası'na, Ordu Kurmay Başkanı Tümgeneral Cemil Uluçevik'in yanına giderek kendisini öldüreceklerini kendisini zehirlediklerini söylemiştir. Bir süre sonra tekrar Park Otel'e dönmüştür. İstanbul Emniyet Başmüfettişliğine götürülerek ifadesi alınmıştır. Burada tuvalete gitme bahanesi ile emniyet binasından kaçmıştır. Bu sefer de Amerikan Başkonsolosluğu'na sığınmıştır. Oradan alınarak tekrar Emniyet Başmüfettişliğine götürülmüştür. Oradan da Harbiye Kışlası'ndaki askeri hapishaneye gönderilmiştir.¹⁷⁹Kuşçu, Amerikan Başkonsolosluğuna sığınmasından sonra olay CIA tarafından da takip edilmiştir. CIA Dokuz Subay Olayını ve sonraki süreçte gerçekleşen 27 Mayıs Darbesi'ni takip etmiş, ancak herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Darbenin önlenmesi için Menderes ve hükümetine herhangi bir bilgi de vermemiştir.

İçişleri Bakanı Namık Gedik, Samet Kuşçu'nun ihbar ettiği subayların derhal tevkif edilmesini istiyordu. Fakat Şemi Ergin itiraz etmişti. Şemi Ergin, Samet Kuşçu'nun bir delil sunamadığını bu nedenle subayların tutuklanmalarının doğru olmadığını düşünüyordu. Polis, listede ismi olan subaylar: Emekli Albay Cemal Yıldırım, Topçu Yarbay Faruk Güventürk, Kurmay Albay İlhami Barut, Kurmay Albay Naci Aşkun, Piyade Binbaşı Ata Tan, Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Binbaşı Asım Ural, Kurmay Stajyer Yüzbaşı Kazım Özfirat ve Piyade Yüzbaşı Hasan Sabuncu'yu tutuklayarak Harbiye'ye kapatmışlardır.¹⁸⁰

Kamil Maman, *"Tek Parti Devri'nden 27 Mayıs İhtilaline Demokratlar, Demokrat Parti'nin Kurucusu Anlatıyor"* adlı kitabında Samet Kuşçu'nun ihbar olayını farklı bir şekilde anlatmaktadır:

"Ona göre Dokuz Subay Olayının Samet Kuşçu tarafından hükümete nasıl ulaştığının perde arkasında da Refik Koraltan yer alıyordu. Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı olan Suphi Bereket'in (Suriye'nin ilk cumhurbaşkanı) kızı Refik Koraltan'ın oğluyla evliydi. Samet Kuşçu ve Bereket ailesi Antakyalı olması münasebetiyle iyi aile dostuydular. Samet Kuşçu cunta ile ilgili bildiklerini Suphi Bereket'in eşi Halide Hanım'a anlatır. O da hemen gelip Refik Koraltan'ı

¹⁷⁹Metin Toker, a.g.e. s.51-52.

¹⁸⁰Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.84-85.

durumdan haberdar eder. Bunun üzerine Koraltan, Celal Bayar ve Menderes'i çağırarak cunta girişiminde olan bazı subaylar olduğunu belirtir. Fakat Adnan Menderes, askerin ona olan yakınlığına aldanarak, bu iddiaları asılsız bulur. Koraltan'ın söylediklerine kulak asmayan Adnan Bey darbenin yaklaştığını anladığında ise çok geç kalmıştı.”

Bilgisini vermektedir.¹⁸¹ Ancak bu bilgi diğer tüm kaynaklarda daha önce bahsettiğimiz şekilde Samet Kuşçu'nun olayı Mithat Perin aracılığı ile Menderes'e ulaştırmaya çalıştığı şeklindedir.

Faruk Güventürk de Dokuz Subay Olayının ihbar edilmesi ile ilgili olarak farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Ona göre Samet Kuşçu kendisini ihbar etmemiştir. Çünkü tutuklanan 9 subay arasında o gruba dâhil olan sadece kendisi ve Ata Tan'dır. Celal Bayar'a giden bir raporda, arkadaşları ile yaptıkları son toplantıda alınan kararların bir suretinin olduğunu belirtmektedir. Bunu da Samet Kuşçu'nun bilmesinin mümkün olmadığını söylemektedir. İdare kurullarında yer alan bir kişinin kendilerini ihbar ettiğini belirtmektedir.¹⁸² Devamında Samet Kuşçu'nun bir ihbarcı olduğunu söylemektedir. İdare kurulunda 40 kişinin yer aldığından bahsetmektedir. Eğer öyle ise neden sadece 9 kişinin ismi verilmiştir. Bu durum pek inandırıcı görülmemektedir. Faruk Güventürk gerek Dokuz Subay Olayı gerekse diğer konularda bazen çelişkili bilgiler vermektedir. Hatta Adnan Çelikoğlu tarafından patavatsız olarak nitelendirilmekte ve bu nedenle çok açık verdiği iddia edilmektedir.

İpekçi ve Coşar ise Samet Kuşçu'nun ihbar kararı almasının nedenini şu şekilde açıklamaktadır: 19 Aralık 1957 akşamı Samet Kuşçu Kazım Özfırat'ın evinde Özfırat ve İlhami Barut ile buluşmuşlardı. Buluşmada İlhami Barut, Samet'e seçimlerden önce yapacakları darbe planı ile ilgili bilgi vermişti. Devamında Samet Kuşçu, İlhami Barut ve Kazım Özfırat'ın yanından kalktıktan sonra örgüt üyesi subayları şikâyet etmeye karar vermiştir, bilgisini vermektedir. Samet Kuşçu da ihbar nedenini şu şekilde açıklamaktadır;

“O gece Menderes'in özel kalem müdürü olan Muzaffer Ersü'nün orduda Menderes'e sadık subaylar adı altında bir teşkilat kurmakta olduğunu biliyorduk. Benim Ersü ile aram iyi değildi. Temas ettiğim subayların bana karşı davranışları

¹⁸¹Kamil Maman, *DP'nin Kurucusu Anlatıyor*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s.38-39.

¹⁸²Nazlı Ilıcak, a.g.e. s.191-192.

şüphemi çekti. Onların Menderes'e sadık subaylar teşkilatından olduklarını ve beni bir tuzağa düşürmeye çalıştıklarını sandım".¹⁸³

Samet Kuşçu cuntacı yapılanma içerisinde yer almasına rağmen olayı neden ihbar etmişti. Bu konuda Sıtkı Ulay şu bilgiyi vermektedir; Samet Kuşçu'nun gruba alınması için İlhami Barut'un konuşması düşünülmüştü. Samet, Barut'a bazı hususlarda açıldı ve mutabakata varılmak üzereydi. Fakat sonradan korkan ve durumu düşünen Samet Kuşçu İlhami Barut'u Milli Emniyetin ağzından laf alan bir adamı olarak düşünüp evhamlanınca telaşa kapıldı. Eğer daha evvel ihbarı ben yaparsam bu töhmetten kurtulurum ve belki daha iyi mevkiler ve postlar sağlayabilirim, düşüncelerine kapılarak evvela Adnan Menderes'e yakın mebuslardan Mithat Perin'e açılınca arkasından bildiğimiz çorap söküğü gibi olaylar ve hükümete telaşlar başladı.¹⁸⁴

Bize göre, Dokuz Subay Olayının ihbarcısı Samet Kuşçu özellikle sınıf arkadaşı Sadi Koçaş tarafından güvenilmeyen adam olarak tanıtılmıştı. Bu nedenle Samet Kuşçu, cuntacı gruplara girmiş olsa da grup üyeleri tarafından kendisine hep temkinli yaklaşılmıştır. Gruptaki bazı arkadaşlarının ondan uzak durmaya çalışması, bazı bilgileri ondan saklamaya çalışması kendisine güvenilmediğinin farkına varmasını sağlamıştı. Arkadaşlarını şikâyet ederek işin içinden sıyrılmaya çalışmıştır. Aynı zamanda bu durumdan faydalanarak iyi bir rütbe ve makam elde edebileceğini düşünmüştür. Ancak Kuşçu'nun panik yaparak çelişkili ifadeler vermesi, heyecanlanıp bazı bilgileri karıştırması doğru sonuca gidilmesini engellemiştir. Arkadaşlarının açık vermemesi kendisinde panik yaratmış ve hata üstüne hata yapmasına neden olmuştur. Grubun diğer üyelerinin ortak hareket edip aynı doğrultuda ifade vermeleri Kuşçu'nun suçlanan ve cezalandırılan konuma düşmesine neden olmuştur.

3.1.5. Hükümetin Dokuz Subay Olayına Karşı Aldığı Önlemler

Hükümetin Dokuz Subay Olayı ile ilgili aldığı olarak aldığı önlemlerin çok yetersiz kaldığı görülmektedir. Çünkü yapılması planlanan hükümeti devirmeye yönelik bir darbe girişimi idi. Bu nedenle basite alınacak ve geçirilecek bir durum değildi. Ordu içindeki yapılanmalar ile ilgili gerek hükümetin gerekse istihbarat birimlerinin bilgisi vardı. Zaten DP iktidara geldiği günden beri bu tür duyumlar alınmaktaydı. Ancak buna rağmen ciddi anlamda bir önlem alınmadığı da görülmektedir.

¹⁸³ Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.75-86.

¹⁸⁴ Sıtkı Ulay, a.g.e. s.56.

DP milletvekili ve Ekspres Gazetesi sahibi Mithat Perin bu konu ile ilgili şu bilgileri paylaşmaktadır: 10 Ocak 1958 tarihinde Çankaya’da Celal Bayar’ın başkanlığında, ilgili bakanlar ve DP genel idare kurulu üyelerinin katılımı ile bir toplantı yapıldı. Celal Bayar, hükümeti yıkma girişiminde bulunan bu tür kişilerin mutlaka cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir. Bir hafta sonra Çankaya Köşkü’nde yapılan ikinci bir toplantıda Menderes komitenin hükümeti devirmek için kurulduğunun anlaşıldığını belirtirken, Milli Savuma Bakanı Şemi Ergin ise yüksek rütbeli subayların gelişmelerden rahatsızlık duyduklarını, olayın derinlemesine incelemesinin tepki çekeceğini ve konunun ordu içinde araştırılarak kapatılması gerektiğini savunmuştur.¹⁸⁵

Menderes aslında kendilerine karşı ordu içerisinde bir yapılanma olduğunun farkındaydı. Ancak üst rütbeli subayların kendisine bağlı olduğu düşüncesindeydi. Olayı fazla dillendirmeden çözeceğine inanıyordu. DP milletvekili Doktor Mükerrerem Sarol Menderes’in ordu ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir.

“İçinizde benim kadar askeri tanıyan, onların dertlerini, ihtiyaçlarını bilen ikinci bir insan bulamazsınız.”

Derdi. Dokuz Subay Olayı patlak verdiğinde kederinden kahrolmuştu.

“Beyefendi, bana göre meseleyi kapatmaya çalışmak büyük hata olmuştur. Mutlaka olayın üstüne gitmek lazımdı.”

Dediğim zaman:

“Bu görüşünü paylaşmıyorum doktor, meseleyi büyütme yanlıştır. Onlar da insan, onlar da hata yapabilirler. Herhalde bir gaflete, bir gevşekliğe düştüler, diyeceğim. Bizim görevimiz, subaylarımızı bu sakat düşüncelere sürükleyen sebepleri bulmak, onları incelemek ve olayı devlet yönetimi açısından değerlendirmektir.”¹⁸⁶

Dokuz Subay Olayının aşikâr olmasından sonra Adnan Menderes, dönemin Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin ile görüşmüş ve Ergin Milli savunma Bakanlığından istifa etmiştir. Şemi Ergin’in yerine Etem Menderes getirilirken, ordunun üst kademesindeki yüksek rütbeli komutanların görev yerleri değiştirilmiştir.¹⁸⁷

¹⁸⁵Mithat Perin, *Zindana Tıkılan İktidar, 27 Mayıs ve Yassı ada Günlükleri*, Doğan Kitap, İstanbul, 2011, s.21.

¹⁸⁶Mükerrerem Sarol, a.g.e. s.1037.

¹⁸⁷Millet, “Devam Eden Karanlık,” *Akis Dergisi*, Cilt XII, Sayı 194, 25.01.1958, s.4-6.

Dokuz Subay Olayı Menderes hükümetine ve Bayar’a aslında önemli bir imkân sağlamıştı. Bu durum ordu içindeki yapılanmaları tasfiye etme imkânını hazırlamıştı. Ancak derin bir inceleme yapmadıklarından onlar için bir avantaj olmaktan çıktı. Hatta daha sonraki süreç için ihtilal grupları için bir avantaj oluşturdu. Aynı zamanda bu durum onları cesaretlendirdi. Çünkü daha ihtiyatlı bir örgütlenme yolunu seçmelerini sağladı. Dokuz Subay Olayındaki hatalarına düşmeden yollarına devam ettiler. Hükümetin olaylara karşı aldığı önlemlere bakıldığında önlemlerin çok yetersiz kaldığı ve bunun da ordu içindeki cuntacı yapılanmaların işine geldiği görülmektedir.

3.1.6. Dönemin İstihbarat Örgütü Mah Hükümeti Neden Yeterince Bilgilendirilmedi?

İstihbarat her zaman hükümetlerin güvenliği için çok önemlidir. Olayların zamanında öğrenilmesi, bilgilerin toplanması ve gerekli müdahalelerin yapılması son derece önem taşımaktadır. Dönemin istihbaratının 9 Subay Olayında yetersiz kalması ile ilgili olarak iki farklı görüş vardır. Bunlardan birincisi; DP’nin Milli Emniyet Hizmetleri (MAH) ile ortak çalışmaması ve MAH’ı devre dışı bırakmasıdır. Bununla ilgili olarak Cüneyt Arcayürek, *Darbeler ve Gizli Servisler* adlı kitabında şu bilgileri vermektedir: Dokuz Subay Olayında DP’nin MAH ile ortak çalışmaması onlar için büyük bir eksiklikti. Arcayüre: “Bir başbakan 1958’de 27 Mayıs’tan bir iki yıl önce gelen ihbar mektuplarını MAH aracılığı ile inceletmiyordu. Milli Emniyet sanki devre dışı bırakılmıştı.”¹⁸⁸ Bu konu ile ilgili ikinci görüş ise tam tersi bir yaklaşıma dayanmaktadır. Yani MAH içinde cuntacı yapılanmalar ile ortak çalışan ve cuntacıları her şeyden haberdar edip, onların deşifre olmasını engelleyen bir grubun olduğu yönündedir. Talat Aydemir, *“Hatıratım”* adlı anı kitabında bu konu ile ilgili şu bilgiyi aktarmaktadır:

*“MAH’ta görevli olan Reşat Bey, arkadaşı Faruk Ateşdağlı’ya ve örgüt üyesi arkadaşlarına izlendiklerini ve bazıları hakkında dosya düzenlendiğini, bu nedenle daha dikkatli davranmaları gerektiği konusunda uyarı yapıyordu”.*¹⁸⁹

Bilgisini vermektedir.

¹⁸⁸Cüneyt Arcayürek, *Darbeler ve Gizli Servisler*, Bilgi Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 1989, s.28.

¹⁸⁹Talat Aydemir, a.g.e. s.51-52.

Hangi görüş doğru olursa olsun gerçek olan şudur ki, MAH'ın hükümet ile uyum içerisinde çalışmadığıdır. Eğer Hükümet MAH'ı devre dışı bırakmış ise zaten istihbarat konusunda yeterli bilgi alamamaktadır. MAH içerisinde cuntacı gruplar ile ortak hareket eden gruplar var ise cuntacılar çoğu bilgidan kısa sürede haberdar olacaklardır. Böylece kendileri açısından her türlü önlemi alma imkânını sağlayacaklardır. Bu durumda MAH'ın Menderes hükümetine yarardan çok zararı olacaktır. 1950'li yıllarda ülkemizdeki istihbarat sisteminin zayıf olması da Dokuz Subay Olayında gerekli önlemlerin alınmasını olumsuz etkilemiş olabilir.

3.1.7. Dokuz Subay Olayının Basına Yansıması Ve Sonrasındaki Gelişmeler

Dokuz subayın tutuklanma tarihlerine bakıldığında 25-26-27 Aralık 1957 tarihleri olarak görülmektedir. Ancak olayın 17 Ocak 1958 tarihinden itibaren Türkiye basınında yer aldığı görülmektedir. Milli Savunma Bakanlığının 16 Ocak 1958 günü yayınladığı bir tebliğde: 3 albay, 1 yarbay, 4 binbaşı ve 1 yüzbaşının tevkifinden bahsedilir. Bu olay 9 Subay Hadisesi olarak ad yapacaktır.¹⁹⁰ Aydemir'in de dediği gibi Milli Savunma Bakanlığı 16 Ocak 1958 tarihinde yani tutuklanmaların yapıldığı tarihten itibaren tam 21 gün sonra konu ile ilgili açıklama yapmıştır. Bir gün sonra Milli Savunma Bakanlığının Dokuz Subay Olayı ile ilgili açıklaması dönemin gazetelerinde ilk sayfaların manşetlerinde haber yapılmıştı. Ulus,¹⁹¹ Zafer,¹⁹² Akşam¹⁹³, Tercüman¹⁹⁴ ve Cumhuriyet¹⁹⁵ gazeteleri 17 Ocak'ta 9 Subay Olayı'nı manşetten vermişlerdi.

Açıklamada: “Askeri kaza mercilerince el konulmuş hadisenin hakiki mahiyeti ve şümulü ile ortaya çıkarıldığı da tabiidir.” deniliyor. Tevkifler bir subayın ihbarı üzerine yapıldı. Gazetelerde hadise bu şekilde haber yapılmıştı. Ulus, Zafer, Tercüman, Akşam ve Cumhuriyet gazetelerinde haberin devamında Milli Savunma Bakanlığı'nın 9 Subay Hadisesi ile ilgili açıklama şu yer alıyordu.

Milli Müdafaa Vekâleti Temsil Heyeti Başkanlığından bildirilmiştir:

“Türk kuvvetleri mensupları arasında büyük sayıda tevkifatın yapılmış olduğu ve binaenaleyh geniş ölçüde bir takım tertiplere girilmiş bulunduğu

¹⁹⁰Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, Cilt 3, İstanbul, 1968, s.45-46.

¹⁹¹“Tevkif Edilen Subaylar Hakkında Bir Açıklama,” *Ulus*, 17 Ocak 1958, s.1-5.

¹⁹²“Müdafaa Vekâletinin İstanbul'daki Tevkifat Hakkında Bir İzahı,” *Zafer*, 17 Ocak 1958, s.1-4.

¹⁹³“9 Subayın Tevkif Edildiği Dün Açıklandı” *Akşam*, 17 Ocak 1958, s.1-5.

¹⁹⁴“3 Albay, 1 Yarbay, 4 Binbaşı, 1 de Yüzbaşı Tevkif Edildiler,” *Tercüman*, 17 Ocak 1958, 1-5.

¹⁹⁵“İstanbul'da 9 Subay Tevkif Edildi” *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1958, s.1-5.

yolunda ortada mübalağalı şayialar dolaşmakta ve bu şayialar ecnebi memleket ajansları tarafından da neşredilmeye başlanmış bulunmaktadır.”

Hakikat şudur ki, tevliif edilenlerin hepsi İstanbul’da olmak üzere 9 kişidir. Bunlardan biri emekli olmak üzere 3 albay, 1 yarbay, 4 binbaşı ve 1 yüzbaşidan ibarettir. Bu hadise bir subayın ihbarı ile meydana çıkmış bulunmaktadır ve alakalıların ifadeleri ile teyyüt etmektedir. Bu sayfalarla hadise Türk silahlı kuvvetlerine oldukça şümüllü bir şekilde mal edilmek istenmektedir.

Hâlbuki tahakkuku takdirinde asla milletimizin maddi ve manevi bir sahada mesut gelişmesini sektedar edecek ve hatta vatanımızın emniyetini tehlikeye düşürebilecek bu gibi hareketlerin şanlı ordumuzun küçük bir birliğinde dahi asla makes bulamayacağı her türlü şüpheden varestedir. Aksine olarak bu gibi bedbaht cüret ve tasavvurların silahlı kuvvetlerimizin bütün mensuplarınca infial ve nefretle karşılanacağı muhakkaktır. Askeri kaza mercilerince el konulmuş bulunan hadisenin hakiki mahiyeti ve şümülü ile de ortaya çıkaracağı tabiidir.”

Milli Savunma Bakanlığının açıklamasından da anlaşıldığı gibi olay önce dış basında yer almış, daha sonra iç basında haber yapılmaya başlanmıştır. Bunda hükümetin basına getirmiş olduğu kısıtlama etkili olmuştur. Hükümetin özellikle askerinin DP’ye karşı olduğu ile ilgili bir izlenimin oluşmasını istemediği görülmektedir. Bunu mahkemeye getirmiş olduğu basın yasağı ve Milli Savunma Bakanlığının açıklamasından anlamak mümkündür. Ayrıca hükümet üst rütbelere kendi taraftarı olan kişileri getirdiğinden onların da tepkisini çekmek istememektedir. Onlara göre üst rütbeli askerlerin desteği olmadan ordunun bir darbe girişiminde bulunması mümkün değildir. Hükümet aynı zamanda basını da önemli ölçüde bu yönde yönlendirmiştir.

CHP taraftarı olarak yayın yapan gazete ve dergilerde yapılan haberlerde ise olay sürekli inkâr edilmektedir. Çünkü CHP ordunun DP’ye karşı tepkili olmasını kendileri açısından olumlu bulmaktadır. Bu durumu mahkeme boyunca gösterdiği tepkiden ve darbecileri CHP’nin yirmi beş avukatı ile savunmalarından da anlamak mümkündür.

Müdde-i Umuminin (savcının) gizlilik talebinin reddedilmesine rağmen, dönemin birinci ordu müfettişliği gazetelerin mesul müdürlerine gönderdiği yazıda Dokuz Subay Hadisesi ile ilgili yayın yasağının olduğu belirtilmiştir. Duruşmanın açık olmasının bu yasağı kaldırmadığını beyan etmiştir. Bu nedenle bu yasağa uymayan Akis

Dergisi 31 Mayıs 1958’de olayı dergide haber yaptığından, Askeri Adalet İşleri başkanı Hâkim Tuğgeneral Arif Onat tarafından uyarılmıştır.¹⁹⁶

Bu bilgilerden de anlaşılmaktadır ki hükümet, olayın basına fazla yansımaları istememektedir. Ordunun üst kademesinin rahatsızlık duymasının önüne geçilmesi düşünülmektedir. Subayların yakalanmasından sonra yapılan ilk tahkikat dört ay sürmüştür. Mahkeme heyetinin başkanlığını Milli Savunma Bakanlığı Adalet İşleri Başkanı Hâkim Tuğgeneral Arif Onat yürütmüştür. Subayların sekizi de kendilerine yapılan tüm suçlamaları reddetmişti. Dört ay devam eden sorgulamalar sırasında sanıklar hiçbir şekilde yakınları ve hatta avukatları ile görüştürülmemişti. Hâkim Arif Onat’ın farklı taktikler uygulaması ise herhangi bir sonuç vermemişti.¹⁹⁷

3.1.8. Dokuz Subay Olayının Meclis Gündemine Taşınması

Dokuz Subay Olayı 1958 yılı bütçe görüşmeleri sırasında meclis gündemine getirilmiştir. 24.02.1958 tarihinde Milli Müdafaa Bakanlığının bütçesi görüşülürken CHP meclis grubu adına Elazığ milletvekili Celal Dora partisinin görüşlerini dile getirirken önce ordunun ihtiyaçlarından bahsetmiş sonra ise Dokuz Subay Olayına değinmiştir.¹⁹⁸ Ordunun sorunlarının başında maddi nedenlerin geldiğini belirten Dora, ayrıca orduyu manevi anlamda tatmin edici hiçbir politikanın hükümet tarafından izlenmediğini dile getirmiştir. Dora, ordu içerisinde istifaların yıllardan beri devam ettiğini bu istifaların ordunun maddi ve manevi açıdan desteklenmemesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Ona göre küçük rütbeli subayların istifaları engellenirken üst rütbeli subayların iktidar listelerinden milletvekili seçimlerine katılmalarında hiçbir mahzur görülmemiştir. Dora, konuşmasında orduda en büyük sıkıntının küçük rütbeli subayların sıkıntıları olduğunu belirtmektedir. Dora, Ordu Personel Kanununun çıkarılması gerektiğini, ordu mensuplarının terfi ve terfihi için kanunun meclise getirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Dora, ordunun ihtiyaçlarını şu şekilde sıralamaktadır: Subayların mesken ihtiyacı, eğitim çağındaki çocuklarının yurt ihtiyaçları, ordu mensuplarının nakil ve tayin işlemlerinin bilhassa kış mevsiminde yapılmasından kaynaklanan sıkıntılar şeklindedir, görüşünü savunmaktadır.

¹⁹⁶ Akis Mecmuası, *Akis Dergisi*, Cilt XII, Sayı 213, 07.06.1958, s.7.

¹⁹⁷ Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.92-93.

¹⁹⁸ TBMM Arşivi, Zabıt Ceridesi, Devre x1, Cilt 2. İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat, 24.02.1958 s.520-525.

Celal Dora, Dokuz Subay Olayı ile ilgili konuyu ise şu şekilde şu şekilde dile getirmiştir:

“İstanbul'da dokuz subayın mevkuf bulunduğunu Millî Müdafaa Vekâleti Temsil Bürosunun gazetelerde intişar eden tebliğinden öğrenmiş bulunuyoruz. Tevkifin sebep ve mahiyeti hakkında sarıh bir bilgiye sahip değiliz. Ancak bu subaylar hakkında iki aya yaklaşan bir zamandan beri tahkikat yapılmakta olduğunu duymakta ve fakat bugüne kadar haklarında ne gibi bir karara varıldığını umumi efkâr gibi biz de bilmemekteyiz.

Bu mevzuda öğrendiğimiz şeyler şunlardır: Mevkuflardan bazıları son 20 günden beri ihtilâttan menedilmişler, yalnız ziyaretçileri ve aileleriyle değil avukatlarıyla da görüşmelerine müsaade edilmeyerek her türlü sıhhi şeraitten mahrum, hücrelere konulmuşlardır. Gazete ve kitap okumalarına mani olunduğu gibi maruz kalmakta oldukları muamele ile kanunun tayin ettiği usul ve ölçüleri mukayese etsinler veya savunmalarını kanunun usul ve ölçülerine göre yapınlar diye avukatları tarafından gönderilen kanun kitapları bile kendilerine verilmemekte, hatta temiz hava almalarına, güneş ışığı görmelerine dahi müsaade edilmemektedir ki Askeri Ceza ve Tevkif Evleri Nizamnamesinin 37. maddesi, hükümlü ve tutukluların günlük yaşayış şartlarını tespit ederken tutukluların günde iki defa hava almaya çıkartılmalarını mecburi kılmaktadır.

Bu subaylar halen mahkûm değil, mevkufturlar. Tevkif müessesesi asla ceza müessesesi değildir. Evet, kanunun tespit ve tayin ettiği ölçüler dâhilinde bir vatandaş tevkif edilebilir. Fakat mevkufiyeti müddetince kendisine o şe kilde muamele yapmak lazımdır ki, beraat ettiği takdirde o vatandaş cemiyetin, cemiyette o vatandaşın yüziine utanmadan ve mesuliyet duygusu altında ezilmeden bakabilsin. Bundan dolayıdır ki, vâzı kanun tevkif müessesesini tesis ederken mevkufun şahsi hürriyetini, tabii insan haklarını koruyucu teminatı da birlikte getirmiştir.

Hiçbir kanun, hiçbir mevkufun mutlak manada ihtilattan menedilebileceğine dair bir hüküm vaz etmemiştir. Aksine Askerî Muhakeme Usulü Kanununun 208. maddesi aynen: Mevkuf bulunan maznun müdafii ile her zaman görüşebilir, demektedir. Keza askerî ceza ve tevkif evlerinde tatbik edilen usullere mütedair talimatnamenin 49. maddesi ise her pazartesi gününün ziyaret günü olduğunu bildirmektedir.

Kanunun bu sarîh talimatından dolayıdır ki, askeri ceza ve tevkif evlerindeki tatbikatlarda da şimdiye kadar hep böyle olmuş, ceza ve tevkif evlerinde mevkuf bulundukları zamanlarda casusluk ve komünistlik gibi ağır suçlardan sanık olanlar, hatta örfî idarenin hüküm sürdüğü devirlerde dahi sadece avukatları ve aileleri ile değil dostlarıyla bile görüştürülmüşler, gazete ve kitap okumalarına, istedikleri şekilde yazı yazmalarına fırsat verilmiştir.

Herhangi bir mevkufu okuma yazma hakkından mahrum etmek mevzu kanunlara aykırıdır ve bilhassa ekmek su kadar okuma yazma ihtiyacı olan yüksek tahsilli mevkufalara tatbik edildiği takdirde aynı zamanda gayri insanidir. Kanuna aykırıdır, diyoruz. Zira Askerî muhakeme usulü Kanununun 3. fıkrası yine aynen: (Mevkuf, tevkifhanenin intizam ve emniyetini bozmamak, tevkifindeki gaye ile uygun olmak şartıyla servet ve vaziyetine göre kendi masraflarıyla istirahat ve meşgalesini tanzim edebilir. Bu ahkâma riayet şartıyla okumaktan ve yazmaktan menedilemez.) demektedir.

Bütün bu izahatımız iki maksada müteveccih bulunmaktadır. Birincisi, askerî kanunlarımızın umumi hukuk ve kanunlar manzumesi içinde bulunduğunu, hatta örfî idare hallerinde dahi bütün tasarrufların ancak kanunlar ve hukuk prensipleri dâhilinde yapılabileceğini ifade etmek. İkincisi ise, bir muhakeme neticesinde mahkûmiyeti henüz sabit bulunmayanlara değil, hatta mahkûm olan her hangi bir vatandaşa dahi kanunların tanıdığı hak ve haysiyetten mahrum edici hiçbir muamelenin yapılamayacağını beyan eylemektir.

Üstünde durduğumuz hâdisede, tahkikatın kanunlar çerçevesinde icrasından millete ve onun hakiki temsilcileri olan Büyük Millet Meclisine karşı birinci derecede mesul olan şahıs Millî Müdafaa Vekilidir.

Cumhuriyet Halk Partisi Grubu olarak, Sayın Vekilden bu hususta azami ölçüde hassasiyet göstermesini ve tutulan kanun dışı yollar yüzünden halk arasında mevkufalara dövme, işkence gibi vustai muameleler yapıldığı yolunda dolaşan dedikodulara bir an evvel nihayet verecek açıklayıcı tedbirler ittihaz etmesini rica ederiz.”¹⁹⁹

Aynı oturumda konuşan CHP Ordu milletvekili Ferda Güley da Dokuz Subay Olayı ile ilgili görüşlerini şu şekilde beyan etmiştir:

¹⁹⁹TBMM Arşivi, Zabıt Ceridesi, Devre x1, Cilt 2. İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat, 24.02.1958 s.524-525.

“Millî savunma mevzuunda yirmi senesini orduda geçirmiş bir arkadaşınız sıfatıyla biz de naçiz görüşlerimizi Yüksek Heyetinize arz edecektik. Fakat beş dakikaya sığabilmek için hazırladığım konuşmanın büyük kısmını atlayarak Yüksek Meclise arzını zaruri gördüğüm bir hususa temas edeceğim, bu hususun 9 subayın tevkifiyle ilgili bulunduğu, ancak, tahkikatın seyrine müessir olabilecek şeyler söylenmeyeceği için sükûnetle dinlenilmesini rica ederek sözlerime başlıyorum.

Bu mevkuf vatandaşlarımızdan bazıları 20 günden beri ihtilâttan men edilmişler, yalnız ziyaretçileri ve aileleri ile değil avukatlarıyla da görüşmelerine engel olunarak her türlü sıhhi şeraitten mahrum hücrelere konulmuşlardır. Gazete, kitap okumalarına mâni olunduğu gibi maruz kalmakta oldukları muamele ile kanunun tayin ettiği usul ve ölçüleri mukayese etsinler veya savunmalarını kanunun usul ve ölçülerine göre yapsınlar, diye avukatları tarafından gönderilen kanuni kitapları bile kendilerine verilmemekte, hatta temiz hava almalarına, güneş ışığı görmelerine dahi müsaade edilmemektedir. Ki; Askerî Ceza ve Tevkif Evleri Nizamnamesinin 37. maddesi hükümlü ve tutukluların günlük yaşayış şartlarını tespit ederken tutukluların günde iki defa hava almaya çıkarılmalarını mecburi kılmaktadır.

Bu subaylar halen mahkûm değil, mevkûfdurlar ve tevkif müessesesi asla bir ceza müessesesi değildir. Evet, kanunların tespit ve tayin ettiği ölçüler dâhilinde bir vatandaş tevkif edilebilir, fakat mevkûfiyeti müddetince kendisine o şekilde muamele yapılmak lâzımdır ki, beraat ettiği takdirde o vatandaş cemiyetinin, cemiyette o vatandaşın yüzüne utanmadan ve mesuliyet duygusu altında ezilmeden bakabilsin. Bundan dolayıdır ki, vâzı kanun tevkif müessesesini tesis ederken mevkûfun şahsi hürriyetini, tabîî insan haklarını koruyucu teminat hükümlerini de birlikte getirmiştir.

«Herkes haklarının, vecibelerinin veya kendisine karşı cezai mahiyette her hangi bir isnadın tespitinde tam bir eşitlikle davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından açık olarak görülmesi hakkına maliktir.»

Yine İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 11. maddesinin 1. fıkrası : «Bir suç işlemekten sanık herkes savunma için kendisine gerekli bütün tertibattan sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tespit edilmedikçe masum sayılır.»

Hiçbir kanun, hiç bir mevkûfun mutlak manada ihtilattan menedilebileceğine dair bir hüküm vaz etmemiştir. Aksine Askerî Muhakeme Usulü

Kanununun 208. maddesi aynen «Mevkuf 'bulunan vatandaş müdafii ile her zaman görüşebilir» demektedir, keza askeri ceza ve tevkif evlerinde tatbik edilen usullere mütedair /talimatnamenin 49. maddesi de: «Her Pazartesi gününün ziyaret günü» olduğunu tespit etmektedir.

Bu mevzu üzerinde maruzatımız hulâsa olarak şudur: üç haftadan "beri her türlü ihtilattan men edilmiş bulunan bu vatandaşların, ihtilattan menedilmeleri dolayısıyla haklarında halk tabakaları arasında muhtelif söylentiler dolaşmaktadır..."²⁰⁰

CHP Elazığ milletvekili Celal Dora ve CHP Ordu milletvekili Ferda Güley meclisteki konuşmalarında 9 subayın suçsuz olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca subaylara kötü muamelede bulunduğu savunulmaktadır. Hatta Ferda Güley'in konuşmasında hiç Milli Müdafaa Vekili bütçesine girmeden sadece Dokuz Subay Olayı üzerinde durduğu görülmektedir. İki milletvekili de subayların suçlu veya suçsuz olduğu kanıtlanmadan onların suçsuz olduklarını savundukları görülmektedir.

Milli Savunma Bakanı Etem Menderes, muhalefetin subayların sorunları ile ilgili gündeme getirdikleri konularda hükümetin politikasını açıkladıktan sonra CHP Elazığ milletvekili Celal Dora ve Ordu milletvekili Ferda Güley'in Dokuz Subay Olayı ile ilgili görüşlerini ve olay ile ilgili iddia edilenler hakkında şu bilgileri vermiştir:

“Dokuz subay hakkındaki takibat meselesine gelince:

Askerî Muhakeme Usulü Kanununun 208. maddesi mevkufun müdafii ile görüşmesi mevzuunda şu hükümleri vaz etmiştir:

«Mevkuf bulunan maznun müdafii ile her zaman görüşebilir, muhabere edebilir, müdafîin 'bilmesi tecviz edilmeyen hususlar hakkındaki muhabereleleri âmiri adli menedebilir ve maznun, müdafii ile görüşürken, bir askerî adlî hâkim veya bir adlî subay bulundurulur.»

İstanbul'da tevkif edilen 9 subay hakkında verilmiş bulunan ihtilâttan meni kararı, bu hüküm dairesinde cereyan etmekte ve mevkufaların müdafileriyle temaslarına bir hâkim nezaretinde müsaade edilmektedir.

²⁰⁰TBMM Arşivi, Zabıt Ceridesi, Devre x1, Cilt 2. İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat, 24.02.1958 s.527-528.

Askerî ceza ve tevkîf evleri talimatnamesi mevkûfların ihtilâftan menedilmeleri halını derpiş etmiş, ihtilâttan menedilenler hakkında ne gibi hükümler tatbik edileceğini tayin etmiştir. Mevkûflar hakkında tatbik edilen muamele bu talimatname 'hükümlerine tamam...'”²⁰¹

Etem Menderes'in konu ile ilgili açıklamasına bakıldığında olayın tüm yönleri ile araştırılmadığı, olayın yeterince önemslenmediği söylenebilir. Çünkü tutuklanan subaylar basit bir olaydan tutuklanmamışlar. İsyana teşvik ve mevcut hükümeti yasal olmayan bir yolla devirmeye çalışmaya yönelik bir girişim söz konusudur. Menderes olayı kısaca geçiştirip olayın gerçek mahiyetine fazla girmemiştir. Muhalefet ise tutuklanan subayları tamamen masum göstererek aklamaya çalışmıştır.

3.1.9. Dokuz Subay Tutuklu İken Etem Menderes'e Ulaşan Yeni Bir Mektup

Soruşturmanın başarısızlıkla yürütüldüğü sıralarda yeni Milli Savunma Bakanı Etem Menderes'e imzasız bir mektup yazılmıştı. Yazının kime ait olduğu anlaşılmaması diye sol elle yazılan bu ihbar mektubu herkesi korkutmuştu. Mektupta bazı isimler okunacak gibi değildi. Mektubu Milli Savunma Bakanı emir subayı Adnan Çelikoğlu okumuştur. Mektupta yer alan bilgilere göre:

*“İhtilal hazırlayanlar sadece tevkîf edilen 9 kişiden ibaret değildi. Onların çok daha geniş bir teşkilatı vardı. İşte aralarında dördünün ismi; Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Rıza Akaydın ve.....”*²⁰²

Mektuptaki son ismi anlayan tek kişi teşkilat mensuplarından sadece Adnan Çelikoğlu idi. Dördüncü ismin Dünder Seyhan olduğunu fark etmişti. Ancak o da diğerleri gibi ismi çözmemiş gibi davranıyordu. Adnan Çelikoğlu telaşlanmıştı. Nihayet korktukları başlarına geliyordu. Arkadaşlarını bu durumdan nasıl haberdar edecekti? O sırada karşılaştığı teşkilat arkadaşı Ahmet Yıldız aracılığı ile arkadaşlarını haberdar etme fırsatını bulmuştu. Ona: Suphi, Rıza ve Orhan Erkanlı için ihbar var bildir, demişti. Yıldız, Dünder Seyhanlıyı aradı ve şifreli olarak haber verdi: “*Suphi ve Erkanlı Amerika'daki kurs imtihanını kazanmışlar acele kendilerine bildir, hazırlıklı olsunlar*” şeklinde onları haberdar etmişti. Adı geçen subaylar hemen hazırlık yapıp, delilleri yok

²⁰¹TBMM Arşivi, Zabıt Ceridesi, Devre x1, Cilt 2. İçtima 1, Kırk Beşinci İnikat, 24.02.1958 s.534.

²⁰²Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.96-97.

ettiler. Bir araya gelerek nasıl ifade vereceklerini de kararlaştırdılar. Arif Onat'ın soracağı sorulara hazırlıklıydılar. Mahkemeye çağrılınca hepsi aynı cevabı verdiler. Arif Onat üçünü de konuşturamamıştı.²⁰³

Samet Kuşçu tutuklu iken böyle bir mektubun yazılması başka bir şahsın daha durumdan haberdar olduğunu, ordu içindeki cuntacı yapılanmayı ihbar etmek istediği anlaşılmaktadır. Söz konusu şahıs belki de Samet Kuşçu'nun düştüğü duruma düşmemek için böyle bir yola başvurmuştu. Fakat mektubu yazan kişi ile ilgili yaptığım tüm araştırmalarda hiçbir kaynak veya belgeye ulaşamadım. Yani bu mektubu yazan kişi sonraki süreçte de belirlenemedi. Cuntacılar özellikle bilgi alabilecekleri önemli yerlere kendi adamlarını yerleştirmişlerdi. Bu nedenle tüm gelişmelerden anında haberdar oluyorlar ve çok kısa sürede gerekli önlemleri alarak olası olumsuzlukların önüne geçiyorlardı. Aralarındaki şifreli konuşmalar onların açık vermelerini engelliyordu. İletişim sağlandıktan sonra hem delilleri yok ediyorlar hem de aynı şekilde ifade vererek birbirlerini doğruluyorlardı. Böylece açık vermeden yollarına devam ediyorlardı. Cuntacılar özellikle Adnan Çelikoğlu vasıtası ile hükümetin elinde darbe iddialarını kanıtlayacak hiçbir delilin olmadığını öğrenmişlerdi. Olayın tek tanığı Samet Kuşçu ise hiçbir delil sunamamıştı. Verdiği çelişkili bilgiler ile kendisini şüpheye düşürmüştü.

3.1.10. Cuntacılar Aklanıyor

İsyan kışkırtıcılığı ve fesat çıkarmak suçlarından sanık olarak yargılanan 9 Subayın duruşması 27 Mayıs 1958 günü Harbiye'deki I. Ordu Müfettişliği Askeri Mahkemesinde başlamıştır. İsyan kışkırtıcılığı ve fesat çıkarmak suçları ile itham edilen subaylar hakkında muhtelif hapis cezaları istendi. Mahkeme Heyeti şu şekilde oluşmuştu: Başkan Tümgeneral Cemal Tural, duruşma hâkimi Üsteğmen Turgut Lüleci, aza Tümgeneral Necmi Ökdem, iddia makamını Yarbay Yaşar Gündem ve Yüzbaşı Necdet Serimer.

Duruşmada tüm sanıklar hazır bulunmuşlardır. Sanıkları on iki avukat savunmuştur. Sekiz sanık mahkeme heyetine itimatlarını bildirdiği halde sadece Binbaşı Samet Kuşçu duruşma hâkimini reddetmiştir. Ancak onun bu talebi reddedilmişti. Aynı zamanda kendisini savunan üç avukatı da reddetmişti. Tutuklu bulunan emekli Albay

²⁰³İdris Gürsoy, a.g.e. s.60-62.

Cemal Yıldırım ile Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu isyan muharrikliği suçuyla yargılanırken, sanık Albay Naci Aşkun, Kurmay Albay İlhami Barut, Kurmay Yüzbaşı Kazım Özfırat, ile aynı suçlardan tutuksuz olarak yargılanan topçu Yarbay Faruk Güventürk, Piyade Binbaşı Ata Tan, Ahmet Dalkılıç, Yüzbaşı Hasan Sabuncu fesat suçlarından yargılanmışlardır.²⁰⁴

62 sayfa tutan iddianamenin okunmasından sonra savcı duruşmanın emniyeti için gizli olarak yapılmasını istemiştir. Ancak sanık avukatlarının itirazı üzerine duruşmanın açık yapılmasını kabul etmiştir. Avukatlar ülke imajının dışarıda olumsuz olarak algılanmaması için gizlilik kararına itiraz ettiklerini beyan etmişlerdir. Duruşmanın açık olarak ertesi gün saat 09.30'da yapılması kararlaştırılmıştır. 28 Mayıs'ta saat 09.30'da duruşmaya devam edilmiştir. İkinci gün duruşmanın gizlilik içinde yapılması konusu tekrar gündeme getirilmiş ve sanık avukatları tekrar itiraz etmişlerdir. Ancak itirazlar sonucunda duruşmanın açık olarak yapılmasına devam edilmiştir.²⁰⁵ Mahkeme heyeti duruşmanın açık yapılmasına karar vermişti. Ancak 28 Mayıs Salı akşamı gazeteciler matbaaya döndüklerinde yazı işleri müdürünün masasında bir emir buldular. Emri imzalayan I. Ordu müfettişiydi. Orgeneral olay hakkında neşir yasağının devam ettiğini hatırlatıyor, duruşmanın açık olmasının bu yasağı kaldırmayacağını bildiriyordu. Türk gazetecileri duruşmanın safhalarını yazamayacaktı.²⁰⁶

Dokuz Subay Olayı ile ilgili olarak mahkeme süreci devam etmiştir. 23 Ekim 1958 Perşembe günü yapılan duruşmada daha önce haklarında delil yetersizliği nedeniyle serbest bırakılma kararı verilen Kurmay Albay Naci Aşkun, Yarbay Faruk Güventürk, Binbaşı Ata Tan, Binbaşı Ahmet Dalkılıç ve Yüzbaşı Hasan Sabuncu'nun beraatları istenmiştir. Soruşturma savcısı Albay Yaşar Gündem; CHP İstanbul adayı ve il idare kurulu üyesi emekli Albay Cemal Yıldırım, Albay İlhami Barut, Binbaşı Samet Kuşçu ve Stajyer Binbaşı Kazım Özfırat hakkında ise cunta yapılanması ile görüşünde ısrar etmişti. Savcıya göre duruşma süresi dört sanıkla ilgili olarak daha önce ileri sürülen iddialarla teyit edilmişti. Bu nedenle bunlar "isyan muharrikliği ve fesat" suçlarından beş seneden az olmamak üzere hapis olunmalı ve derhal tevkif

²⁰⁴“İstanbul'da Tutuklu 9 Subay'ın Duruşması,” *Ulus*, 27 Mayıs 1958, s.1-5.

²⁰⁵“Mahkeme Dün de Gizlilik İsteğini Kabul Etmedi,” *Ulus*, 28 Mayıs 1958, s.1-3.

²⁰⁶ Adalet, “Sanık Subaylar,” *Akis Dergisi*, Cilt XIII, Sayı 212, 31 Mayıs 1958, s.7.

edilmeliydiler. Hâlbuki iddianamede sadece Yıldırım ve Kuşçu “isyan muharrikliği” ile itham edilmişti ve beş seneden aşağı olmamak üzere hapis edilmeleri istenmişti. Geriye kalanlar ise “fesatçı” olarak vasıflandırılmış ve 5-6 sene arasında hapis edilmeleri talebinde bulunulmuştu.²⁰⁷ Tüm sanıklar zaten serbest bırakılmışlardı. Olayın tek tutuklusunu olan Samet Kuşçu da Ekim 1958’de serbest bırakılmıştı. Böylece 9 subay Olayı ile ilgili tutuklu olan hiçbir sanık kalmamıştı.

Mahkeme “orduyu isyana teşvik” ve orduda “fesat yaratma” suçlarından sanık 9 subayı kısmı kısmı serbest bırakmıştı. Olay gizlilik içinde yürütülmüş ve yayın yasağından dolayı ancak dış basından takip edilebilmiştir. Olayın muhbiri Samet Kuşçu sadece hâkimi reddetmemiş, aynı zamanda avukatlarını da reddetmişti. Samet Kuşçu hem muhbir, hem sanık hem de müdafî olarak mahkemede konuşmuştu.²⁰⁸ Şahitsiz mahkemeye başkanlık eden ve cuntacı hareket içerisinde yer alan daha sonra Genelkurmay Başkanlığına yükselen Cemal Tural altı ay süren duruşma sonucunda 8 sekiz subayın beraatını ilan etmişti. Sadece ihbarı yapan Samet Kuşçu iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştı.

Dokuz Subay Olayı cumhuriyet tarihinde su yüzüne çıkan, ilk ihtilal veya hükümeti devirmeye kalkışma hareketidir. Adnan Çelikoğlu, olayın perde arkasında kendisinin olduğunu, olayı nasıl örtbas ettiğini şu cümlelerle anlatır. “Bu olayın perde arkasında bulunan ben, Milli Savunma Bakanlığı emir subayı, bu olayı genişlemeden örtmeyi başarmış bir kişiyim, der.”²⁰⁹

3.1.11. Dokuz Subay Olayında Basının Rolü

Basın her zaman kamuoyunu yönlendirmede önemli bir güç unsuru olarak kullanılır. Dokuz Subay Olayında da basın şüphesiz ki kamuoyunu yönlendirmede önemli bir etken olarak kullanılmıştır. O dönemde çıkan bazı günlük gazeteler ve haftalık dergiler yaptığı haberler ve yazıları ile kamuoyunu ve mahkemenin seyrini etkilemiştir. Ulus Gazetesi, Kim, Akis ve Forum Dergileri bu konuda sürekli DP politikalarını eleştirmekte ve 9 subayın mağduriyetini dile getirmekteydiler. Forum Dergisi bazı sayfalarını sabit olarak DP’nin politikalarını eleştirmeye ayırmıştı.

²⁰⁷ Adalet, “Unutulan Meşhurlar,” *Akis Dergisi*, Cilt XIV, Sayı 232, 25.10.1958, s.15-16.

²⁰⁸ Adalet, “Hak Yerini Bulur,” *Akis Dergisi*, Cilt XIII, Sayı 217, 05.07.1958, s.9-10.

²⁰⁹ Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.86.

Askeri mahkemenin tarihe geçen kararını o dönemde yayınlayan ve darbecileri destekleyen Kim Dergisi bütün detayları ile haber yapmıştı. Kim Dergisi haberi şu cümlelerle bitiriyordu;

“Böylece bir yıl müddetle bütün Türk ve dünya efkârını işgal eden bir iddia asılsız çıkıyor ve başta Türk ordusunun şerefli mensupları olmak üzere bütün vatandaşlar sevince gark oluyordu.”

Beraat eden subayların fotoğrafları altına ise; *“Ordunun itibarı kurtuldu.”* yazısını haber yapmıştı.²¹⁰ Kim Dergisinin 5 Aralık 1958 tarihli sayısında ise derginin ana kapağı Dokuz Subay Olayına ayrılmıştı. Yargılanan subayların fotoğraflarının altına şu şekilde haber yapılmıştı: *“Dokuz Subay Davası; Sönen Balon.”*²¹¹

1954-1970 yılları arasında yayınlanan “Forum Dergisine” bakıldığında ilk çıktığı günden itibaren sürekli DP’yi aşırı bir şekilde eleştirmektedir. Dergi yaptığı yayınlar ile DP’yi kışkırtmakta ve DP’nin basın ile ilgili sert kararlar almasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu uygulamaları DP aleyhine kullanmakta ve partiyi yıpratmaya çalışmaktadır. Derginin birkaç kısmı hariç önemli bir bölümü DP’nin eleştirilmesine ayrılmıştır. “On beşinci Günün Notları, Gizli Sansür” gibi bölümler özellikle hükümetin eleştirisine ayrılmıştı.

Akis Dergisi yargılama sürecinde sürekli yaptığı haberler ile mahkeme sürecini etkilemeye çalışmakta ve bu yönde kamuoyu oluşturmaktadır. Subayların suçsuz yere tutuklandıklarını haber yapmaktadır. Bu durumun ordunun itibarını içerde ve dışarda düşürdüğünü savunmaktadır. Özellikle subayların maddi anlamdaki mağduriyetlerini dile getirip onları kışkırtmaya çalışmaktadır.²¹² Bu dönemde çıkan Ulus Gazetesi, Akis ve Kim Dergileri yazdığı yazılarla kamuoyunu yanlış yönlendirmeye çalışıyordu. Amaçları cuntacıları masum göstererek kamuoyunu yanlış yönlendirmektir. Akis Dergisi Dokuz Subay Olayı ile ilgili haberleri “Adalet” başlığı altında yayınlıyordu.

²¹⁰“Adalet” “Açık Kapı,” *Kim Dergisi*, 6 Haziran 1958, Sayı 2, s.19.

²¹¹“9 Subay Davası,” “Sönen Balon,” *Kim Dergisi*, 5 Aralık 1958, Sayı 28, Kapak.

²¹²Millet,” “Devam Eden Karanlık,” *Akis Dergisi*, Cilt XII, Sayı 194, 25 Ocak 1958, s.4. Adalet, “Sanık Subaylar,” *Dergisi*, Cilt 13, Sayı 212, 31 Mayıs 1958, s.7. Adalet “Unutulan Meşhurlar, *Akis Dergisi*, Cilt XIV, Sayı 232, 25 Ekim 1958, s.15-16.

Dokuz Subay Olayının günlük gazetelere yansması tutuklanma, yargılanma ve tahliye dönemleri ile sınırlıdır. Çünkü mahkeme heyeti yargılama sürecinde yayın yasağı koyduğu için gazeteler yayın yasağının olmadığı zamanlarda olayın seyrini günlük haber olarak verebilmişlerdir. Olayın basına yansıma kronolojisine bakıldığında, subayların gözaltına alınmaları ve emniyetteki sorgulamalarının başlangıcı 25 Aralık 1957 tarihine denk gelmektedir. Sanıkların tutuklanma tarihi 16 Ocak 1958 tarihidir. 9 Subayın yargılanması Birinci Ordu Müfettişliği Askeri Mahkemesinde yapılmıştır. 5 Nisan 1958 tarihinde başlayan yargılamalarda Faruk Güventürk, Ata Tan, Ahmet Dalkılıç ve Hasan Sabuncu tutuksuz yargılanmak üzere tahliye edilmişlerdir.²¹³ 26 Mayıs 1958 tarihindeki celsede 62 sayfalık iddianame okunmuştur. İddianamenin okunmasından sonra savcı devletin emniyeti gerekçesiyle duruşmanın gizli yapılmasını istemiştir. Fakat sanıklar ve vekilleri bu talebe itiraz etmişlerdir. Bu nedenle mahkeme heyeti davanın açık olarak görülmesine karar vermiştir.²¹⁴ İddianamede CHP İstanbul milletvekili Emekli Albay Cemal Yıldırım'ın Samet Kuşçu'ya Ekim 1957 seçimlerinden önce ve seçimlerden sonra partisinin iktidara gelmesi için hükümeti devirme teklifinde bulunduğu ve bu vazifeyi alan Samet Kuşçu'nun diğer sanıklarla işbirliği yaptığı ileri sürülüyordu.²¹⁵ Tutuklu sanıklardan emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım ile Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu isyan muharrikliği suçlaması ile yargılanırken, tutuklu olarak yargılanan Kurmay Albay Naci Aşkun, Kurmay Albay İlhami Barut ve Kurmay Stajyer Yüzbaşı Kazım Özfirat ile tutuksuz olarak yargılanan Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Binbaşı Ata Tan, Yarbay Faruk Güventürk ve Yüzbaşı Hasan Sabuncu ise fesat çıkarmak suçundan yargılanmışlardır.²¹⁶ Mahkeme başkanlığını Cemal Tural yapmıştır. Samet Kuşçu hariç diğer sanıklar mahkeme heyetine itimatlarını bildirmişlerdir. Kuşçu reddi hâkim talebinde bulunduğu için 50 lira para cezasına çarptırılmıştır. Kuşçu reddi hâkim konusunda avukatları ile görüş ayrılığına düştüğünden beş avukatını da azletmiş ve kendisini savunma yolunu seçmiştir.²¹⁷ İddianamede Cemal Yıldırım ile Samet Kuşçu hakkındaki askeri ceza kanununun 94/1 maddesi gereği beş seneden başlamak üzere hapis cezası istenmiştir. Diğer yedi sanığın ise 89, 90, 91 ve 97. maddelerine göre azami beş seneye kadar hapisleri, ayrıca 30.

²¹³“Dokuz Subay’ın Duruşması Başladı,” *Akşam*, 27 Mayıs 1958, s.1-5.

²¹⁴“İstanbul’da Tutuklu 9 Subay’ın Duruşması,” *Ulus*, 27 Mayıs 1958, s.1-5.

²¹⁵“Mevkuf 9 Subayın Duruşması Başladı,” *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1958, s.1-5.

²¹⁶“9 Subay’ın Duruşmasına İstanbul’da Başlandı,” *Zafer*, 27 Mayıs 1958, s.1-4.

²¹⁷“9 Subay İsyana Teşvik İddiası ile Yargılandı,” *Tercüman*, 27 Mayıs 1958, s.1-5.

maddeye göre ise bütün sanıkların ordudan atılmaları talep edilmişti.²¹⁸ Subayların sorgusu 28 Mayıs günü de devam etmiştir. Samet Kuşçu'nun redd-i hâkim talebi yine kabul edilmemiştir. Sanık Samet Kuşçu iddianamede bazı sözlerinin tahrif edildiğini ve Cemal Yıldırım'ın hükümeti devirme teklifinde bulunmadığını bildirmiştir.²¹⁹ 27 Mayıs 1958'de başlayan celsede tutuklu olarak yargılanan Cemal Yıldırım, Samet Kuşçu, Naci Aşkun, İlhami Barut ve Kazım Özfirat askeri cezaevine gönderilmişlerdir. Diğer beş sanık ise serbest bırakılmışlardı. 27 Mayıs, 28 Mayıs, 30 Mayıs 1958 ve 27 Haziran 1958 tarihlerinde dönemin gazeteleri *Zafer*,²²⁰ *Tercüman*,²²¹ *Akşam*,²²² *Ulus*,²²³ *Cumhuriyet*²²⁴ ve *Milliyet*'te²²⁵ 9 subayın yargılanması ve sonrasında tahliye edilmeleri ilgili haberler manşetlerde yayınlandı.

26 Haziran 1958'de askeri mahkeme de yargılanmakta olan subayların duruşması yeniden başlamıştır. Duruşma sonunda tutuklu bulunan subaylardan emekli Albay Cemal Yıldırım, Kurmay Albay İlhami Barut ve Kurmay Yüzbaşı Kazım Özfirat tahliye edilmişlerdir. Böylece ihbarı yapan Samet Kuşçu'dan başka tüm sanıklar tahliye edilmişlerdir.²²⁶ Samet Kuşçu iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. 1960 Darbesine kadar tutuklu kalan Samet Kuşçu ordudan ihraç edilmiştir. Ancak 1960 Darbesi'nde haklılığı ispatlanınca serbest bırakılmıştır.

3.1.12. Dokuz Subay Olayı İfşa Olunca Cuntacılar Nasıl Bir Yol İzlediler?

Dokuz Subay Olayı, iki yıldır faaliyette bulunan teşkilatı bir anda çökertivermişti. İhbarın yapıldığını, Güventürk'ün tevkifini öğrenir öğrenmez hepsi köşelerine sinmişler, birbirleri ile olan teması kesmişlerdi. Günlerce, aylarca tevkif edilmek korkusu ile yaşamışlardı. Eskisi gibi toparlanmak şöyle dursun, mecbur kalmadıkça birbirleri ile görüşmüyorlardı. Bu durum bütün tahkikat süresince devam

²¹⁸“Dokuz Subay'ın Duruşmasına İstanbul'da Başlandı,” *Zafer*, 27 Mayıs 1958, s.1-5.

²¹⁹“İstanbul'da Tutuklu 9 Subayın Duruşması,” *Ulus*, 27 Mayıs 1958, s.1-3.

²²⁰*Zafer* Gazetesi 27 Mayıs 1958: “Devletin güvenliğine karşı hareketten maznun bulunan 9 subayın duruşmasına İstanbul'da başlandı,” s.1.

²²¹*Tercüman* Gazetesi 27 Mayıs 1958: “9 Subay isyana teşvik suçundan yargılandı,” s.1.

²²²*Akşam* Gazetesi 27 Mayıs 1958: “İsyan ve fesat çıkarmaya teşebbüsten sanık 9 subayın duruşması başladı,” s.1.

²²³*Ulus* Gazetesi 27 Mayıs 1958: “İstanbul'da tutuklu 9 subayın duruşması.” s.1. 28 Mayıs 1958: “Mahkeme dün de gizlilik isteğini kabul etmedi.” s.1. 30 Mayıs 1958: “9 subayın dünkü duruşması,” s.1.

²²⁴*Cumhuriyet* Gazetesi 27 Mayıs 1958: “Mevkuf subayların duruşması başladı.” s.1. 27 Haziran 1958: “Tahliye edildiler,” s.1.

²²⁵*Milliyet* Gazetesi 27 Mayıs 1958: “9 subayı davası başladı.” s.1. 28 Haziran 1958: “Tahliye edildiler,” s.1.

²²⁶İlhan Demirel, “Tahliye Edildiler,” *Milliyet*, 27 Haziran 1958, s.1.

etti.²²⁷ Özellikle tüm bilgileri anında arkadaşlarına sızdıran Adnan Çelikoğlu tüm üyelerle ilişkisini kesmişti. Sadece Faruk Güventürk ekibi değil diğer gruplar da bu durumdan etkilenmişti. Tutuklamalardan fiilen etkilenmemiş gibi görünen tek grup, Sadi Koçaş'ın grubuydu. Koçaş, dikkatli bir plancıydı ve ordu müdahalesinin resmi lideri gibi davranmaya razıydı. En azından bir tane üst rütbeli general bulmak zorunda olduğunun farkındaydı.²²⁸ Koçaş, daha önce diğer gruplar ile birleşmemişti. Koçaş, 9 subayın tutuklanma olayını öğrendikten hemen sonra diğer gruplar ile ilişkisi olmamasına rağmen önlem almayı ihmal etmemişti. Koçaş anılarında, olayı öğrendikten sonra:

“Evde ve taburda kitap, defter, not, mektup gibi evraklarını bir daha gözden geçirerek bir ipucu olabilecek ne varsa hepsini imha ettim.”

Demiştir.²²⁹

9 Subay Olayı'nın açığa çıkmasından sonra darbeci gruplar gerçekten de çok ihtiyatlı davranıyorlardı. Yargılama sürecinde onları her türlü gelişmeden haberdar eden ve ceza almadan aklanmalarını sağlayan, Şemi Ergin'in yaveri Adnan Çelikoğlu ile hiç temasa geçmediler. Çelikoğlu da arkadaşları ile arasına büyük bir mesafe koymuştu. Öyle ki arkadaşları ona 27 Mayıs Darbesi ile ilgili gelişmeleri anlatmamışlardı. Çelikoğlu arkadaşlarına 27 Mayıs sonrasında kendisine neden bu konuda bilgi verilmediğini sorduğunda arkadaşları ona: “Sen 9 Subay Olayı'nda çok zor durumda kaldın, onun için haber vermedik.”²³⁰ Diyeceklerdir.

Dokuz Subay Olayından sonra komiteler, bir süreliğine uyuyan hücreler konumuna geçmişlerdi. Bunlardan bazıları korkmuş ve komitelerden ayrılmışlardı. Amaçlarından vazgeçmek istemeyen bazı subaylar ise uygun bir zamanın oluşmasını beklemişlerdir. Ordu içindeki subayların işini zorlaştıran en önemli sorun darbe için üst rütbeli bir general bulmaktı. Sadi Koçaş, bu iş için mutlak bir tane üst rütbeli general bulmaya çalışırken aklına ilk gelen kişi Orgeneral Necati Tacan oldu. Necati Tacan'ı İstanbul'da kolordu komutanı olduğu zaman tanımıştı. Kendisi de o sırada Temsil Bürosu Müdürü idi. Sadi Koçaş, Necati Tacan ile yaptığı görüşmede düşüncelerini ve

²²⁷ Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.101.

²²⁸ William Hale, a.g.e. s.97.

²²⁹ Sadi Koçaş, a.g.e. s.390.

²³⁰ Adnan Çelikoğlu a.g.e. s.131.

arkadaşları ile yaptıkları planları açık bir şekilde Necati Tacan'a anlatmıştı. Necati Tacan, Koçaş'ın teklifini kabul etmişti. Böylece ihtilal için bir baş bulunmuş oluyordu. Necati Tacan, o zaman Kara Kuvvetleri Komutanıydı.²³¹

Fakat Necati Tacan, birkaç hafta sonra ani bir kalp krizi geçirerek vefat etmiştir. Bu nedenle Koçaş tekrar işi sıfırdan almak zorunda kalmıştı. Necati Tacan'ın ölümünden sonra yerine kara Kuvvetleri Komutanlığına Orgeneral Cemal Gürsel getirilmişti. Sadi Koçaş ilk defa 1941 yılında Sarıkamış'ta onunla tanışmıştı. İkisi İzmir'de de kısa bir süreliğine çalışma imkânı bulmuşlardı. Daha sonra Cemal Gürsel Kara Kuvvetleri Komutanı olunca Sadi Koçaş da Kara Kuvvetleri Neşriyat Şubesi'ne atanmıştı. Sadi Koçaş, 1959'da Almanya'da yapılacak olan FREEPLAY Kış Pentomik Tümen manevralarına katılmak için Almanya'ya görevli olarak gitmişti. Sadi Koçaş, kendisine tertipleedikleri ihtilal hareketinin başına geçme teklifini burada yapacaktı.²³² Sadi Koçaş'ın teklifi Cemal Gürsel tarafından kabul edilmişti. Böylece 27 Mayıs 1960 Darbesinin en önemli sorunu olan üst kademede bir lider bulma sorunu da çözülmüş oldu. Dokuz Subay Olayı ile uyuyan hücreler konumuna geçen ihtilal komiteleri yavaş yavaş uyanmaya başlayacaktı. Dokuz Subay Olayında ihbar nedeni ile amaçlarına ulaşamayan cuntacılar daha temkinli davranarak 27 Mayıs'a adım adım ilerleyeceklerdi. Buradan da anlaşılıyor ki 27 Mayıs Darbesinin temelleri 1954 yılı sonu ile 1955 yılı başlarında atılmıştı. Aynı zamanda bu olay 27 Mayıs Darbesini hazırlayanlar için bir tecrübe oluşturmuştu. Cuntacılar, Dokuz Subay Olayında düştükleri hataya düşmemeye çalışmışlardı. Bu durum onların daha dikkatli davranmalarını sağlamıştı. Cemal Gürsel'in İhtilalin liderliğini kabul etmesi ihtilal hazırlıklarının plan ve programa göre yapılmasında büyük kolaylıklar sağlamış, ihtilalcilerin hazırladığı tayin listeleri süratle onaylanmış ve tayinleri yapılan subaylar hemen yeni görevleri başına gitmişlerdir.²³³

3.1.13. Dokuz Subay Olayını Mahkeme Heyeti Neden Çözemedi?

Dokuz Subay Olayında hâkim Arif Onat, farklı yöntemler kullanmasına rağmen olayı çözememişti. Subaylar ağır şartlara maruz bırakılmışlardı. Dört ay süren sorgular sırasında sanıklar ne yakınları ne de avukatları ile görüştürülmüştü. Okuyacak bir kitap ve gazeteden mahrum bırakılmışlardı. Üstlerindeki tavandan idrar akıtılıyordu.

²³¹Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler "Üç Dönemin Perde Arkası,"* Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s.401-406.

²³²Sadi Koçaş, a.g.e. s.418-425.

²³³Haydar Tunçkanat, a.g.e. s.262.

Nöbetçiler her saat başı ana kapının zincirini büyük bir gürültü ile şangırdatıyordu. Dalabildikleri uykudan korku ile uyandırılıyorlardı. Sorgunun belli bir saati de yoktu. Çoğu zaman uykudan uyandırılıyor, Arif Onat'ın karşısına çıkarılıyor ve sorguya alınıyorlardı. Onat, sert davranarak laf alamayınca tatlılık ve ikna metoduna başvuruyordu. Fakat bu şekilde de bir şeyler elde edememişti. Arif Onat başka bir plan denedi. Onları koridora bırakarak konuşmalarını ve hava almalarını istemişti. Bu yöntem onların işine yaramış ifadelerini müşterek hale getirmelerini sağlamıştı. Hâkim Onat'ın bu planı da suya düşmüştü.²³⁴

Cuntacılar içerisinde yer alan Kurmay Binbaşı Ahmet Yıldız, İhtilalin İçinden adlı kitabında cuntacıların kullandıkları yöntemler ile ilgili şu bilgiyi vermektedir. Pakistan dönüşünden sonra başkanlığını Faruk Güventürk'ün yaptığı komiteye üye olduğunu belirtir. Şubat 1958'de İngiltere Genelkurmay Başkanı Sir William Dickson'un Milli Savunma Bakanlığımıza yaptığı ziyaret sırasında Milli Savunma Bakanı emir subayı Adnan Çelikoğlu'nun kendisine gizlice bir kâğıt verdiğini ve örgütlerinde 9 subay hakkında ihbar olduğunu belirtir. Devamında İngiliz mareşalini elçiliğe bıraktıktan sonra, Genelkurmaydaki odasına gittiğini ve İstanbul'daki arkadaşlarını aradığını belirtir. Suphi Gürsoytrak ile iletişim kurarak haberi şifreli olarak ulaştırdığını söyler. Sonra da ordu evine giderek Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı'ya da haber verdiğini belirtir. Böylece İstanbul'daki arkadaşlarını durumdan haberdar ederek isabetli ve tutarlı ifade vermelerini sağladığını söyler. Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu'nun ihbarının kendilerini kaygılandırıldığını belirtir. İhbar edilen subayların kendilerinden aldıkları uyarı üzerine, açılan davaya hazırlıklı olarak geldiklerini, Cemal Tural'ın başkanlığını yaptığı mahkemeden aklandıklarını belirtir. Samet Kuşçu'nun verdiği bilgilerin doğru olmasına rağmen Kuşçu'nun iftiracı olarak tutuklandığını belirtir.²³⁵

9 Subay Olayı'nın örtbas edilmesinde en etkili olan isimlerin başında gelen Adnan Çelikoğlu, ihbar olayı ve sonrasındaki gelişmeler ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Çelikoğlu Samet Kuşçu'nun ihbarı ile büyük bir şok yaşadığını, durumu arkadaşlarına bildirmek için büyük bir bocalama içine girdiğini belirtir. Çelikoğlu Park Otel'deki telefon ile arkadaşlarına haber vermenin tehlikeli olduğunu, bunun büyük bir felakete

²³⁴ Abdi İpekçi, Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.92-93.

²³⁵ Ahmet Yıldız, a.g.e. s.156-157.

yol açabileceğini, ancak başka bir şekilde de onları haberdar etmenin mümkün olmadığını söyler. Bakan Şemi Ergin’in Kuşçu olayı ile ilgili Park Otel’de bir oda ayarlayıp telefon bağlaması, dışarıdan gelen telefonlara da Adnan Çelikoğlu’nun cevap vermesi ona yeni bir imkân sağlamıştır. Çelikoğlu böylece bu fırsattan faydalanarak Davut Paşa Kışlası’nda görev yapan arkadaşı Dünder Seyhan’ı arayarak “Benim dediğimi iyi dinle ve konuşma, Makarios yakalandı, kediler fareleri kovalıyor” şeklinde Seyhan’ı olaydan haberdar ettiğini anlatır.²³⁶ Çelikoğlu amacına önemli ölçüde ulaşmıştı. Çünkü “makarios” ismi kendi aralarında Faruk Güventürk’e verdikleri kod isimdi. Seyhan bunu anlamıştı. O da arkadaşlarına ulaşarak gerekli tüm önlemleri almıştı. Çelikoğlu ve soruşturmayı yürüten hâkim Tuğgeneral Arif Onat’ın Park Otel’in aynı katında kalmaları ve odalarının yan yana olması ona büyük bir avantaj sağlamıştır.²³⁷ Çünkü çoğu zaman bakan ve komutanı bilgilendirmek için Onat’ın yaptığı telefon görüşmelerine tanıklık eder. Bu da olayın gidişatını takip etmek için Çelikoğluna büyük bir avantaj sağlamıştır.

Çelikoğlu sorgulama sürecince bazı sıkıntılar yaşadığını bunlar içerisinde en önemli olanlardan bir tanesinin de Turhan Yavçan adlı bir yüzbaşının Şemi Ergin’e yazmış olduğu bir mektuptur. Çelikoğlu bir gün Arif Paşa’nın odaya heyecanla girdiğini ve Milli Emniyeti aradığını söyler. Turhan Yavçan’ın bir mektup yazıp Park Otel’deki kutuya koyduğunu, mektupta kısaca şu bilgilerin yer aldığını belirtir: “Bu olay bir başlangıçtır, suikastlar devam edecektir, öncelikle Arif Paşa öldürülecektir. Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin ise olayların dışındadır.” Arif Paşa’nın bundan çok korktuğunu belirten Çelikoğlu bu olayın kendisinin işini de çok güçleştirdiğini belirtir. Bu olaydan dolayı arkadaşlarına çok eziyet edildiğini savunur.²³⁸

Dönemin Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin’e ulaşan imzasız bir mektupta isimleri yer alan Suphi Gürsoytrak ve Orhan Erkanlı da çok ustaca işin içinden sıyrılabilmişlerdi. İpekçi ve Coşar bu konuda şu bilgiyi vermektedirler:

²³⁶ Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.89.

²³⁷ Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.90.

²³⁸ Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.90.

“Hâkim generalin o gün sorguda kullandığı bütün taktikleri rahatça karşılayıp hiç açık vermeyen iki binbaşı vardı. Bunlar 27 Mayıs Darbesi’nin hazırlanmasında önemli roller oynayan Orhan Erkanlı ve Suphi Gürsoytrak’tır.”²³⁹

Der.

Konu ile ilgili bilgi ve belgeler değerlendirildiğinde mahkeme heyetinin olay ile ilgili herhangi bir çözüme ulaşmamlarının farklı nedenleri olduğu söylenebilir. Bu nedenlerden kısaca bahsedecek olursak: Birincisi ihbarcı, tek tanık aynı zamanda tek sanık olan Samet Kuşçu’nun mahkemeye herhangi bir belge sunamaması. Kuşçu’nun ilk günden itibaren heyecanlanması ve paniğe kapılması nedeniyle çelişkili ifadeler vermesi, hatta çoğu zaman birbiri ile alakasız saçma sapan konulardan bahsetmesi şüpheleri kendi üzerine çekmiş, diğer subayları haklı duruma getirmişti. Çünkü geriye kalan 8 subay da aynı doğrultuda ifade vermişlerdi. İkincisi tutuklananlar içerisinde sadece Faruk Güventürk ve Ata Tan’ın bu grupta yer alması, tutuklanan diğer subayların hiçbirisinin bu grupta yer almaması olayın çözülmesini ve grubun diğer üyelerinin tespit edilmesini zorlaştırmıştı. Üçüncüsü cuntacıların arkalarında herhangi bir yazılı belge ve bilgi bırakmamış olmaları onlar hakkında en küçük bir ipucu vermesini engellemişti. Mahkeme heyetinin her türlü blöflerine ve işkencelerine rağmen sanıkların soğukkanlılıklarını korumaları ve hiçbir şekilde açık vermemeleri olayın anlaşılmasını zorlaştırıyordu. Dördüncüsü, 9 subayın tevkifinden hemen sonra grupta yer alan üyeler uyuyan hücre konumuna geçmişlerdir. Uzun süre birbirleri ile olan bağlantılarını tamamen kesmişlerdi. Bu durum onların takip edilip bağlantılarının çözülmesini imkânsız hale getirmişti. Beşincisi, mahkeme heyeti başkanı Cemal Tural cuntacılar ile aynı yapılanma içerisinde yer alıyordu. Bu durum mahkemenin sonucu açısından çok önemliydi ve mahkemeden onların istedikleri yönde bir sonucun çıkmasını sağladı. Altıncısı, Sadi Koçaş’ın da anılarında anlattığı gibi Harp Akademisi’nde sınıf arkadaşı olan ve daha sonra Milli Emniyet Hizmetlerinde görev alan Cihat Akyol’un kendilerini her türlü istihbarat bilgisinden haberdar etmesidir. Koçaş, Akyol’un Ankara’ya gelişi sırasında ordu içindeki örgütlenmeden kendisine bahsettiğini, Akyol’un da kendisi ile aynı düşünceleri paylaştığını ancak çok dikkatli davranmaları gerektiğini kendisine tavsiye ettiğini belirtmektedir. Akyol kendisinden başka hiç kimseye bu durumdan bahsetmemesini istemiştir. Akyol her türlü gelişmeden

²³⁹ Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.13.

kendilerini böylece haberdar edeceğini belirtmiştir.²⁴⁰ Ayrıca Faruk Ateşdağlı'nın arkadaşı Reşat Bey de MAH'ın içinde yer alıyordu ve o da arkadaşı Ateşdağlı aracılığı ile arkadaşlarını her türlü gelişmeden haberdar ediyordu. Yedincisi ve belki de en önemlisi Milli Savunma Bakanı emir subayı Adnan Çelikoğlu cuntacı yapılanmanın üyesiydi. Çelikoğlu tüm gelişmelerden haberdar oluyordu ve gelişmeleri anında arkadaşlarına bildiriyordu. Kendi aralarındaki şifreli haberleşme sistemi ile hemen önlem alıyorlardı. Tüm bu önlemler olayın çözülmesini engelliyordu.

9 Subay Olayı'nın çözülmemesi konusunda en çok eleştirilenlerden biri de Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin idi. Ordu içindeki cuntacı yapılanmadan haberdar olduğu ve onlarla işbirliği içinde olduğundan şüpheleniliyordu. Ancak o zaman ve sonraki süreçte bu konuyu kanıtlayacak herhangi bir belgeye ulaşılammıştır. Adnan Çelikoğlu subayların sorunları ile ilgili olarak hazırlanan ve Faruk Güventürk tarafından Ergin'e sunulan talepler için kendisinin aracılık yaptığını belirtir. Çelikoğlu, Şemi Ergin'in ihanet edilen bir bakan olarak suçlanması yanlış olduğunu savunur. Ergin'in hukukçu olması nedeniyle kendisine kapalı kapılar ardından söylenen şeyleri kanıtlayamayacağını bildiği için yakalanan Güventürk'ü tekrar ihbar etmenin yararı olamayacağını düşünmüştür. Çelikoğlu, Güventürk'ün yakalanmasından sonra Şemi Ergin'in kendisine Güventürk ile olan görüşmesinde Güventürk'ün Ergin'e "Tabancamla emrinizdeyim" dediğini, ancak Güventürk'ün ifade etmiş olduğu gibi "Başımıza geçin ihtilal yapalım şeklinde bir şey söylemediğini ifade etmektedir."²⁴¹ Faruk Güventürk'ün çeşitli zamanlardaki çelişkili konuşmalarına bakınca Ergin'e söylediklerine eklemeler yapmış olabilir. Ancak Ergin'in de işin üstüne yeterince gitmediği görülmektedir.

9 Subay Olayının çözülememesinde istihbarat çalışmalarının yetersiz olması da önemli bir etken olmuştur. Bu konu da daha önce de bahsedildiği gibi iki neden söz konusu olabilir. Birincisi hükümet ile dönemin İstihbarat Teşkilatı MAH'ın uyum içerisinde çalışmaması. İkincisi ise MAH'ın içinde de cuntacılarla ortak çalışan ve ordu içindeki ihtilal gruplarına üye olanların bulunmasıydı. Yoksa bir ülkedeki istihbarat birimlerinin böyle bir yapılanmadan haberdar olmaması mümkün değildir.

²⁴⁰Sadi Koçaş, a.g.e. s.354.

²⁴¹Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.92-93.

3.1.14. Chp ve İnönü'nün İktidara Karşı Politikası ve Dokuz Subay Olayındaki Etkisi

İnönü, ordu içerisinde geliyordu. Milli Mücadelenin kazanılmasında, Batı Cephesinde önemli başarılarla imza atmıştı. Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra ikinci adam olarak bilinirdi. Ordu ile bu kadar içli dışlı olan birisinin ordudaki yapılanmalardan habersiz olması mümkün değildir. Bu konuda Orhan Erkanlı anılarında şu bilgilere yer vermektedir. 1950 seçimlerinde DP'nin zaferle çıkması sonucunda bir grup komutanın İnönü'ye giderek “*emrinizdeyiz*” dediğini bilgisini paylaşmaktadır.²⁴² Recep Şükrü Apuhan da “*27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes*” adlı kitabında İnönü-Ordu ilişkisi, bünyesinde doğallık olan bir ilişkiydi. DP ise böyle bir ilişki için istekli görünmüyordu. Milletin verdiği oylarla her şeyi yapabilmeye muktedir bulunduğu biraz da safça inanmış olan DP yönetimi bu tür ilişkilere pek önem vermiyordu. Bilgisini paylaşmaktadır.²⁴³

İnönü çeşitli zamanlarda yaptığı konuşmalarda ve verdiği demeçlerde hükümeti sert bir dille eleştirmiş ve bazen de tehdit edici konuşmalar yapmıştır. 1957 seçimleri öncesinde 13 Ekimde yaptığı konuşmada;

“Eğer DP'nin şansı varsa benim sağlığında çekilmek lütfuna uğrar.

Onları ileride müdafaa edecek tek adam ben olacağım.”

Diyecekti.²⁴⁴ İnönü'nün konuşmasına bakıldığında sanki ileride gerçekleşecek ihtilal hakkında bilgi sahibidir. Ordu içindeki yapılanmadan haberdardır. Aynı zamanda Menderes'i üstü kapalı olarak tehdit etmektedir.

Ordu içindeki ihtilal gruplarında yer alan ve 27 Mayıs Darbesini gerçekleştirenlerden biri olan Muhsin Batur bu konu ile ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir. Mecliste tahkikat komisyonu kurulması tartışılırken İnönü:

“Şartlar tamam olduğu zaman, milletler için ihtilal meşru bir haktır, bu

yolda devam ederseniz... ben de sizi kurtaramam”

Diyordu. İnönü gibi düzenden yana olmakla ün yapmış bir devlet adamının bu sözleri, bir uyarı olduğu kadar bir ihtilale yeşil ışık yakmaktı,²⁴⁵ der. Adnan Çelikoğlu da CHP

²⁴²Orhan Erkanlı, a.g.e. s.5.

²⁴³Recep Şükrü Apuhan, a.g.e. s.89.

²⁴⁴Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı*, Remzi Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul, 1999, s.256.

ve İnönü'nün ordu içindeki ihtilal gruplarından haberdar olduğunu belirtir. Çelikoğlu anılarında ihtilale hazırlanan subayların bazıları, CHP kademeleriyle temas halindeymişler ve hatta İsmet Paşa durumu adım adım takip ediyormuş, diyerek CHP ve İnönü'nün 27 Mayıs İhtilali'nden haberdar olduğunu söylüyor.²⁴⁶

Bu konu ile ilgili olarak H. Bayram Kaçmaz 27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri adlı kitabında şu bilgileri vermektedir. Bilindiği gibi, 27 Mayıs yönetiminin uyguladığı çeşitli kararlarla CHP'nin doğrudan bağlantısı vardır. Zira 27 Mayıs öncesi tüm bürokrat sınıflarla CHP aynı safta yer almış. DP hükümetleri suçlanırken, gizli denilebilecek bir dayanışma içerisine girilmiştir. Bu durum CHP'nin darbeyi yapan askerlerle arasında organik bir bağ kurulduğunu göstermektedir. Bu yönüyle 27 Mayıs hareketinin ideolojik temelini CHP tarafından hazırlandığını göstermektedir. Ancak bu sınıfsal birliktelik CHP ve İnönü'nün doğrudan doğruya bu eylem içerisinde yer aldığı anlamına gelmez.²⁴⁷

İnönü; "İhtilalin ne içindeyiz ne dışında" sözünü söylemekle ihtilali biz hazırlamıyoruz ancak olması bizi mutlu eder, demektir. Menderes aslında CHP'nin politikalarının kendilerini yıpratmaya yönelik olduğunu farkındadır. Ancak askerlerin kendilerine karşı böyle bir girişim içerisinde olduğuna pek inanmamaktadır. Menderes, halkın kendilerine verdiği destek ve teveccühe aşırı inanmaktadır. Ona göre muhalefet ne kadar karşı olursa olsun, ne kadar hükümeti yıpratmaya çalışırsa çalışsın arkasında halkın desteği olduğu sürece hiçbir şey yapamayacaklardır. Ama gücün değişmesi durumunda insanların nasıl hızlı bir şekilde karar değiştirdiğinin ya farkında değildir, ya da buna inanmak istememektedir.

CHP'nin hükümete karşı oluşan üniversite öğrencilerinin protestolarında payı büyüktür. İstanbul Üniversite öğrencilerinin protestoları ve çıkan olaylar sırasında yaşanan gerginlikte CHP'nin payı büyüktür. Olaylar sırasında yakalanan kişiler üzerinde CHP pankartlarının olması muhalefetin bu işin başını çektiği yolundaki kanıyı güçlendirmektedir.²⁴⁸ Menderes tek parti döneminde göstermelik seçimler yapıp millet iradesinin yok sayıldığı dönemlerde ihtilal gerekli değildi de ülkede üç defa seçimle iktidara gelmiş bir hükümete karşı mı ihtilal yapılır anlayışında idi. Onu bu kadar

²⁴⁵Muhsin Batur, a.g.e. s.73-74.

²⁴⁶Adnan Çelikoğlu, a.g.e. s.221.

²⁴⁷H. Bayram Kaçmaz, a.g.e. s.37.

²⁴⁸Füruzan Tekil, a.g.e. s.69-70.

rahatlatan belki de halkın iradesine olan inancıydı. Füzûzan Tekil de İnönü Menderes Kavgası kitabında, Menderes'in 1 Mayıs 1960 günkü radyo konuşmasında CHP'nin seçim yolu ile başa gelemeyeceğini anlaması nedeniyle sokak hareketlerine ve gerilla tarzı yöntemlere başvurduğunu belirtir.²⁴⁹

İsmet Paşa'da bir fobi oluşmuştur. O da irtica fobisidir. Çünkü 31 Mart İsyanı'nda Derviş Vahdeti, 1930'da Menemen'deki Kubilay Olayı ve 1925'teki Şeyh Sait İsyanı bu türden olaylardı. Bu durum Paşa'da sürekli bir irtica fobisinin oluşmasına neden olmuştur.²⁵⁰ İsmet Paşa bu üç olaya da bizzat tanıklık etmişti. Bu durum onun bu konudaki tecrübesini artırmıştı. İki lider, Menderes ve İnönü sürekli birbirlerini eleştirmekte ve ülkedeki kötü gidişattan sorumlu tutmakta idiler. 1 Mayıs 1960'ta yaptığı radyo konuşmasında öğrenim çağındaki çocukların kışkırtılmasının muhalefetin işi olduğunu belirtmektedir. Menderes muhalefetin başa geçmek için aslında seçim yoluna gitmek istemediğini, ancak gayri meşru yollarla iktidarı ele geçirmek istediğini beyan etmektedir. İsmet Paşa ise bir anlamda iktidarın kendi hakkı olduğunu düşünmektedir. O, kendisini Cumhuriyet devri içinde mağdur edilmiş olarak görüyordu. Ona göre, Cumhuriyeti kurdukları için bir anlamda Atatürk gibi onun da cumhurbaşkanlığında hakkı vardı. Hatta cumhurbaşkanı seçildiği zaman paralara ve pullara kendi resmini bastırmıştı. Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'ndan korumuştur. Vatan ona minnettar olmalıydı. Çünkü İnönü Türkiye'yi çok partili sisteme geçirmiş ve 1950'de DP seçimi kazananınca iktidarı sahibine teslim etmişti. Ancak bu defa iktidarı bekler olmuştur.²⁵¹

Muhalefet, o dönemde kamuoyunu yönlendirmek ve ihtilal havası oluşturmak için birçok farklı yollara başvuruyordu. Bunların başlıcaları: Konya yolunda gömülü gençler söylemi, buzdolaplarında saklı ölümler furyası gibi uydurma haberlerdi. Fakat bunların hiçbirisinin zerre kadar aslı olmadığı, aksine bunların ihtilal havası hazırlama şayiası olduğu anlaşılmaktadır.²⁵²

CHP taraftarı olarak yayın yapan gazete ve dergilerde yapılan haberlerde ise Dokuz Subay Olayı sürekli inkâr edilmektedir. Çünkü CHP ordunun DP'ye karşı tepkili olmasını kendileri açısından olumlu bulmaktadır. Bu durumu mahkeme süreci boyunca

²⁴⁹Füzûza Tekil, a.g.e. s.76-77.

²⁵⁰Füzûzan Tekil, a.g.e. s.34-35.

²⁵¹Füzûzan Tekil, a.g.e. s.83-84.

²⁵²Füzûzan Tekil, a.g.e. s.91.

gösterdiği tepkiden ve darbecileri CHP'nin 25 avukatı ile savunmalarından anlamak mümkündür. İnönü'nün mecliste “*Şartlar oluşursa ihtilal meşru olur.*” sözü darbeciler üzerinde oldukça etkili olmuş ve onları cesaretlendirmiştir. Çünkü İnönü ordu içerisinde geliyordu ve orduda sürekli diyalog içerisinde olduğu şahıslar vardı. İnönü darbeye karşı olsa dahi bu tür söylemleri cuntacıları cesaretlendirmeye yetiyordu. İnönü darbeye karşı olsa dahi bunu önlemeye yönelik herhangi bir girişimde bulunmamıştı. İhtilalin çıkmasında CHP'nin yaptığı muhalefetin etkisi oldukça fazladır. CHP'nin muhalefeti, DP'yi oldukça yıpratmış ve zor durumda bırakmıştır. İnönü 1950 seçimlerini kaybettikten sonra 10 yıl boyunca çok saldırgan bir muhalefet politikası izlemiştir. Aslında 27 Mayıs darbesinin gerçekleşmesi ordu tarafından olmuşsa da gerek Dokuz Subay Olayı gerekse 27 Mayıs Darbesinin alt yapısının oluşmasında, İnönü'nün sert politikasının etkisi oldukça fazladır. İnönü'nün izlediği politika askere sadece darbeyi gerçekleştirme işini bırakmıştı. İnönü, izlediği politika ile DP'yi kışkırtıyor ve toplumda iki farklı kutup oluşturuyordu. Bu nedenle Dokuz Subay Olayında ve 27 Mayıs Darbesinin mimarları arasında İsmet Paşayı ve onun izlediği politikayı unutmamak gerekiyor.

Hükümetin Kore'ye asker göndermesi CHP tarafından oldukça eleştirilmiştir. Güney Kore Ayaklanması ve bilhassa da 14 Temmuz 1958 Bağdat İhtilalini CHP oldukça sömürüyordu. “*Bizim ordumuz ve bizim gençliğimiz de bizdeki zalimleri devirmek için gerekli cesarete sahiptir*” gibi sloganları ortaya yayararak ordu ve gençlik kışkırtılıyordu. CHP ve çevreleri tarafından bu yönde yapılan yoğun propaganda etkisini göstermekte gecikmedi. Önceden Kore'ye asker gönderilmesini isteyen birçok subay CHP'nin politikalarının etkisi ile Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıkmaya başladılar. Bu hoşnutsuzluk ilk defa meşhur “Dokuz Subaylar Olayında” kendisini gösterdi.

3.1.15. Menderes Ve Hükümetinin Muhalefete Karşı Politikası

Ordu içinde cuntacı yapılanmaların oluşması ve ihtilal girişiminde bulunulması sadece bu işi tertipleyenlerin hatası değildi. Demokrat Parti'nin, özellikle 1957 seçimlerinden sonraki uygulamaları ve kendisine muhalif olan kesimi sindirmeye

çalışması, orduyu siyasetin içine çekmeye yetmiştir.²⁵³ Mutlaka iktidarın yaptıkları hatalar böyle bir girişimi tetikler. Önce Dokuz Subay Olayı, sonrasında gerçekleşen 27 Mayıs Darbesinde ordu içindeki ihtilal gruplarının ve muhalefetin kışkırtmalarının etkisi olduğu gibi Menderes ve hükümetinin de etkisi olmuştur. Bu konuda Şevket Süreyya Aydemir şu değerlendirmeyi yapmaktadır: İhtilallerin ortaya çıkması sadece ihtilal düşüncesini taşıyan ve böyle bir girişim içinde bulunanların ortaya çıkardığı bir hareket değildir. İhtilali yapanlarla, ihtilalin şartlarını hazırlayanların, ihtilalin ortaya çıkmasında aynı surette payları vardır. 27 Mayıs İhtilalinin ortaya çıkmasında ihtilalci grupların etkisinden çok DP iktidarının payı neredeyse daha fazladır. Çünkü politikaları ülkenin ortamını buna hazır hale getirmişti. Ayrıca ihtilali yapacak olanlar açısından büyük riskler taşımasına rağmen böyle bir girişimde bulunacaklardı. Çünkü ihtilalin başarısızlıkla sonuçlanması onların sahip oldukları konumlarını ve görevlerini kaybetmeleri ile kalmayacak ömür boyu cezaevlerinde kalmalarına yahut iktidara yaptıklarının aynısını yaşamalarına neden olabilecek ve bunu hayatları ile ödeme ihtimali vardı.

Dönemin önemli hukukçularından olan ve 1961’de Adalet Partisi listesinden bağımsız Samsun senatörü olarak seçilen, 1960 darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi tarafından DP’ye yakın olduğu gerekçesiyle üniversiteden uzaklaştırılan Ali Fuat Başgil; Menderes hükümetinin hatalarının pek çoğunu muhalefet karşısındaki hoşgörüsüzlüğü, görüş ayrılıklarından aşırı derecede korkmasıyla açıklamaktadır. Başgil, Menderes hükümetinin hatalarını şu şekilde sıralamaktadır: Birinci hata; 1954 yılında Millet Partisi’nin kapatılması ve liderinin keyfi olarak hapse atılması, ikincisi; Muhalefetin gazetelerine yapılan baskı ve bazı tanınmış gazetecilerin tutuklanması, üçüncüsü; Kendilerine oy vermeyen Kırşehir ilinin ilçe haline getirilmesi, dördüncüsü; Yınanistan ile Kıbrıs Adası konusundaki tartışmalar nedeniyle 1955 yılının Eylül ayında İstanbul’da müthiş bir gösterinin yapılmasına izin verilmesi ve Rum kökenli vatandaşlarımızın oturduğu semtlere hücum edilerek işyerlerinin yağmalanması, beşincisi ise 1955’te bir propaganda gezisi sırasında, muhalefet partisinin liderine karşı

²⁵³Kübra Tatlısu, “27 Mayıs 1960 Darbesi’ne Giden Süreçte Tümgeneral: Cemal Madanoğlu,” Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi SBE, Mart 2021, s. 436.

kasıtlı veya kasıtsız, çıkarılan güçlükler ve ayak takımı tarafından kendisine yapılan hakaretler.²⁵⁴

Füruzan Tekil, “İnönü Menderes Kavgası” adlı kitabında Menderes’in CHP politikası ile ilgili şu bilgileri paylaşmaktadır. İktidar ileri gelenleri ve Menderes’in, ihtilalin ancak CHP’nin işi olarak hazırlandığı ile ilgili olarak tam bir kanaat sahibi olduklarını belirtmektedir. Başvekilin yakın çevresi hatta ailesi, onu bu konuda uyarmıştır. Bazı askerlerin de hükümete karşı çalışmalar yaptıkları konusunda uyarmışlar fakat Menderes bunların hepsini reddetmiştir.²⁵⁵ Üst rütbeli subaylar Menderes’e o kadar güven telkin etmişlerdi ki Menderes kendisine karşı asla bir ihtilal olabileceğini tahmin edememiştir.

Bu hatalar şüphesiz ki Menderes hükümeti tarafından yapılmıştı. Ancak bunlar her zaman bir hükümetin yaptığı ve yapabileceği hatalardır. Ama bir darbe girişimini gerçekleştirecek hareketler değildir. Şayet bu tür hatalar darbe yapmayı gerektirecek bir durum olsa her ülkede sürekli darbe yapılması gerekir. Ancak iktidarın da toplumun tepkilerini tespit ederek ona göre önlem alması gerekir. İktidarın yaptığı hataların en önemlilerden birisi şüphesiz ki 6-7 Eylül olaylarıydı. Bu konuda DP’nin önemli milletvekillerinden olan Doktor Mükerrerem Sarol şu bilgiyi vermektedir:

“Önce açıkça belirtmek isterim ki iktidara geldiğimiz 1950 tarihinden bu yana DP’nin yükseliş grafiği ilk önce 6-7 Eylül olayları ile arızaya uğradı.”²⁵⁶

Gerçekten de 6-7 Eylül olayları Türkiye’yi sadece içerde değil, dışarıda da oldukça zor durumda bırakmıştı.

27 Mayıs Darbesine fiilen katılan Haydar Tunçkanat ise 6-7 Eylül olayları ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: 6-7 Eylül olaylarında DP teşkilat ve mensuplarının önemli bir rolü olmuştur. 13 Eylül 1955 tarihli DP grup toplantısında bu olay ile ilgili olarak: 6-7 Eylül hadiseleri uzun bir hazırlığın neticesidir. Biz bunun bir tertip eseri olduğunu ifade suretiyle belirtmiş bulunuyoruz, diyerek tertibi kabul etmiştir. Zaten olayların üç şehirde hemen hemen aynı zamanda başlaması tertibin bir elden ve merkezden verilen talimat ile idare edildiğinin delilidir, bilgisini paylaşmaktadır.²⁵⁷

²⁵⁴ Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2008, s.23-24.

²⁵⁵ Füruzan Tekil, a.g.e. s.67.

²⁵⁶ Mükerrerem Sarol, a.g.e. s.542.

²⁵⁷ Haydar Tunçkanat, a.g.e. s.103.

İnönü'nün yurt gezilerine çıkması ve bunun iktidar tarafından sürekli engellenmeye çalışılması da iktidarın hatalarından biriydi. Bu konu ile ilgili Mehmet Karayaman şu bilgiyi vermektedir: Kayseri'de İnönü'nün şehre sokulmak istenmemesi, bunun için askeri birliklerin devreye sokulması, DP'nin demokratik yollarla iktidardan gitmeye niyetinin olmadığını, muhalefete karşı her türlü baskı ve yıldırma yöntemlerine başvurabileceğini hem CHP'ye mevcut şartlar altında bir seçime gitmeyeceği veya CHP'nin baskı altına alındığı bir seçimi tercih edeceğinin anlaşılması, 27 Mayıs askeri darbesine giden süreci hızlandırmıştır.²⁵⁸ William Hale ise bu konu ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Kayseri olayları aynı zamanda DP'ye ihtiyacı olduğunda ordunun desteğine güvenemeyeceğini de göstermiştir.”²⁵⁹

Gerçekten de Kayseri olayları sırasında ordunun tavrı aslında DP için önemli bir uyarıydı.

1950'de demokratik bir seçim ile iktidara gelen 1954 ve 1957 seçimlerini kazanan DP'nin yine demokratik bir yolla iktidarı bırakması gerekiyordu. Ancak ülkenin şartları buna imkân vermedi. Gerek ordu içindeki gruplaşmalar, gerek muhalefetin sert eleştirileri, gerekse de iktidarın hataları ülkeyi adım adım bir darbeye doğru sürükledi. Dokuz Subay Olayı da bu süreçte ilk ve en önemli uyarı olmuştu. Ancak Menderes ve hükümeti bunu yeterince değerlendiremedi.

3.1.16. Menderes 9 Subay Olayında Neden Yeterli Önemi Almadı?

Adnan Menderes'in olayları yeterince önemsemediği ile ilgili olarak kaynaklarda farklı bilgilere rastlanılmaktadır. İdris Gürsoy, Dokuz Subay Olayı ve Samet Kuşçu adlı kitabında: Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'in subayların mahkemeye verilmesi ve tutuklanmasının ordu içinde özellikle üst rütbeliler arasında huzursuzluğa neden olduğunu, ordunun kendi disiplini içinde meseleyi çözmesini istediğini belirtmiştir. Başbakan Menderes'in de kumandanları üzecek tedbirler almasına lüzum görmüyorum, dediğini vurgulamıştır.²⁶⁰ William Hale ise, Türkiye'de Ordu ve Siyaset adlı eserinde:

²⁵⁸ Mehmet Karayaman, *Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960)*, Cilt 2, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2021, s.881.

²⁵⁹ William Hale, a.g.e. s.147.

²⁶⁰ İdris Gürsoy, a.g.e. s.21.

*“Dokuz Subay Olayı ve sonrasındaki tutuklanmalar, iki önemli sonuca yol açmış görünüyor, bilgisini verdikten sonra birincisi Adnan Menderes’i, muhalif subayların kökünün kazındığına ve artık bir darbe bulunmadığına inandırmış olabilirler. Daha açık olan şu ki, tutuklamalar komplocuları geri çekilmeye, yeniden toparlanmaya ve 1958’den önce yaptıklarından daha ihtiyatlı davranmaya zorladı.”*²⁶¹

Bilgisini vermektedir. Füzüzan Tekil, “İnönü Menderes Kavgası” adlı kitabında DP iktidarının gafleti, 1950’de memlekette, ilk dürüst seçimlerle iş başına geldikten sonra, yönetime karşı bir müdahale girişiminden artık eser kalmadığına inanılmasıdır,²⁶² görüşünü savunmaktadır. Mehmet Karayaman ise bu konuda şu bilgileri vermektedir: DP’nin gelişmeleri doğru değerlendirememesinde, DP dışında yapılan uyarılara kulak asmamasında, Adnan Menderes’in şahsının etrafında yaratılan mit ve Menderes’in geniş halk kitleleri tarafından gördüğü ilgi etkili olmuştur. Londra seyahati sırasında gerçekleşen uçak kazası, Menderes’in etrafında gerçekleştirilen mitin genişlemesine ve Menderes’e bir kutsiyet atfedilmesine neden olmuştur. Menderes’in geniş halk kitlelerinin desteğine güvenerek iktidarının son günlerinde İzmir’e yaptığı ziyaret ve gördüğü ilgi, Menderes’i olası bir seçim tarihini açıklamaktan alıkoymuştur.²⁶³ Bu konuda DP milletvekili ve Menderes’in yakın arkadaşı olan Doktor Mükerrer Sarol da Mehmet Karayaman’ı destekleyici bilgiler vermektedir. O da Menderes’in çevresindeki bazı gazeteci, yazar, bakan ve politika hayranlarının Menderes’i övdüklerini belirtmektedir. Bunların aşırı övgüleri karşısında Menderes’in kendisine olan güveni daha da artmıştır. Aynı zamanda halkın gerçek duygularının anlaşılmasına da engel olmuştur, bilgisini paylaşmaktadır. Nimet Arzik, Menderes’in kendisine yapılan hiçbir ihtar anlamadığını savunur ve bunu konuda şu bilgileri verir “Menderes, 27 Mayıs sabahına kadar tanrının kendisine ilettiği, hafif ağır ihtarların hiçbirini anlamadı. 27 Mayıs sabahı Menderes iktidarını kümeden yumurta toplar gibi topladılar.”²⁶⁴

Menderes’in Dokuz Subay Olayına rağmen gerekli önlemleri almamasının en önemli nedeni kanımca ordu ile hükümet arasındaki ilişkilerin bozulacağı endişesiydi. Çünkü o, üst rütbeli komutanların kendisine bağlı olduğunu bu nedenle alt kademedeki

²⁶¹William Hale, a.g.e. s.97.

²⁶²Füzüzan Tekil, a.g.e. s.115.

²⁶³Mehmet Karayaman, a.g.e. s.918.

²⁶⁴Nimet Arzik, a.g.e s.137.

subayların böyle bir girişimde bulunamayacağını düşünüyordu. Dönemin istihbarat birimi olan MAH hükümete düzenli ve yeterli bilgi getirmiyordu. Yani MAH tarafından ordu içerisindeki kaynamalarla Menderes ve hükümetine düzenli bir bilgi akışı sağlanmıyordu. Cuntacıların Menderes'in etrafını sarmış olmaları, önemli görevlere kendi adamlarını yerleştirmiş olmaları, bunların Menderes'i yanlış bilgilendirmeleri olayın çözülmesini ve Menderes'in gerekli önlemleri almasını zorlaştırıyordu.

3.1.17. Mahkeme Heyetinde Yer Alan Üyelerin Cuntacılar ile İlişkisi

Dokuz Subay Olayının yargılama sürecini iki aşamada ele almak daha doğru olacaktır. Birinci aşama olan sorgulama süreci dört ay sürmüştür. Bu süreç Milli Savunma Bakanlığı Adalet İşleri Başkanı Hâkim Tuğgeneral Arif Onat'ın Başkanlığında bir heyet tarafından yürütülmüştür. Hâkim Arif Onat farklı sorgulama yöntemleri kullanıyordu. Psikolojik baskı ile elde edilemeyen bilgiler, tatlılık ve ikna metodu ile elde edilmeye çalışılmıştı. Subaylar birbirleri aleyhine ifade vermeye sevk ediliyorlardı. Böylece bunu yaptıkları takdirde kurtulacaklarını söylüyorlardı.²⁶⁵ Hâkim Arif Onat'ın bu sorgulama yöntemi farklı iddialara neden olmuştu. Onun iktidara yaranmak için elinden gelen her şeyi denediğini iddia edenler vardı. Ancak sanıklardan ve aynı zamanda Dokuz Subay Olayının başı olarak kabul edilen Faruk Güventürk bu konuda farklı açıklamalarda bulunmuştur. Ona göre: mahkemenin başında ve sonunda kendilerine yapılan zulümden ve hücredeki uygulamalardan Hâkim Arif Onat'ın herhangi bir etkisi yoktu. Kendilerine her türlü şiddet tedbirleri Kv. Mv. Albay Selahattin Karaca ve Razi Kasırğa tarafından alınmıştı. Arif Onat'ın tahliye kararı ise her defasında Fevzi Mengiç ve I. Ordu Komutanı tarafından reddedilmişti. Arif Onat tarafından gerek kendisinin gerekse Ata Tan'ın ailesine soruşturma sırasında ve sonraki süreçte daima kolaylık göstermişti.²⁶⁶ Arif Onat'ın kendilerine nasıl yardım yapıldığını Güventürk şu şekilde izah etmektedir: Milli Müdafaa Vekilliğine gelen imzasız bir mektup Adnan Çelikoğlu tarafından henüz İstanbul'a bildirilmemişken eşi Nezahat müracaat ettiği zaman, Arif Onat ona bu mektubu göstererek: *“Bak kızım yeni ihbarlar var, bunu senin vicdanına havale ediyorum, kimseye söyleme.”* demiş. Nezahat

²⁶⁵ Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.92.

²⁶⁶ Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.92-94.

Güventürk de mektuptaki Suphi Gürsoytrak ve Orhan Erkanlı isimlerini görmüş ve hemen o gün Suphi'ye ulaştırmıştı.²⁶⁷

Güventürk'ün bu iddiası ile ilgili olarak diğer kaynaklarda herhangi bir bilgi ve belgeye rastlayamadım. Bu nedenle Arif Onat'ın darbeciler ile herhangi bir ilişkisinin olduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Daha sonraki süreçte de bu konu o zamanın ihtilal grupları içerisinde yer alanlar tarafından dile getirilmemiştir. Sadece Faruk Güventürk'ün anılarında anlattığı bu bilgilere göre Arif Onat'ın darbecilerle ilişkisinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Sorgulama sürecinde de Arif Onat darbeci gruba olayı itiraf etmeleri için her türlü yöntemi kullanmıştı. Arif Onat daha sonraki süreçte 27 Mayıs Darbesi'nin içinde yer alan ihtilal grupları içinde de yer almamıştır. Mahkemenin ikinci aşaması olan karar sürecinde ise Tümgeneral Cemal Tural mahkeme heyeti başkanlığını yürütmüştür. Mahkeme heyetinde General Hıfzı Tümer, danışma yargıcı Turgut Lülecı ve Savcı Albay Yaşar Gündem yer almıştır. Tümgeneral Cemal Tural üç yıl sonraki 27 Mayıs Darbesinin yönetici kadrosunda yer alacaktır. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin 13. Genelkurmay Başkanı olacaktır. Konu ile ilgili olarak Sadi Koçaş anılarında şu bilgilere yer vermiştir:

*“Dokuz Subay Olayı fiyasko ile sonuçlanmış, sadece muhbir Binbaşı Samet Kuşçu cezalandırılarak ordudan ayrılmış, tutuklular aylar süren acı olaylardan sonra beraat ermişlerdi. Tabii bu sonuçtan mahkeme başkanı General Cemal Tural'ın büyük bir etkisi ve yardımı olmuştu.”*²⁶⁸

Cemal Tural'ın Dokuz Subay Olayında mahkemedeki etkisi mahkemeden çıkan karardan da anlaşılmaktadır. Ayrıca Tural üç yıl sonra gerçekleştirilen 27 Mayıs Darbesinin yönetici kadrosunda da yer almıştır. Darbeden sonra 1966 yılında Genelkurmay Başkanı olan Cemal Tural 1969'da darbe endişeleri sebebiyle emekliye sevk edilmiştir. Buradan da anlaşıldığı gibi mahkeme heyeti başkanı Cemal Tural'ın cuntacı yapılanmaların içinde yer aldığı ve cuntacılar ile ortak hareket ettiği görülmektedir. Tural, Dokuz Subay Olayında olayın çözülmesini önemli ölçüde engelleyerek cuntacı arkadaşlarını korumuştur.

²⁶⁷Abdi İpekçi ve Ö. Sami Coşar, a.g.e. s.92-94.

²⁶⁸Sadi Koçaş, a.g.e. s.395-396.

3.1.18. Darbeci Gruplar İçinde Görüş Ayrılıkları

Dokuz Subay Olayında ve 27 Mayıs Darbesinin hazırlık aşamalarında üst rütbelilerin olmaması darbecilerin işini zorlaştırıyordu. Gruplarda yer alanların darbe planını nasıl yapacakları ile ilgili çelişkiler söz konusuydu. Darbe planlayıcıları arasında darbe sonrasında nasıl hareket edileceği ile ilgili bir görüş birliği yoktu. Nazlı Ilıcak, “27 Mayıs Yargılanıyor” adlı kitabında Orhan Erkanlı ile yaptığı söyleşiyi aktarırken şu bilgileri verdiğini belirtir.

“Aramızda bir kısım DP’yi yıkalım, Halk Partisini getirelim, diye bir düşünceye sahipti. Fakat biz onların da dönemini görmüştük. Yönetim kötüyse, o yönetimin içinde olanlardan geliyordu bu kötülük. Demek bazı kesimlerin cezalandırılması gerekiyordu. Kesin kararımız yoktu. Zaten bu yüzden başlarken söylediğimiz ile sonraki hareketlerimiz arasında çelişkiler ortaya çıktı.”²⁶⁹

Orhan Erkanlı, ihtilalin alt ve orta kademedeki subaylarla yapılması görüşünü savunurken, Sadi Koçaş, daha çok üst rütbeli generaller ile bu işin halledilmesi görüşünü benimsemekte idi. Sazai Okan ise Sadi Koçaş ve Orhan Erkanlı’dan farklı olarak ihtilalin orta rütbeli subaylarla gerçekleştirilmesini istiyordu. Sadi Koçaş gerek ihtilalden önce ve gerekse ihtilal sonrası için bu işin başında üst rütbeli bir generalin olmasını istiyordu. Bunlardan tamamen farklı bir görüşe sahip olan Alparslan Türkeş ise yönetimi uzun bir süre askerlerin elde tutması gerektiğini savunuyordu. Bu nedenle Okan, Koçaş, Erkanlı ve Türkeş arasında görüş ayrılığı söz konusuydu. Bu durum Dokuz Subay Olayında olduğu gibi 27 Mayıs 1960 Darbesine giden süreçte de devam etmiştir. Orduda uzun süre iktidarda kalma düşüncesi ilk defa Türkeş tarafından dile getirilmişti. İhtilal gruplarında yer alan diğer komutanlar ihtilalden bir süre sonra seçimleri gerçekleştirip yönetimi sivillere devretmeyi düşünüyorlardı. Ama bunu gerçekleştirmek kolay mıydı? Bunu zaman gösterecekti.

3.1.19. Dokuz Subay Olayının 27 Mayıs Darbesine Etkisi

Dokuz Subay Olayının 27 Mayıs Darbesine önemli bir katkısı olmuştur. Evet, darbe ertelenmişti. Ancak darbe girişimcileri bundan vazgeçmemişlerdi. Subaylardan sekizinin beraat edip orduya dönmelerinden sonra ordu içinde yavaş yavaş

²⁶⁹Nazlı Ilıcak, a.g.e. s.9-10.

hareketlenmeler başlamıştı. Bu subayların önemli bir bölümü 27 Mayıs Darbesinde ve daha sonraki darbe girişiminde etkin bir rol oynamışlardı.

27 Mayıs 1960 Darbesinin başlangıcı 1957'nin sonlarına dayanmaktadır. Bunun en belirgin kanıtı ise Aralık 1957'de ortaya çıkan "*Dokuz Subay Olayıdır.*" Bu konuda o dönemi yaşayan yazarlardan olan ve aynı zamanda İnönü'nün de damadı olan Metin Toker şu bilgiyi paylaşmaktadır: Türkiye'de 1957-1960 İhtilali 27 Ekim 1957'de başlamıştır. Sahiden ordu o tarihlerde kaynıyordu. 1957 seçimlerinin dürüst cereyan etmeyeceği genel bir kanı olarak ortadaydı. DP'nin, eğer seçimi kaybetse, iktidarı vermeyeceğinden korkuluyordu. O zaman Bayar ve Menderes tabii orduyu kullanacaktı. Ama ordu hiç kendini kullanma niyetinde değildi. Benim bildiğim ordu içindeki ilk gruplaşmalar DP iktidarını devirmek için değil, seçimleri kaybeden bir DP'nin hizmetinde kalmamak için yapılmıştır. Özellikle yüzbaşı ile albay rütbeleri arasındaki orta sınıf bu hususta kararlı olduğunu saklamıyordu.²⁷⁰

Dönemin önemli gazeteci ve yazarlarından biri olan Cüneyt Arcayürek de Metin Toker ile benzer bilgiler paylaşmaktadır. Arcayürek; 27 Mayıs'ın başlangıcı 1957 seçimleri idi. Arcayürek 1957'nin son günlerinde ortaya çıkan Dokuz Subay Olayı ile ilgili olarak; Bayar'ın kendisine: "*Gerçekten Dokuz Subay Olayı iyi değerlendirilmiş olsaydı, 27 Mayıs olmazdı.*" bilgisini paylaştığını belirtmektedir.²⁷¹

Dönemin önemli hukukçu ve yazarlarından olan Ali Fuat Başgil, CHP çevrelerinin özellikle Güney Kore Ayaklanması ve 1958 Bağdat İhtilalini bahane ederek yoğun bir propaganda yaptığını belirtmektedir. Ona göre bu tür telkinlere duyarlı olan çok sayıda subay olmayanlar safında yerlerini aldılar. Bu hoşnutsuzluk ilk defa meşhur "*Dokuz Subaylar Olayında*" kendisini gösterdi. Gerçekten de 1958 yılında bir askeri komplo ortaya çıkarıldı. General Faruk Güventürk ve Albay Cemal Yıldırım'ın da içinde olduğu 9 subay bir araya gelmişti. Anlaşıldığına göre, DP hükümetini devirip iktidarı İnönü'ye vermeyi azmetmişlerdi. Olayların daha sonraki gelişimi tabi ki bu komplonun gerçekliğini ispatlamakta gecikmedi. Zira söz konusu subayların çoğunluğu bilhassa da Faruk Güventürk, Albay Yıldırım ve askeri mahkeme başkanı Cemal Tural 27 Mayıs Hükümet Darbesini hazırlayan komitenin başında yer aldılar.²⁷² 9 Subay

²⁷⁰Metin Toker, a.g.e. s.45.

²⁷¹Cüneyt Arcayürek, *Darbeler ve Gizli Servisler*, Bilgi Yayınevi, 4 Baskı, Ankara, 1989, s.23-24.

²⁷²Ali Fuat Başgil, a.g.e. s.112-113.

Olayı'nın 27 Mayıs Darbesi'ne başlangıç teşkil etmesi ile ilgili olarak Örsan Öymen de “Bir İhtilal Daha Var” adlı kitabında şu bilgileri vermektedir: “1957'nin sonlarında cuntacıların her zaman yaptıkları rutin toplantıların biri Adnan Çelikoğlu'nun evinde yapılıyordu. Burada yapılacak ihtilalin 1958 Şubat ya da Mart ayında yapılabileceği üzerinde durulmuştur.”²⁷³

Dokuz Subay Olayından etkilenmeden çıkan Sadi Koçaş 27 Mayıs darbesinin Planlanmasında etkin bir rol oynadı. Cemal Gürsel'in desteğini alarak ihtilalin lider sorununu çözen Koçaş daha sonra komplo örgütünü yeniden yapılandırmak için önemli görevlere kendi adamlarını getirmişti. Bunlardan en önemlisi daha önce Talat Aydemir grubunda yer alan Osman Köksal'ı Personel Dairesi Başkanlığına atamasıyla sağlamıştı. Bu durumda Osman Köksal tüm atamaları etkileyebilirdi. 1959'da Köksal Muhafız Alayı Komutanlığına geçince kendisinden boşalan yere de grubun diğer bir üyesi Suphi Karaman getirilmişti. Güventürk ve Seyhan dışında, eski komploculardan oluşan on iki kişilik yeni bir merkez komite oluşturuldu. Çünkü Güventürk ve Seyhan Dokuz Subay Olayında deşifre olmuşlardı ve dikkat çekmemeleri gerekiyordu.²⁷⁴

27 Mayıs'a giden süreçte Dokuz Subay Olayı bir uyarı niteliği taşıyordu zaten. Sonraki süreçte de ordu içinde ve siyasi çevrelerde bir darbenin olacağını çoğu çevreler tahmin edebiliyorlardı. Mayıs ayında ülkedeki insanların çoğu “ihtilal” kelimesini ağızlarından düşürmeden konuşmaya başlamışlardı. Ancak hiçbir engel ile karşılaşmadan bir gecede ve çok kısa bir sürede, bu kadar kolay bir şekilde DP iktidarının çökebileceğini tahmin etmiyordu.

27 Mayıs'a giden sürece Dokuz Subay Olayının çok önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir. Çünkü Dokuz Subay Olayında ismi geçen ve ordu içindeki cuntacı yapılanma içerisinde yer alan subayların büyük bir çoğunluğu 27 Mayıs İhtilalinin içerisinde de yer aldılar. Bu subaylar ihtilal sonrasında devletin önemli kademelerinde görev aldılar. Şimdi bunların birkaçından bahsedelim.

Suphi Gürsoytrak, Osman Köksal, Sezai Okan, Ahmet Yıldız; 27 Mayıs 1960 Darbesinden sonra Milli Birlik Komitesinde görev aldılar.

²⁷³Örsan Öymen, *Bir İhtilal Daha Var*, Milliyet Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, 1987, s. 174.

²⁷⁴William Hale, a.g.e. s.98-99.

Talat Aydemir; 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 tarihinde başarısız iki ayaklanma girişiminden sonra yargılanıp ölüm cezasına çarptırıldı.

Cemal Yıldırım; 27 Mayıs'tan sonra kurulan Cumhuriyet Senatosunda CHP kontenjanının senatörü yapıldı.

Dündar Seyhan; (Cuntanın Genel Sekreteri) 27 Mayıs 1960 günü Washington'da NATO Daimi Konseyinde görevli olduğundan MBK üyesi olamadı.

Suphi Karaman; 27 Mayıs'tan sonra MBK üyesi, 12 Eylül darbesine kadar Cumhuriyet Senatosunda senatör olarak görev aldı.

Faruk Güventürk; 9 Subay Olayında deşifre olduğu için MBK üyesi olamadı. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Kayseri'deki Doğu Menzil Komutanlığına getirildi. 1969 yılında korgenerallikten kadrosuzluk nedeniyle emekli oldu.

Orhan Erkanlı; 27 Mayıs'tan sonra MBK üyesi, Daha sonra CHP milletvekili oldu.

Osman Köksal; 27 Mayıs'tan sonra MBK üyesi 9 Mart 1971 darbe girişiminde Madanoğlu grubundaydı.

Sadi Koçaş; 27 Mayıs Darbesi sırasında Londra'da bulunduğu için MBK üyesi olamadı. 27 Mayıs Darbesinden sonra cumhurbaşkanı kontenjanından senatör, 12 Mart Muhtırasından önce CHP Konya milletvekili, 12 Mart Hükümetinde başbakan Nihat Erim'in yardımcısı oldu.

Cemal Tural; 27 Mayıs'tan sonra 16 Mart 1966 tarihinde Genelkurmay Başkanlığına atandı. 16 Ağustos 1969'da darbe endişesi ile emekliye sevk edildi.²⁷⁵

Adnan Çelikoğlu; 9 Subay Olayı ile ilgili olarak belki de üzerinde en çok durulması gereken kişidir. Çünkü olayın örtbas edilmesinde, tutuklanan subayların açık vermemesinde en önemli etkidir. Çelikoğlu 1950-1960 yılları arasında Milli Savunma Bakanı Emir Subayı olarak çalışmıştır. 9 Subay Olayı'nın çözülmesini hiçbir açık vermeden engellemiştir. Ancak 9 Subay Olayı'nda yaşadıkları onu daha ihtiyatlı davranmaya ve darbeci gruplarla olan ilişkisini kesmeye neden olmuştur. Bu nedenle kendi grubunun başkanı Faruk Güventürk başta olmak üzere arkadaşları tarafından

²⁷⁵İdris Gürsoy, a.g.e. s.185.

eleştirilmeye maruz kalmıştır. Talat Aydemir'in 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963'teki darbe girişimlerine destek verdiği iddia edilmiştir. 22 Şubat 1962 darbe girişimi sonucunda ordudan emekli edilmiş, 21 Mayıs 1963'teki darbe girişiminde ise 3 ay tutuklu kalmıştır. Yaşadıkları ona bir ders olmuş ve yaptıklarının mantıksız olduğunu anılarında yer yer itiraf etmiştir.

Dokuz Subay Olayının başı olarak kabul edilen Faruk Güventürk daha sonraki süreçte

*“ihbarda belirtilen her şey doğrudur. Okunan planlar tamamen hakikate uygun ve bizim planlarımızdır.”*²⁷⁶

Diyecektir.

Dokuz Subay Olayı komplocuları geri çekilmeye, yeniden toparlanmaya ve 1958'den önce yaptıklarından daha ihtiyatlı ilerlemeye zorladı.²⁷⁷ 27 Mayıs Darbesini planlayanlar, 1955 yılından beri kurulan teşkilatlara katılmış bazı kimseleri listenin dışında bırakıyordu. Dokuz Subay Olayı dolayısıyla dikkatleri çeken Faruk Güventürk ve eski teşkilatta rol oynayanlardan Dünder Seyhan ile bir müddet irtibat kurulmayacaktı. Dokuz Subay Olayında arkadaşlarını her türlü gelişmeden haberdar eden Adnan Çelikoğlu halen Genelkurmay Başkanının emir subayı idi. Bu görevini 27 Mayıs Darbesine kadar sürdürecektir. Adnan Çelikoğlu Dokuz Subay Olayını Cumhuriyet tarihinde su yüzüne çıkan ilk ihtilal veya hükümeti devirme olayı olarak değerlendiriyor ve bu olaydan sonra cuntacıların kurtarılmasının arkasındaki kişilerden biri olduğunu söylüyordu.²⁷⁸

Arcayürek, “*Darbeler ve Gizli Servisler*” adlı eserinde; Dokuz Subay Olayının 27 Mayıs ile olan ilişkisini şöyle açıklıyor. Cemal Madanoğlu şu bilgileri verdi: “*Dokuz Subay Olayından sonra aradım onları. Hepsi telaş içinde, aradan zaman geçti, yeniden beni buldular. O zaman Orhan Kabibay ile tanışmıştık, Sivil hükümet kuracağız ve en kısa zamanda yönetimden çekileceğiz. Benim düşüncem Bilim Kurulu kurmaktır.*” Bilgisini paylaştıktan sonra şöyle bir tespitte bulunuyor: Demek ki Dokuz Subay Olayı ile 27 Mayıs'ı yapacakları belliydi ve 27 Mayıs'tan çok önce subayların sürekli

²⁷⁶Cüneyt Arcayürek, *Darbeler ve Gizli Servisler*, 4. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989, s.27.

²⁷⁷William Hale. a.g.e. s.97.

²⁷⁸İdris Gürsoy, a.g.e. s.142

iktidarda kalma fikri yoktu. “ *Kalıcı olma eğilimleri Türkes ile birlikte mi ortaya çıktı.*” diye ekliyor.²⁷⁹

9 Subay Olayı ve geliyorum diyen 27 Mayıs İhtilali’nde Menderes’in çok rahat davranması ve olayı fazla önemsememesinin nedeni Menderes’in halkın kendilerine karşı gösterdiği teveccühten kaynaklanmıştır. 26 Mayıs 1960 günü yani darbeden bir gün önce Eskişehir’de verilen yemek esnasında darbe ile ilgili söz açılırken Menderes: “İhtilaller daima iktidara karşı yapılmaz, bazen iktidarlar da ihtilal yapar, diyecektir.”²⁸⁰ Bu cümle onun halka ne kadar güvendiğinin en açık izahıdır.

Dokuz Subay Olayında subayların iyi bir örgütlenme modeli kurmuş olmaları ve tutuklanma sırasında hiçbir açık vermemeleri onların deşifre olmalarını önlemişti. Ayrıca ordu içerisindeki önemli noktalara kendi adamlarını yerleştirmiş olmaları kısa sürede delilleri yok etmelerini sağlamış ve ortak ifade vermelerini kolaylaştırmıştı. Cuntacıların herhangi bir ceza almadan olaydan kurtulmaları daha sonraki darbe planları konusunda cuntacıları cesaretlendirmişti. Aynı zamanda onlara bir tecrübe sağlamış ve daha sonraki cuntacı yapılanmalar için daha dikkatli hareket etmelerini sağlamıştı.

Dokuz Subay Olayının 27 Mayıs Darbesini önemli ölçüde etkilediğini belirtebiliriz. Dokuz Subay Olayı ve cuntalarda ismi geçen bazı subaylar 27 Mayıs sonrasında önemli görevlere getirilmişlerdi. Dokuz Subay Olayının mahkeme başkanı olup subayların beraat etmesinde büyük etkisi olan Cemal Tural dahi bu yapılanmanın içerisinde yer almış ve 27 Mayıs Darbesi’nden sonra Genelkurmay Başkanlığına getirilmişti. Yani Dokuz Subay Olayında darbe planını hazırlayanlar hem sanık hem de sorgulayıcıydılar.

Samet Kuşçu’nun ihbarda bulunmasına rağmen olayın önemsenmemesi, gerekli tedbirlerin alınmaması, hem cuntacıların serbest kalmasını sağlamış hem de 27 Mayıs Darbesi için uygun şartların oluşmasının önünü açmıştır. Dokuz Subay Olayının aydınlatılması için gerekli önlemler hükümet tarafından alınmamıştır, diyebiliriz. Hükümetin kendisine bağlı üst rütbeli subayların fazla rahatsız olmamaları için çok hassas davrandığı görülmektedir. Ayrıca Menderes’in etrafındakilerin övgülerine mazhar olması, onların aşırı övgüleri karşısında kendisine olan güvenini daha da

²⁷⁹ Cüneyt Arcayürek, *Darbeler ve Gizli Servisler*, 4. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989, s.33.

²⁸⁰ Füzûzan Tekil, a.g.e. s.159

arttırmıştı. Bu durum halkın gerçek duygularının anlaşılmasına da engel olmuştu. 1954-1955 yılında ordu içinde oluşan cuntacı gruplar 1957’de ilk darbe teşebbüsünü hazırlamıştı. Ancak Binbaşı Samet Kuşçu’nun ihbarı ile darbe teşebbüsünün önüne geçilmişti. İhtilal *komiteleri* “*suspens*” dönemi olarak isimlendirilen dönemde yer altına inerek uyuyan hücreler konumuna geçmişlerdi. Ancak 8 subayın beraat etmesi ve tekrar orduya dönmeleri onlara hem dikkatli davranmaları tecrübesini kazandırmış hem de onları cesaretlendirmiştir. Bir süre sonra Sadi Koçaş ve arkadaşlarının çok dikkatli ve profesyonel çalışmaları ile yeniden darbe komitesi oluşturulmuştur. Bu da bize şunu göstermektedir ki Dokuz Subay Olayının 27 Mayıs Darbesi’ne giden süreçte büyük bir etkisi olduğudur. Bu nedenle 27 Mayıs Darbesi’nin başlangıç sürecini 1954-1955 yıllarında ordu içinde oluşan cuntacı grupların örgütlenmelerine ve ardından gelişen Dokuz Subay Olayına kadar götürmek gerekmektedir.

SONUÇ

İhtilallerin ve askeri darbelerin değişmez özelliği, gizli örgütler tarafından gerçekleştirilmiş olmalarıdır. 27 Mayıs'ın nedenlerini araştırmak için, Atatürk'ün ölümünden sonraki dönemden başlamak gerekir. Çünkü 27 Mayıs, 1938'den beri 1960'a kadar geçen 22 yıllık tarihi gelişmemizin bir sonucudur.²⁸¹ Ordu içerisinde yönetime karşı hoşnutsuzluk aslında henüz DP iktidara gelmeden önce de vardı. Çünkü henüz CHP iktidarı döneminde de silahlı kuvvetler gerek ekonomik imkânlar açısından gerekse silah ve teçhizat açısından iyi bir durumda değildi. Dönemin diğer ülkeleri ile karşılaştırıldığında onların sahip olduğu hayat şartlarına ve geçim standartlarına sahip değildi. Bu durum ordu içerisinde hoşnutsuzluğa ve çeşitli tepkilere neden oluyordu. DP döneminden önceki dönemde ordu içindeki yapılanmaların en önemli nedenini ekonomik şartların olumsuzluğu oluşturuyordu. Bu nedenle ordu içerisindeki bir kısım subaylar DP iktidarını destekledikleri gibi onları kurtuluş umudu olarak görüyorlardı.

Ancak DP'nin iktidara gelmesinden sonra bazı politikaları ordu içerisinde hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Özellikle orta ve alt rütbeli subaylar arasında hoşnutsuzluğa neden olan bu politikalar ordu içerisinde çeşitli ihtilal grupların oluşmasına neden oldu. Tabii ki ordunun ekonomik sorunları halen devam ediyordu, ancak DP döneminden önceki döneme göre daha iyi idi. Çünkü hükümet subayların ekonomik şartlarının iyileştirilmesine yönelik çeşitli düzenlemeler yapmıştı. Ancak DP iktidara geldikten sonra ezanın Türkçe okunması zorunluluğunu kaldırmıştı. Bu durum ordu içerisinde büyük bir tepkiye neden olmuştu. Menderes'in bu hareketi laikliğe karşı bir hareket olarak algılandı. Ayrıca askerlerde DP Atatürkçülüğe karşıdır, Atatürk İlke ve İnkılâplarından uzaklaşmaktadır düşüncesinin oluşmasına neden oldu. Muhalefette bulunan CHP ise bunu sürekli kullanarak orduyu hükümete karşı kışkırtıyordu. Dönemin bazı gazete ve dergileri de bu konuyu sürekli gündemde tutuyor, sürekli cuntacılar lehine yayın yapıyordu. Bu gazete ve dergiler o günün koşullarından faydalanarak olayları aşırı bir abartı ile haber yapıyorlardı.

Dokuz Subay Olayının örtbas edilmesinde ve kamuoyunun yanlış yönlendirilmesinde dönemin basını oldukça etkili olmuştu. O dönemde hükümet aleyhtarı olan Ulus, Milliyet, Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri sürekli haber

²⁸¹Orhan Erkanlı, a.g.e. s.21.

manşetlerinde subayları masum göstermeye çalışan haberler yapıyorlardı. Haftalık yayın yapan Akis ve Kim dergileri de subayların ekonomik durumlarını haber yapıyorlardı. Aynı zamanda mahkeme sürecini ve kamuoyunu etkileyerek cuntacıları suçsuz göstermeye çalışıyorlardı. Bu durum cuntacıları cesaretlendiriyordu. CHP milletvekilleri de meclis oturumlarında bu konuyu dile getiriyor ve subayların suçsuz olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. Aynı zamanda mahkemede CHP'nin 25 avukatı 9 subayı savunuyordu.

1950'li yıllarda Orta Doğudaki bazı ülkelerde askerlerin yönetimi ele geçirmeleri ve sivil yönetime müdahale etmeleri de ordu içindeki yapılanmaları tetiklemiştir. Irak, Suriye, Pakistan, Sudan ve Mısır'daki gelişmeler cuntacıları cesaretlendirmiş ve onları harekete geçirmede etkili olmuştur.

Ordu içindeki İhtilal gruplarında yer alanların müdahale yöntemi ve zamanı konusunda farklı görüşleri vardı. Ayrıca darbeci grupların ihtilal öncesinde ve sonrasında tam olarak belirlenmiş bir plan ve programları yoktu. Alt rütbedeki subayların darbe planı konusundaki en önemli sıkıntıları kendilerine liderlik yapabilecek bir üst rütbeli subay bulabilmektir. Dokuz Subay Olayında subayların iyi bir örgütlenme modeli kurmuş olmaları ve tutuklanma sırasında hiçbir açık vermemeleri onların deşifre olmalarını önlemiştir. Ordu içerisine kendi adamalarını yerleştirmiş olmaları, kısa sürede delilleri yok etmelerini sağlamış ve ortak ifade vermelerini kolaylaştırmıştır. Cuntacıların herhangi bir ceza almadan kurtulmaları daha sonraki darbe planları konusunda cuntacıları cesaretlendirmişti. Bu durum onlar için bir tecrübe olmuş ve daha sonraki yapılanmalar için daha dikkatli davranmalarını sağlamıştır. Dokuz Subay Olayı Cumhuriyet tarihinde karşımıza çıkan ilk ciddi darbe planı olması nedeniyle de ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü sonrasındaki süreçte Türkiye her on yılda bir askeri bir müdahale ile karşı karşıya kalmıştır. Aynı örgütlenme grupları içinde yer alanlar dahi bir süre sonra arkadaşları ile görüş ayrılığına düşüp yeni bir darbe planı içerisine girmiştir. Bu durum onların darbeden sonra herhangi bir planlama yapmamış olmalarından ve aslında bir ülkeyi yönetmenin çok da kolay olmadığını kavramamış olmalarından kaynaklanmaktaydı. Aslında onlar ülkeyi yönetmenin darbe yapmaktan daha kolay olmadığını sonradan anlayacaklardı.

Samet Kuşçu'nun ihbarı ile uyuyan hücre konumuna geçen cuntacılar subayların beraat etmelerinden sonra tekrar harekete geçmişlerdir. Sadi Koçaş ve arkadaşlarının çok dikkatli ve profesyonel çalışmaları ile yeniden darbe komitesi oluşturulmuştur. Bu da bize gösteriyor ki Dokuz Subay Olayının 27 Mayıs Darbesine giden süreçte büyük bir etkisi vardır. Bu nedenle 27 Mayıs Darbesinin başlangıç sürecini Dokuz Subay Olayında aramak gerekir.

Dokuz Subay Olayının ve sonrasında gerçekleştirilen 27 Mayıs Darbesinin planlanmasında sadece ordunun etkisi olmamıştır. İsmet İnönü ve CHP'nin DP'ye karşı izlemiş olduğu kışkırtıcı politika ve DP'nin düştüğü hataların payını unutmamak gerekir. CHP'nin politikalarına karşı DP'nin aldığı sert önlemler toplumda belli bir kutuplaşmaya neden olmuştur. Toplumda oluşan bu çelişkiler şartlar oluştuktan sonra patlama noktasına ulaşmıştır. Hükümetin MAH ile uyumlu çalışmaması veya MAH'ın içinde cuntacılar ile ortak hareket eden bir gurubun olması olayların çözülmesini zorlaştırmıştır.

Dokuz Subay Olayında ve sonrasında gerçekleştirilen 27 Mayıs Darbesinin planlayıcıları arasında yer alan askerlerin hemen hepsi darbeden sonra bir çıkmaz ile karşılaşacaklarını bilmiyorlardı. Çünkü onlar darbeden sonra nasıl hareket edecekleri ile ilgili herhangi bir planlama yapmamışlardı. Bu nedenle kendi aralarında bir çatışma içerisine girdiler. Aslında en kötü yönetimin askeri darbeden daha iyi olduğunu kısa sürede anladılar. Bu tür girişimlerin ülkeyi ileriye götürmekten ziyade daha da karışıklığa neden olduğunu bizzat kendileri gördüler. 27 Mayıs'ın o gün için kaçınılmaz olduğunu savunsalar da hemen hepsi bu tür girişimlere bundan sonrası için karşı olduklarını anılarında veya kendileri ile yapılan görüşme ve röportajlarda dile getirmişlerdir. Ne ilginçtir ki 27 Mayıs Darbesi'nden sonra istediği makamı elde edemeyen Adnan Çelikoğlu sanki daha önceki darbeci gruplar içinde yer almamış, 9 Subay Olayı'nın açığa çıkmasını engellememiş gibi anılarını anlatmaktadır. Bunun nedeni sadece 27 Mayıs Darbesi'nden sonra istediği herhangi bir makamın kendisine verilmemiş olmasıdır. Darbeden sonra neredeyse darbenin haksız olduğunu savunarak bir DP taraftarı gibi davranmaktadır. Ordu içindeki bu tür yapılanmalar aslında ülkemizin çok partili hayata geçmesi nedeniyle oluşan çelişkilerin ortaya çıkardığı bir sonuçtu. Çünkü bir ülkeye demokrasinin yerleşmesi biraz zaman alıcı ve sancılıdır. Bir ülkede demokrasiyi kurmak elbet kolay değildir. Tıpkı 1945 yılında Türkiye'nin çok

partili hayata geçişi gibi. Bu konuda Adnan elikoğlu’nun ifadesi ile “Demokrasi kurdum deyince olan bir uygulama değildi. Koşulları, kültürü ve deneyim birikimi gerekliydi. İşte hala uyamadığımız, kuralları olan bu yönetim şekli, gösterişte kuruldu. Kuruldu kurulmasına ama doğal olarak bunun bazı bedelleri olması gerektiğini kimse anlamadı veya anlamak istemedi. Türkiye’nin en büyük gücünü oluşturan ordunun bu duruma intibak edebilmesi için gerekli hava yaratılmadığı için sıkıntılarla bu bedeller ödendi.”²⁸²

²⁸² Adnan elikoğlu, a.g.e. s.47.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Samet. *Demokrat Partinin Doğuşu ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru*, Baha Matbaası, İstanbul: 1972.
- Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yayınları, İstanbul: 2010.
- Ahmad, Feroz. *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul: 2020.
- Akça, Bayram ve Sinan Kıyanç. “CIA ve 27 Mayıs 1960 Darbesi,” Sayı xxxvı, 2018: 529-564, DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1359>.(Erişim Tarihi: 10/10/2024)
- Subaylar “Parmak Basılan Dert,” *Akis Dergisi*, 12 Ocak 1957, Cilt IX, Sayı140, s.24.
- Askerlik “Subaylar, Kıyafet,” *Akis Dergisi*, 9 Mart 1957, Cilt IX, Sayı 148, s.31.
- Askerlik, “Subaylar, Dertlerin Hali Yolunda,” *Akis Dergisi*, 16 Mart 1957, Cilt IX, Sayı 149, s.28.
- Millet, “Devam Eden Karanlık,” *Akis Dergisi*, 25.01.1958, Cilt XII, Sayı 194, s. 4.
- Adalet, “Sanık Subaylar,” *Akis Dergisi*, 31 Mayıs 1958, Cilt: XIII, Sayı 212, s.7.
- Akis Muecmuası, *Akis Dergisi*, 7 Haziran 1958, Cilt XIII, Sayı 213, s.7.
- Adalet “Hak Yerini Bulur,” *Akis Dergisi*, 5 Temmuz 1958, Cilt XIII, Sayı 217, s.9-10.
- Subay Evlerine Ait Liste, *Akis Dergisi*, 11Ekim 1958, Cilt XIV, Sayı 231, s.17.
- Adalet “Unutulan Meşhurlar,” *Akis Dergisi*, 25 Ekim 1958, Cilt: XIV, Sayı 233, s.15-16.
- “9 Subayın Tevkif Edildiği Dün Açıklandı” *Akşam*, (17.01.1958), s.1-5.
- “İsyan ve fesat çıkarmaya teşebbüsten sanık 9 subayın duruşması başladı,” *Akşam*, (27.05.1958), s.1-5.
- Anadolu Ajansı, “Başyaver Yazıcı’ya Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis”, <https://www.aa.com.tr/tr/15> (Erişim Tarihi: 17.07.2020).
- Dr. Gürsel Tüzün, “Devrim,” *Ana Britanica 7 içinde*. (Ana Yayıncılık, İstanbul, 2004), s. 220.
- Apuhan, Recep Şükrü. *27 Mayıs’tan Yassı ada Mahkemelerine Menderes*, 4. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul: 2010.
- Arcayürek, Cüneyt. *Bir İhtilal Bir İktidar 1955-1960*, Bilgi Yayınevi, Ankara: 1985.
- Arcayürek, Cüneyt. *Darbeler ve Gizli Servisler*. Bilgi Yayınevi, Ankara: 1989.
- Arzik, Nimet. *Menderes’i İpe Götürenler*, Kurtuluş Matbaası, Ankara: 1960.

- Aydemir, Şevket Süreyya. *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1999.
- Aydemir, Şevket Süreyya. *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1991.
- Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam*, Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul: 2013.
- Aydemir, Talat. *Hatıralarım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 2010.
- Aydemir, Talat. *Hatıratım*, May Matbaası, İstanbul:1967.
- Aydemir, Talat. *Talat Aydemir'in Hatıraları*, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şti. Yayıncılık, İstanbul: 1968.
- Başgil, Ali Fuat. *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, 4. Basım, Yağmur Yayınları, İstanbul: 2008.
- Batur, Muhsin. *Anılar ve Görüşler "Üç Dönemin Perde Arkası,"* Milliyet Yayınları, İstanbul: 1985.
- "İstanbul'da 9 Subay Tevkif Edildi." *Cumhuriyet*, (17.01.1958) 1958, s.1-5.
- "Subaylar Arasında Nakil ve Tayinler," *Cumhuriyet*, (21.01.1958), s.1.
- "Mevkuf subayların duruşması başladı," *Cumhuriyet*, (27.05.1958), s.1-5.
- "Tahliye edildiler," *Cumhuriyet*, (27.06.1958), s.1.
- Çelikoğlu, Adnan. *Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 2021.
- Çimenli, Şakire. "*Cumhuriyet Tarihinde Bir Ordu-Siyasi Erk Çatışması: İsmet İnönü iktidarına Yönelik Darbe Girişimleri ve 6 Haziran 1950 Tasfiye Hareketi*," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, Cilt xix, Sayı:38, (2019-Bahar), s.197-198.
- Çufalı, Mustafa. *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)*, 1. Baskı, Babil Yayıncılık, Ankara.
- Demir, Şerif. *Düello, Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar*, Timaş Yayınları, İstanbul: 2010.
- Dilipak, Abdurrahman. *İhtilaller Dönemi, Beyan Yayıncılık*, İstanbul:1991.
- Dilipak, Abdurrahman. *Menderes Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul: 1990
- Ekinci, Necdet. *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, 1. Basım Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul: 1997.
- Eren Hasan, İsmail Parlatır, Talat Tekin ve Hamza Zülfikar, *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara: 1988.

- Erkanlı, Orhan. (1972). *Anılar..., Sorunlar..., Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul: 1972.
- Eroğul, Cem. *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara: 1990.
- Forum Dergisi, 15 Şubat 1958, Cilt VIII, Sayı 94, s.1.
- Goloğlu, Mahmut. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi III, Milli şef Dönemi 1939-1945*, 1. Basım, İş Bankası Yayınları, İstanbul: 2012.
- Gökçöl, Tanju“Devrim,” *Grolier International Americana Encyclopedia 5 içinde*. (Medya Holding A.Ş., İstanbul, 1993), s.33-34.
- Gürsoy, İdris. *Dokuz Subay Olayı ve Samet Kuşçu*. Kaynak Yayınları, İstanbul: 2012.
- Hale, William. *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, Hil Yayınları, İstanbul:1996.
- Hüsman, Hadi. *Hatırladıklarım, Düşündüklerim*, Baha Matbaası, İstanbul: 1975.
- Ilıcak, Nazlı. *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, Cilt 1, Kenan Yayıncılık, İstanbul: 1975.
- İpekçi, Abdi ve Ömer Sami Coşar. *İhtilalin İç Yüzü*. 1. Cilt, Toker Matbaası, İstanbul: 1965.
- Kaçmaz, H. Bayram. *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri*, Birey yayıncılık, İstanbul: 2000.
- Karayaman, Mehmet. *Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960)*, Cilt 2, Yeditepe Yayınevi, İstanbul: 2021.
- Karpat, Kemal. *Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul: 2010.
- Karpat, Kemal. *Türk Demokrasi Tarihi*, 4. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul: 2013.
- 9 Subay Davası, “Sönen Balon,” *Kim Dergisi*, 5 Aralık1958, Sayı 28, Kapak.
- Adalet “Açık Kapı,” *Kim Dergisi*, 6 Haziran 1958, Sayı 2, s.19.
- Koçak, Cemil. *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, Cilt I, İstanbul: 2012.
- Koçaş, Sadi. *Atatürk’ten 12 Mart’a Anılar*. Cilt:1, May Yayınevi, İstanbul: 1977.
- Lewis, Bernard. *Modernleşen Türkiye’nin Doğuşu*, 6. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara: 2013.
- Maman, Kamil. *DP’nin Kurucusu Anlatıyor*, Timaş Yayınları, İstanbul: 2013.

- Sefa Kılıçoğlu, vd., “İhtilal,” *Meydan Laorusse 9 içinde*. (Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970), s.411.
- Sefa Kılıçoğlu, vd., “İnkılâp,” *Meydan Laorusse 9 içinde*. (Sabah Yayınları, İstanbul, 1992), s.507.
- Dr. Gürsel Tüzün, “Devrim,” *Ana Britanica 7 içinde*. (Ana Yayıncılık, İstanbul, 2004), s. 220.
- “9 subayı davası başladı,” *Milliyet*, (27.05.1958), s.1.
- İlhan Demirel, “Tahliye Edildiler,” *Milliyet*, (27.06.1958), s.1.
- “Tahliye edildiler,” *Milliyet*, (28.06.1958), s.1.
- Öymen, Altan. *Ve İhtilal*, 1. Baskı, Doğan Kitap İstanbul: 2013.
- Öymen, Örsan. *Bir İhtilal Daha Var*, 4. Baskı, Milliyet Yayınevi, İstanbul: 1987, s. 174.
- Özdağ, Ümit. *Atatürk ve İnönü Dönemleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara: 1991
- Özdağ, Ümit. *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, 2. Baskı, Boyut Yayınları, İstanbul: 2004.
- Öztuna, Yılmaz ve Ayvaz Gökdemir. *Türkiye’de Askeri Müdahaleler*, Tercüman Yayınları, İstanbul:1987.
- Perin, Mithat. *Zindana Tıkılan İktidar 27 Mayıs ve Yassıada Günleri*. Doğan Kitap, İstanbul: 2011.
- Ruşçuklu, Bülent. *Kore savaşı*, 1. Basım, Alfa Basım-Yayım, İstanbul: 2005.
- Sarol, Mükerrerem. *Bilinmeyen Menderes*, İnkılap Kitabevi, Cilt 2, İstanbul: 2014.
- Seyhan, Dünder. *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul: 1966.
- Şimşek, Mehtap. “27 Mayıs Darbesine Giden Süreçte Basın-İktidar İlişkisi.” Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, SBF, 2007.
- Tatlısu, Kübra. “27 Mayıs 1960 Darbesi’ne Giden Süreçte Tümgeneral: Cemal Madanoğlu,” Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, SBF, Mart 2021.
- TBMM Arşivi, Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 2, İçtima1, Kırkbeşinci İnikat, 24.02.1958.
- TBMM Arşivi, Tutanak Dergisi, VII. Dönem, Cilt 20, 1 Kasım 1945.
- TBMM Arşivi, Tutanak Dergisi, VII. Dönem, Cilt 17, 19 Mayıs 1945.
- Tekil, Firuzan. *İnönü Menderes Kavgası*, Tekil Neşriyat, İstanbul: 1989.
- “9 Subay isyana teşvik suçundan yargılandı,” *Tercüman*, (27.05.1958), s.1-5.

- “3 Albay, 1 Yarbay, 4 Binbaşı, 1 de Yüzbaşı Tevkif Edildiler,” *Tercüman*, (17.01.1958), 1-5.
- Timur, Taner. *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, 3. Baskı, İmge Yayınları, İstanbul: 2003.
- Toker, Metin. *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yıllar 1944-1973*, Bilgi Yayınevi, Ankara: 1992.
- tr.wikipedia.org/wiki/1952_Mısır_Devrimi, 15.11.2025
- tr.wikipedia.org/wiki/Mart_Suriye_askeridarbesi, 15.11.2025
- Tuna, Işıl. “*Türkiye’de Çok Partili Dönemin Başlangıcından 27 Mayıs Darbesine Kadar İktidar Muhalefet İlişkileri 1946-1960*”. Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, SBF, 2017.
- Tunçay, Mete. *Türkiye Cumhuriyet’inde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, 6. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul: 2012.
- Tunçkanat, Haydar. *27 Mayıs 1960 Devrimi, Diktadan Demokrasiye*, Çağdaş Yayınları, İstanbul:1996.
- Türkeş, Alparslan. *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, Dokuz Işık Yayınevi, İstanbul: 1977.
- Ulay, Sıtkı. *27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şti, İstanbul: 1968.
- “Tevkif Edilen Subaylar Hakkında Bir Açıklama,” *Ulus*, (17.01.1958), s.1-5.
- “İstanbul’da tutuklu 9 subayın duruşması.” *Ulus*, (27.05.1958), s.1-5.
- “Mahkeme dün de gizlilik isteğini kabul etmedi.” *Ulus*, (28.05.1958), s.1-3.
- “9 subayın dünkü duruşması,” *Ulus*, (30.05.1958), s.1.
- Ünal, Oğuz. *Türkiye’de Demokrasi’nin Doğuşu*, Milliyet Yayınları, İstanbul: 1994
- Yıldız, Ahmet. *İhtilalin İçinden, Anılar, Değerlendirmeler, 1. Baskı*, Alan Yayıncılık, İstanbul: 2001.
- “Müdafaa Vekâletinin İstanbul’daki Tevkifat Hakkında Bir İzahı,” *Zafer*, (17.01. 1958), s.1-4.
- “Devletin güvenliğine karşı hareketten maznun bulunan 9 subayın duruşmasına İstanbul’da başlandı,” *Zafer*, (27.05.1958) s.1.
- “9 Subay’ın Duruşmasına İstanbul’da Başlandı,” *Zafer*, (27.05.1958)1958, s.1-4.

Zürcher, Eric Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul: 1999

29 MAYIS 1958

ZAFER'in
KÜÇÜK İLANLARI
HER GÜN

Flaiz Tuzen her yerinde
15 kuruş - Telefon
Samsun 1 1020 31-32-33
Adres: Akşirifli sokak
Ankara - Telgraf Adres:
ZAFER - Ankara

ZAFER
Demokrasininindir

Sene: 10 SALI 27 Mayıs 1958 Sayı: 3147

Devlet Nüshası

İstanbul'un fetih yıldönümü
İstanbul'un fetih yıldönümü 565. yıldönümü...
İstanbul'un fetih yıldönümü 565. yıldönümü...
İstanbul'un fetih yıldönümü 565. yıldönümü...

Hariciye Vekilimizin Beyanatı Üzerine
Kıbrıs Türklerinin İmanı
Bir Kat Daha Artmıştır

Taksimden başka hiçbir hal çaresinin kabul edilmediğine dair, Fatin Rüştü Zorlu'nun verdiği beyanat, Ada'nın Lefkoşe ve diğer şehirlerinde büyük sevinç ve heyecan uyandırdı - Kıbrıs'ın her tarafında bulunan Türkler, tek bir vücut halinde Anavatan'dan gelen temiz havayı teneffüs ediyorlar. Kıbrıslı Rumlar arasındaki ihtilaflar...

Reisicumhurun
Dünkü Kabulleri
Caldı Bayar, Kıbrıs'ın Türk liderlerini...
Reisicumhurun dünkü kabulleri...
Caldı Bayar, Kıbrıs'ın Türk liderlerini...

Turizm dâvasına çok
büyük önem veriliyor

Beğinci Turizm Danışma Kurulu toplantısını açan Başu Yayın ve Turizm Yekili Saka Yargalı, «Her türlü gayretlerizi sarf etmek sizin ve mecburiyetinizdir» dedi. Turizm ve Tanıtma Umum Müdürü'ne adı altında bir Umum Müdür İhtisas Odası açılmasını bildirdi. - Dünkü toplantıda yapılan çalışmalar.

Devletin güvenliğine karşı
hareketten maznun bulunan

9 Subayın Duruşmasına
İstanbul'da Başlandı

İddianamede, Cemal Yıldırım ile Samed Kuşçu'nun bes seneden başlamak üzere, diğer maznurların bes yılı kadar hapisleri ve ordudan turları...
İddianamede, Cemal Yıldırım ile Samed Kuşçu'nun bes seneden başlamak üzere, diğer maznurların bes yılı kadar hapisleri ve ordudan turları...

D. P. Meclis Grubu
İdare Heyetinde
Demokrat Parti Meclis Grubu idare heyetinde...
D. P. Meclis Grubu İdare Heyetinde...

ZAFER'in yeni
büyük tefrikası
PEK YAKINDA

Üsküdar Faciasında
Ölenler İçin Yardım

Bu husustaki kanun taklifi, Maliye Komisyonunun dünkü oturumunda kabul edildi - Anadoluyolu emekliye nakilleri ile ilgili teklif de görüşülerek yarın haddi 55'e çıkarıldı

Dükkar faciasında ölenlerin ailelerine yardım yapmanın bu...
Dükkar faciasında ölenlerin ailelerine yardım yapmanın bu...

Gnl. De Gaulle
Pilmin ile
Görüşecek

Paris 26 (a.s.) - Hükümetin...
Paris 26 (a.s.) - Hükümetin...

CANKIRI SEYLAŞ
Felâketzedelerine
Kızılay'ın Yardım

Cankırı 26 (a.s.) - Sebatsız...
Cankırı 26 (a.s.) - Sebatsız...

D. Partide, Kitleler
Halinde İltihaklar

Bizim'li muhtelif köylerde 200 kadar muhali...
Bizim'li muhtelif köylerde 200 kadar muhali...

Ürdün ile İsrail
Arasında Kanlı
Bir Müsademe

Kudüs 26 (a.s.) - Bağlı...
Kudüs 26 (a.s.) - Bağlı...

BU NE HAZIN
TEZAHÜRDÜ

İsmailiye'de bir...
İsmailiye'de bir...

Kat Mülkiyeti
Kanun Teklifi
Meclise Verildi

Yargıt Meclisi...
Yargıt Meclisi...

Birlikten bir...
Birlikten bir...

DEVREN SATILIK YAZIHANESİ
Telifli Bakiyatlı Satış Aletleri
(Her 40 mülk) 17 para ve mülk
Ticaret - Tel. 42 62 83

Cumhuriyet

Bütün Yayıncılık İşlerinizi
NİSKOZ
DEKSTRİNİ
KULLANINIZ
İstanbul Borsası
Ticaret Sic. No: 18 Tabaakale
Tel: 22 78 76

34 üncü yıl Sayı 12.154 Telgraf ve mektup adresi: Cumhuriyet İst. bul. — Posta Kutusu İstanbul No: 848
Telefonlar: Umumî Santral: Numarası: 5 52338, Yan İşleri: 224339, Mithat: 224337 Salı 27 Mayıs 1958

Mevkuf subayların duruşması başladı

Okunması 6 saat süren İddianamede, isyan muharrıklığı suçundan sanık Emekli Kurmay Cemal Yıldırım ile Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu için en az 5 sene hapis ve ordudan tard cezası isteniyor

Fesat suçlarından sanık 2 Kur. Albay, 1 Kur. Yzb., 1 yarbay, 2 Bn.b. ve 1 Yzb. için 5 sene kadar hapis ve ordudan tard cezası talep ediliyor; İddianamede, seçimler de C.H.P. adayı Cemal Yıldırımın Samet Kuşçuya, hükümleri devrimde teklifi bulunduğunda ve bu vazifeyi alan Kuşçu nun diğer sanıklarla işbirliği yaptığı, kuvuşturmanın da bu subay tarafından başlatıldığı ve bu işbirlikçi ileri sürülüyor

Beirutta bir tramvay bombalandı

20 kişi feci şekilde öldü, Nisur tarafları işleri Suriyeye karnayna devam ediyor

Beirut 27 (Haber) — Bugün Beiruti'de, Nisur tarafları işleri Suriyeye karnayna devam ediyor. Beiruti'de bir tramvay bombalandı. 20 kişi feci şekilde öldü, Nisur tarafları işleri Suriyeye karnayna devam ediyor. Beiruti'de bir tramvay bombalandı. 20 kişi feci şekilde öldü, Nisur tarafları işleri Suriyeye karnayna devam ediyor.

İddianamede sanıkların fotoğrafları. 1 — Emekli kurmay albay Cemal Yıldırım. 2 — Kurmay albay Nuri Aksoy. 3 — Kurmay albay İhsan Barut. 4 — Kurmay binbaşı Samet Kuşçu. 5 — Yarbay İhsan Barut. 6 — Yarbay İhsan Barut. 7 — Yarbay İhsan Barut. 8 — Yarbay İhsan Barut. 9 — Yarbay İhsan Barut. 10 — Yarbay İhsan Barut. 11 — Yarbay İhsan Barut. 12 — Yarbay İhsan Barut. 13 — Yarbay İhsan Barut. 14 — Yarbay İhsan Barut. 15 — Yarbay İhsan Barut. 16 — Yarbay İhsan Barut. 17 — Yarbay İhsan Barut. 18 — Yarbay İhsan Barut. 19 — Yarbay İhsan Barut. 20 — Yarbay İhsan Barut.

Mecliste, Hükümetin basın politikası tenkid edildi

Akhisarda bir kamyon devrildi

1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi

Akhisar 27 (Haber) — Akhisar'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi. Akhisar'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi.

İSTANBUL BU MU? — İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi. İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi.

Af kanunu teklifleri görüşülürken Sen Atsız (C.H.P.) «Maksad, muhalif ve mistik basın cesaretini kırarmış. Fakat bu cesaret ne bugün, ne dün kırılmaz, ne de yarın kırılabilir. İktidar memleket başbakanı başbakanıdır» dedi. Vahid Avcı (D.P.) da gazete için hücum etti

Akhisar 27 (Haber) — Akhisar'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi. Akhisar'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi.

İSTANBUL BU MU? — İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi. İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi.

De Gaulle'ün iktidarı devralma ihtimalleri dün birden kuvvetlendi

Parise davet edilen General dün gece Fransız Cumhurbaskanı ve Başbakanı ile görüşmelerine başladı

Yakındaki meşhurdur, General De Gaulle'in bir evinde kapı önünde bir kış ve soğukta vakit geçiren. — Foto: 3 not. 27 Mayıs 1958

Kıbrısta kız illar harekete geçtiler

Sağcı ve solcu Rumlar arasındaki şiddetli çarpışmalar yayıldı ve dahili harb halini almaya başladı

Lefkoşe 27 (Haber) — Kıbrıs adası bugün kız illar harekete geçti. Sağcı ve solcu Rumlar arasındaki şiddetli çarpışmalar yayıldı ve dahili harb halini almaya başladı. Kıbrıs adası bugün kız illar harekete geçti. Sağcı ve solcu Rumlar arasındaki şiddetli çarpışmalar yayıldı ve dahili harb halini almaya başladı.

İSTANBUL BU MU? — İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi. İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi.

İSTANBUL BU MU? — İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi. İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi.

İSTANBUL BU MU? — İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi. İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi.

İSTANBUL BU MU? — İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi. İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi.

İSTANBUL BU MU? — İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi. İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi.

İSTANBUL BU MU? — İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi. İstanbul'da bir kamyon devrildi. 1 kişi öldü, 22 kişi yaralandı, şehitleri yakın tenkid edildi.

Milliyet
Halk Gazetesi
KURUCUSU: ALİ NACİ KARACAN

CUMA
27
HAZİRAN
1958

Avam Kamarası Kıbrıs PLÂNINI GÖRÜŞÜYOR

İşçi Partisi sözcüsü plânda Yunanistan lehinde tadilat yapılmasını istedi

RUM KIZILARIN DAVASI BAŞLADI Yunanistan ile Rum Kıbrıslılar arasında devam eden davaya ilişkin olarak Avam Kamarası'nın görüşmelerine başlandı. İşçi Partisi sözcüsü, Yunanistan lehine tadilat yapılmasını istedi.

Plâni müdafaa eden Boyd "Adada durum tenakülüyor, dedi"

LONDRA, A.P. - T.H.A. Yunanistan'da Avam Kamarası'nın Kıbrıs plânını görüşmelerine başlandı. İşçi Partisi sözcüsü, Yunanistan lehine tadilat yapılmasını istedi.

Rusya Lübnan işinde B. M.'i TEHDİT ETTİ

Sovyet Hariciyesi bir tehdit yayımlayarak "B.M. Lübnan'a polis kuvveti gönderirse Rusya'nın seyirci kalamayacağını" bildirdi

TANRIYE EĞİTİCİLER Adana'da düzenlenen eğitim kursuna katılan öğretmenler, tanrıye eğitimi için hazırlanmış materyalleri inceleyiyor.

LONDRA, A.P. - Sovyet Hariciyesi, Lübnan'da B.M.'nin askerî kuvveti göndermesi durumunda Rusya'nın seyirci kalamayacağını bildirdi. Hariciye, "B.M. Lübnan'a askerî kuvveti gönderirse, Rusya buna karşı gerekli önlemleri alacaktır" dedi.

Bayram "şeker,, ve "benzin,, siz giriyor

Vali Vekili "Şeker durumunun bayram ertesi normale avelen edeceğini, söyledi"

SAN FRANCISCO'DA San Francisco'da düzenlenen etkinlikte, çocuklar ve yetişkinler bir araya geldi.

ZORLU RUS ELCİSİ İLE GÖRÜŞÜ Ankara'da düzenlenen görüşme, zorlu bir atmosferde gerçekleşti. Rus elçisi, Türkiye'nin dış politikası hakkında görüşlerini belirtti.

Ulus Yazı İşleri Müdürü 1 yıl hapse mahkûm oldu

Ankara'da düzenlenen mahkemede, Ulus Yazı İşleri Müdürü 1 yıl hapse mahkûm edildi.

Patirinin Kuryesi Patirinin kuryesi, teslimatı için bir paket taşıyor.

Patirinin Kuryesi hudut dışı edildi

Sava Validi'nin yurt dışına kaçmadan önce Patirihamede saklandığı iddiası da tahkik ediliyor

PATIRIHADEDE KURYEYİNİN KURYESİ, SAVA VALİSİ'NE GÖNDERİLDİ. Sava Valisi, kuryenin teslimatını bekliyor. Patirihamede, kuryenin saklandığı iddiası da tahkik ediliyor.

Meclis 85 Günde 109kanun Kabul etti

C.H.P. Meclis'ten kanunlara karşı çıkmıyor

B. M. Meclis'ten kanunlara karşı çıkmıyor

Meclis, 85 günde 109 kanun kabul etti. C.H.P. Meclis'ten kanunlara karşı çıkmıyor. B. M. Meclis'ten kanunlara karşı çıkmıyor.

Talebe tedris sistemi beğenmiyor Talebe tedris sistemi, öğrenciler tarafından beğenilmiyor.

C. H. P. Grubu Meclisi toplantıya çağıracak

D. P. Genel İdare Kurulu Başkanının riyasetinde dün iki toplantı yaparak Meclisin tatl devresi içindeki çalışmalarını tesbit etti

C. H. P. Grubu Meclisi toplantıya çağıracak. D. P. Genel İdare Kurulu Başkanının riyasetinde dün iki toplantı yaparak Meclisin tatl devresi içindeki çalışmalarını tesbit etti.

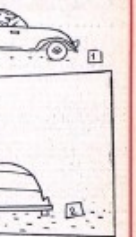
Talebe tedris sistemi beğenmiyor

Talebe tedris sistemi, öğrenciler tarafından beğenilmiyor.

Talebe tedris sistemi, öğrenciler tarafından beğenilmiyor. Talebe tedris sistemi, öğrenciler tarafından beğenilmiyor.

19 yaşında bir genç Florya'da boğuldu

Florya'da düzenlenen etkinlikte, 19 yaşında bir genç boğuldu.

TAKSİR Taksir, trafik kazalarının başlıca sebeplerinden biridir.

PARİSTE TÜRK TALEBE STANDI

Paris'te düzenlenen etkinlikte, Türk talebe standı kuruldu.

TAKSİR Taksir, trafik kazalarının başlıca sebeplerinden biridir.

Tiredeki komünizm sanıklarından ikisi tahliye edildi

Tire'de düzenlenen mahkemede, komünizm sanıklarından ikisi tahliye edildi.

Yeni Yazar İşleri Müdürü 1 yıl hapse mahkûm oldu

Ankara'da düzenlenen mahkemede, yeni yazar işleri müdürü 1 yıl hapse mahkûm edildi.

A S K E R L İ K

Kura çeken 44 üncü dönem Yedeksubaylar
İsteyen orduda kalabilir

Subaylar

Parmak basılan dert

Geçen haftanın Sonunda Milli Savunma Bakanlığı, Temsil Bürosu vasıtasıyla yayınladığı 'bir tebliğ ile öteden beri üzerinde durulan bir meseleyi bir defa daha ortaya atmış oldu. Milli Savunma Bakanlığının tebliği, halen silâh altında bulunan 43 ve 44 üncü dönem yedeksubaylardan istekli olanların muvazzaf Kadrolara alınabileceğini bildiriyordu. Halen silâh altında bulunan yedeksubaylardan muvazzaf kadroya geçmek isteyenler 1 Şubat 1957 tarihine kadar dileklerini Bakanlığa bildirecekler, Bakanlık da taliplerin durumunu karaker, otorite, icra kudreti, çeviklik Vesaire gibi subay için icabeden vasıfları haiz olup olmadığını araştırarak ve uygun görülenleri hazırlanan bir talimata göre Kara Kuvvetlerine muvazzaf subay olarak alıncaklardı. Muvazzafa nakledilen bu yedeksubaylar, meslekî bilgilerini tamamlamaları için sınıf okullarında tahsile tabi tutulacaklardı.

Tebliğin ilk cümlesi, kahraman ordumuzun bir ihtiyacını -küçük rütbeli subay kadrolarındaki boşluğu ifade ediyordu ve aynen şöyleydi: "Ordumuzun esas temelini teşkil eden küçük rütbeli subay ihtiyacını temin etmek için bir müddettenberi M.M. Vekâletince yapılan hazırlıklar neticelenmek üzeredir."

Milli Savunma Bakanlığının bu tebliğiyle açıkça ifade ediyordu ki, ordumuzun esas temelini teşkil eden küçük rütbeli subaylara ihtiyaç duyulmakta ve bu ihtiyaca cevap vermek

için tedbirler aranmaktadır. Yedeksubayları muvazzaf kadrolara almak bu tedbirlerden sadece bir tanesidir. Diğer tedbirler, henüz açıklanmadığı için, meçhuldür. Yedeksubayların muvazzaf kadrolara alınmasıyla, küçük rütbeli subay ihtiyacının tamamıyla karşılanabileceğinde, bu kararı alan Milli Savunma Bakanlığının bile mütereddittir. Nitekim tebliğin sonunda yer alan "Halen silâh altında bulunan Yedeksubaylar istekli miktar kontenjanını tamamlamadığı takdirde 40 ıncı dönem dâhil müteakip dönemlerden terhis edilmiş yedeksubaylardan da istifade edilecektir" cümlesi ilgili makamların bu tedbir hakkında fazla ümitli olmadığını göstermektedir. Esasen ümitli olmamak da icabeder. Zira küçük rütbeli subay kadrolarında hissedilen boşluğun hakikî sebebi, subayların artan istifalarıdır. Subayları istifaya zorlayan şartlar, muvazzaf kadrolara talip olabilecekleri düşünülen yedeksubaylar için de aynen mevzuubahis-

Subaylığın meşakkatli bir vazife olduğu, üzerinde münakaşa edilmeksizin kabul edilen bir hakikattir. Küçük rütbeli subayın vazifesi cidden çetindi. Sabahın çok erken saatlarından gecenin çok geç saatlarına kadar devam edebilen bu yorucu mesainin karşılığı olarak alınan ücreti kâfi bulmaya imkân yoktu. Bir de buna günlerce devam eden tatbikat ve manevraların da inzımam ettiği düşünülürse, küçük rütbeli subayların durumu daha iyi anlaşılır. Küçük rütbeli subayın vazife hayatının büyük bir kısmı mahrumiyet bölgelerinde geçer. Bu sebeble subay aileleri de me-

şakkat ve mahrumiyetten hisselerini fazlasıyla alırlar. Bir çok subay, vazife gördüğü yerde değil, hatta civarında bile çocuklarını okutacak tahsil müesseseleri bulamamaktadır. Bu, küçük rütbeli subayın ıstırabını arttıran bir başka husustur. Milli Savunma Bakanlığının yüksek tahsil yapan subay çocukları için yurtlar tesis etme teşebbüsü, geç kalmış olsa bile, hayırlı bir adımdır. Fakat ihtiyacı tamamen karşılamıyacağı aşîkârdır. Bu teşebbüsün lise tahsili yapan subay çocuklarına da teşmili, bu günkü şartlar muvacehesinde bir zaruret olarak kendini göstermektedir. İşte subay istifalarını arttıran maddi şartların yanı başında bu hissi faktörler de büyük rol oynamaktadır. Büyük şehirlerde, hususî sektörde, bankalarda veya iktisadî devlet teşekküllerinde daha yüksek ücret ve daha kolaylıkla inkişaf ve ilerleme fırsatı bulan subayların istifa ederek ordudan ayrılmalarını haksız bulmaya imkân yoktur. Hususî sektörün teknik elemana olan istihali ihtiyacı, bu istifaları hızlandırıcı bir rol oynamaktadır. Bu sebeble orduda vazifeli yüksek mühendis subayların sayısı parmakla sayılacak kadar azalmıştır.

Küçük rütbeli subayları istifaya sevkeden sebepler, geçen sene tayin bedellerine yapılan zamlar münasebetiyle Milli Savunma Bakan Vekili Semî Ergin tarafından cesaretle ve bütün cepheleriyle, rakamlar verilerek izah edilmişti. Devlet memuriyetinin lale râğbet görmediği bir sırada güçlüğ ve meşakkatî herkes tarafından bilinen askerlik mesleğine intisap etmek isteyenlerin sayısının pek fazla olmaması son derece tabiidir. Milli Savunma Bakanlığının bu hususu çok iyi takdir ettiği için subaylığı râğbet gören bir meslek haline getirme yolunda çalışmaktadır. Bunun ilk yolu subayı refaha kavuşturmaktır. Tayin bedellerinin artırılması bu yolda atılmış müsbet ve hayırlı bir adımdır. Fakat maksada ulaşmak için kâfi gelmemiştir. Küçük rütbeli subayların istifalarının arkası kesilmemiştir. Subayların mecburi hizmet süresinin 15 yıldan 10 yıla indirilmesi istifaların hacmini tahmin edildiğinden daha çok arttırmış ve nihayet küçük rütbeli subay ihtiyacı meselesini ortaya çıkarmıştır. Bu mesele yeni bir mesele değildir. Eski Milli Savunma Bakanlarından Seyfi Kurtbek, daha 1954 yılının Eylülünde mecmuamızda çıkan bir makalesinde (Bk: AKİS, Sayı 18) istifa eden subayların meselesine parmak basmış ve meseleyi bütün açıklığı ile ortaya dökmüştü. İstifa eden subayların durumu o günden bu yana büyük bir değişiklik göstermiş değildir.

Seyfi Kurtbek mevzuubahis makalesinde istifalara sebep olarak hususî sektördeki memurların ekseriya daha müsait hayat şartları, kabiliyet ve ihtisaslarına göre daha büyük inkişaf ve ilerleme imkânı bulmalarını göstermişti. Bu mülâhazalar bugün için de aynı değeri taşımaktadır.

YURTTA OLUP BİTENLER

Millet

Devam eden karanlık

Bütün bu bir hafta, milletin her tarafından pek çok ihsan gelmeyen bir açıklamayı bekledi. Geçen haftanın sonundaydı. Millî Savunma Bakanlığının temsil bürosu bir tebliğ yayınlamıştı. Tebliğde, uzun zamandan beri ağızlarda dolaşan ve neşri gazetelere yasak edilen bir haber tavih şeklinde açıklanıyordu: Orduda tevkifler vardı. Açıklamaya göre yabancı ajanlar işi mübalâğa etmişlerdi. Tevkif edilen topu topu dokuz subaydır Bunlar biri emekli üç albay, bir yarbay, dört binbaşı ve bir yüzbaşısıydı. Hadise bir subayın ihbarı ile başlamıştı. Sonra? Sonra yeni bir haber çıkmadı. Neşir yasağı devam ediyordu.

Neşir yasağı devam ediyordu. Tabii "ağız gazetesi neşriyatı" da beraber.. İşin tuhaf tarafı şuydu ki, demek yabancı ajanlar mübalâğalı haber vermiş olmasaydılar dokuz subayın tevkifinden milletçe daha hayli zaman malûmat sahibi olmayacak-tık.

Halbuki gazeteler, daha hâdisenin başlangıcında vak'adan haberdar olmuşlar ve neşir, yasağının kalkacağı gün yayınlanmak üzere geniş malûmat toplamışlardı. Fakat okuyucularını maalesef tenvir edemiyorlardı ve bu yüzden karanlıkta kalan millet, ortalıkta dolaşan çoğu uydurma, kimi maksatlı rivayetlere kulak vermek zorunda bırakılıyordu. Hakikat şuydu ki bu hafta içinde hemen bütün gözler Türk Silâhlı Kuvvetlerine çevrilmişti ve Orduyla alâkalı haberler geniş akisler uyanırdıyordu. Nitekim bu haftanın başında Cumhuriyet gazetesi, Orduda yapılan yeni tayinleri yazdığında adetâ kâpış kâpış gitti. Bir çok komutanın yeri değiştirilmişti, kıtaların başında bulunan generallerden bazıları tetkik kurullarına aza yapılarak kıtalardan alınmıştı. İstanbuldan Ankara'ya gelenler, Ankaradan İstanbul'a nakledilenler vardı. Üstelik haber, Cumhuriyetin hususî istihbaratıydı. Birgün sonra Ulus yeni bir havadis verdi: Yerleri değiştirilen yüksek rütbeli komutanlara tebeddülât şahsen tebliğ edilmişti. Bu arada İstanbulda Başbakan Adnan Mendere-sin Türk Silâhlı Kuvvetleri ileri gelenleriyle, Genel Kurmay Başkanı ve diğer Orgenerallerle görüştüğü öğreniliyor. Vilâyet binasında mühim temasların yapıldığı görülmüyordu. Fakat resmi makamlar bilgi vermiyorlar ve basının bilgi vermesi va-ağı devam ediyordu. Bu ise gözleri ordudan uzaklaştırmıyor, bilakis alâkayı kamçıyordu. Ne olup bittiğinin öğrenilmesi havayı berraklaştıracaktı. Zira unutulmamalıydı ki Türk milleti Silâhlı Kuvvetleri ü-

zerine titriyordu. Malûmat vermemekte ısrar, büyük bir hatâydı.

Tabii, verilecek bir malûmat varsa!

Hükümet

Üç iniş

Geçen haftanın sonunda Ankarada milletvekillerinin devam ettiği meşhur Anadolu Klübünde eğlenceli bir hâdise cereyan etti. Vakit akşam üzereydi. Uzun boylu, şişman, tanınmış sinema yıldızı Oliver Hardy'yi andıran babacan tavırlı bir adam kapıdan içeri girdi. Salonda oturanlar şöyle bir toplanıp yeni gelene yer verdiler. Ne de olsa Bakandı. Şem'i Ergindi. Millî Savunma Bakanı talih-siz eski Sivas milletvekillerinden bazı-larının bulunduğu, tarafa gitti. O-

Adnan Menderes

İşin başı

turdular. Bu arada Şem'i Ergin gar-sona viski ismarladı. O zaman arkadaşlarından biri takıldı. Madem ki Bakandı, orada bulunanların her birine viski ismarlamalıydı. Şem'i Erginin yüzünde acı bir tebessüm belir-di.

"— Pek âlâ dedi, madem ki Bakanız.."

Ve viskileri ismarladı. Halbuki o saatte Şem'i Ergin Bakan değildi. Biraz evvel Çankaya'ya gitmiş ve Cumhurbaşkanı tarzından kabul edilmişti. Anadolu Klübüne geldiği zaman Millî Savunma Bakanlığın-dan ayrılması katiyet kesbetmişti. Fakat haber ancak Pazar akşamı radyonun saat 19 dakikâ bülteninde ilân olundu ve milletin "Dokuz subay

hadisesi"yle bu kadar yakından alâ-kadar bulunduğu bir sırada kelime-nin tam manasıyla bomba gibi patla-dı. Umumî kanaat derhal şu oldu: Tanrılar susamışlardı! Gerçi iki gün sonra bir takım mektuplar ve cevap-ları radyolarda okunacak, bunlarda Şem'i Erginin "sihhi sebep"le vazife-sinden ayrıldığı bildirilecekti. Ama herkes mektupları "biz biliriz bu sihi sebebi" diye, başını sallayarak dinleyecekti. Doğrusu isetenilirse Cumartesi günü Anadolu Klübünde aslanlar gibi görünen kanlı canlı sa-bık Millî Savunma Bakanının Pazar günkü istifasına sebep olarak daha iyi bir şey bulunabilirdi.

İstifa derhal umumî bir üzüntü yarattı. Buna Muhalefet dahi iştirak etti. Şem'i Ergin partizanca politi-kadan sakınmasını bilmiş, Silâhlı Kuvvetlerin sempatisini toplamış, kendisini sevdirmişti. Böyle mühim bir anda -Temsil Bürosu- "tahkikatın devam ettiği"ni bildirmemiş miydi? Silâhlı Kuvvetlerin başından ayrıl-ması elbette ki çeşitli tahminlere yol açacaktı. Nitekim, "ağız gazetesi" gene faaliyete geçti

Sonra, Allahtan ki meşhur istifa mektubu geldi. Şem'i Erginin Baş-bakanına hitabı pek "Demokrat Parti kongresi ağzı" idi. Sabık Millî Savunma Bakanı "başında bulunduğu nuz hükümetin benim de içinde bulun-duğum zamana ait bütün hamlele-rinden hissese düşecek miktarı benim ve çocuklarım için ebedî iftihar vesilesi olacaktır" diyordu. Mektubu okuyanlar düşündüler Menderes IV. ve Menderes V. Kabineleri elbette ki büyük işler yapmışlardı! Son ka-nunlar bu kabineler zamanında çıkmıştı: Basın Kanunu, Toplantı Kanu-nu, Seçim Kanunu Tadilatı.. Ama bunlarla küçük Erginlerin ebediyen iftihar edeceklerini söylemek biraz mübalâğa sayılmaz mıydı? O zaman pek çok kimse Şem'i Erginin haki-katen zannettikleri Şem'i Ergin olup olmadığını kendi kendilerine sordular. Bu, kıymetli bir teselli oldu.

Böylece "Hür. P. hareketi" esna-sında hemen hemen o saflara geç-mek üzereyken tutulup kabineye alın-an iki Manisa milletvekilinden -Manisa, Feyzi Lütfi Karaosmanoğlu-nun seçim bölgesidir- ikincisi de, birincisi Dr. Nafiz Körezi takiben ye-rine iade olunuyordu Şem'i Ergi-nin Karaosmanoğlunu istihlaf ettiği Kızılây Başkanlığında kalıp kalma-yacağı da ilerdeki tutumuna bağ-lı olacaktı. Mamafih mektubu, o ümit kapısının açık kaldığını gösteriyor-du.

Çıkışsız iniş

Şem'i Erginin istifası bazı kimse-leri pek memnun etti. Bunlar Mil-lî Savunma Bakanlığındaki değişik-likle değil, onun neticeleri ile alâka-lydılar. Evvelâ, beklenildiği üzere açılan bakanlığa Ethem Mendere-sin

AKİS, 25 OCAK 1958

A S K E R L İ K

Kıyafetler

Şık subaylar

1958'in ilk günlerinden itibaren, Türkiye'nin en şık giyinen erkekleri muhakkak ki kahraman subaylarımız olacak. Geçen ayın sonunda nesredilen yeni Ordu Kıyafet Kararnamesi ile açıklanan Kara, Deniz ve Hava Orduları subaylarının üniformaları o kadar çeşitli, o kadar şık, tular ki modayı en yakından takip eden birçok zarif hanımların gardrop-ları bile bir subayın elbise dolam yanında acımamak kadar fakir kalaca-ğa benziyordu. Meselâ yeni Kıyafet Kararnamesine harfiyen riayet edecek bir deniz subayının tam 12 çeşit elbisesi bulunacaktı. Bu elbiselerin

da toplanmaktadır. Büyük üniforma gündüz ve gece için ayrı ayrı şekil-lerde olduğu gibi, yazlık ve kışlık o-larak ta ikiye ayrılmaktadır.

Gündüz için büyük üniformalar si-yah, ince yün kumaştan uzun ceket ve pantolon, beyaz kolalı gömlek, si-yah boyunbağı, rugan iskarpın, siyah-çorap, beyaz eldiven ve kılıçtan iba-rettir. Büyük üniformanın ceket ve pantolonunun biçimi günlük haki el-biselere benzemektedir. Yalnız ku-maş siyahtır ve fazla olarak panta-lonların yan dikişleri boyunca kırmızı bir zırlı bulunmaktadır. Bu elbise Cumhurbaşkanı'nın huzuruna ka-bulde, Cumhurbaşkanı'nın hasır bulu-nacağı karşılama ve uğurlama tören-lerinde, Cumhuriyet ve Zafer bay-ramlarında, yabancı devlet başkanla-

Kara ordusu erkek subaylarımızın yaz ve kış aylarında giydikleri gün-delik elbiselerde hiçbir değişiklik mevcut değildir.

Kadın subaylar

Erkek subaylarda olduğu gibi ka-dın subay kıyafetlerinde de en büyük değişiklik gündüz ve gece me-rasim elbiselerinde göze çarpmakta-dır. Gündüz giyilen büyük üniforma-nın ceketi, gömleği ve boyunbağı er-keklerde olduğu gibidir. Kadın subay-lar siyah ince kumaştan eteklik, aynı kumaştan yapılmış orijinal bir şapka, topukları pek yüksek olma-yın rugan iskarpın, ten rengi nay-lon çorap ve beyaz eldiven giyecek-ler ve bu kıyafetle erkek subayların büyük üniformayla iştirak ettikleri merasimlere iştirak edeceklerdir.

Salon - gece - kıyafeti ise kışın si-yah, yazın beyaz kısa salon ceketi, siyah ipek kadife fiyonk, kışın siyah,

Kara subaylarının yeni kıyafetlerinden örnekler

Mesleğe gösterilen rağbeti arttıracak

çoğu göz alıcı sırmalarla süslenmiş olacak ve beraberlerinde taşınması icap eden kılıçlar da üniformalara çe-kici bir hususiyet kazandıracaktır.

Kahramanlık ve cesaretleriyle hak-lı bir şöhrat yapan subaylarımızın bundan sonra merasimlerde, gece ve gündüz yapılan toplantılarda mu-hitin en sık, en göz alıcı kimseleri olmaya başlaması elbette iftiharla göğüsleri kabartacaktır. Bu halin, subaylığı rağbet gören bir meslek haline getirme bahsinde çok faydalı neticeleri olacağı da muhakkaktır.

Kara subayları

Kara Ordumuzda vazife gören su-bayların taşıyacakları üniformalar 7 çeşittir. Bunlar kışlık ve yazlık gündelik kıyafetler ile merasim elbi-seleri ve büyük Üniforma grupların-

rı için yapılacak merasimlerde ve mülki erkânın frakla bulunacakları törenlerde giyilecektir.

Gece salon kıyafeti ise kışın siyah, yazın beyaz renkte mestres kısa ce-ket, siyah pantolon, beyaz yelek, devrik yakalı smokin gömleği, siyah papyon, rugan iskarpın, siyah çorap ve beyaz eldivenden müteşekkildir. Yalnız yaz aylarında beyaz yelek ye-rine, siyah seten lüks kuşak kullanıl-maktadır.

Bu elbise de Cumhurbaşkanı tara-fından verilen suare ve resmî kabul-lerde, Cumhuriyet ve Zafer bayram-larında verilen resmi balolarda, mülki erkânın frak ve smokinle iştirak edecekleri gece ve kapalı yerlerde verilen bala ve merasimlerde kulla-nılacaktır.

yazın beyaz şapkadın ibarettir. Diğer teferruat gündüz merasim kıyafetin-de olduğu gibidir.

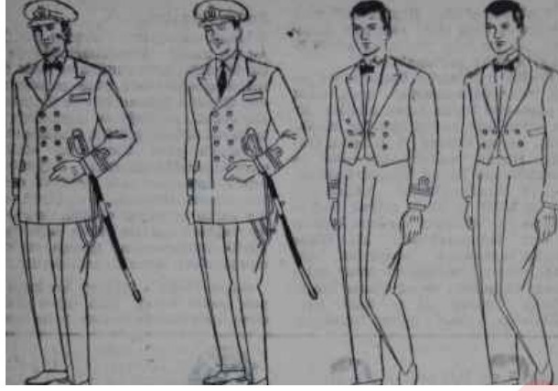
Kadın subaylarımızın da yaz ve kış aylarındaki günlük kıyafetlerin-de hiç Ur değişikliği yoktur.

Deniz Ordusu

Kıyafet bakımından en zengin deniz subaylarımızdır. Büyük üniforma, küçük üniforma, merasim kıyafeti, siyah salon elbisesi, smokin mukabili gece elbisesi, günlük siyah elbise, be-yaz üniforma, beyaz salon elbisesi, smokin mukabili elbise, günlük beyaz elbise, günlük bej rengi elbise ve iş başı elbisesinden müteşekkildir.

Büyük üniforma siyah ceket, siyah pantolon, mevsimine göre siyah veya beyaz şapka, kılıç, beyaz kolalı göm-lek, siyah papyon, beyaz eldiven, siyah

ASKERLİK

Deniz subaylarının yeni kıyafetleri

Çok gözleri kamaştıracak

ipek çorap ve rugan iskarpinden müteşekkildir. Cumhurbaşkanının huzuruna kabulde, Cumhuriyet ve Zafer bayramlarında, hükümet merkezi ve diğer garnizonlarda mahallin en büyük mülki amiri ile karşılıklı yapılacak ziyaretlerde, B.M.M. nin açılıp törenlerine iştirak edildiğinde, yabancı devlet başkanları şerefine yapılacak törenlerde, Türk ve yabancı subaylarının karşılıklı t yapacakları resmi ziyaretlerde, cenaze törenlerinde bu üniforma ile iştirak edilecektir.

Küçük üniformayı büyük üniformadan ayıran hususlar ise, düz siyah boyunbağı, çift yakalı gömlek ve kahverengi eldivende toplanmaktadır. Bu üniforma ile büyük üniformanın giyileceği yerler arasında büyük bir fark göze çarpmamaktadır.

Merasim kıyafeti ile küçük üniforma arasındaki fark, yaz ve kış aylarında beyaz, şapka, beyaz eldiven, sağ kol omuzbaşında koltuk altına geçen üç kaytanlı sarı ipek kordon ile getirden ibarettir. Bu kıyafet, merasim bölüklerinde ve şeref kıtalarında vazife alan subaylar tarafından giyilecektir.

Gece elbisesinde - frak mukabili büyük üniformadan farklı olarak siyah salon ceketi ve beyaz yelek vardır. Büyük üniformada kullanılan kılıç ve kemer gayet tabii bu üniformada kullanılmamaktadır. Yalnız gece kıyafetinde siyah salon ceketi yerine amirallerle albaylar arzu ederlerse frak ceketi giyebileceklerdir.

Smokin kıyafetini frak mukabili elbiseden ayıran husus, frakta beyaz yerine siyah atlas kemer, papyon yerine bir siyah ipek boyunbağından ibarettir.

Sıcak memleketlerde büyük üniforma ve teferruatı tamamıyla beyaz,

frak mukabili elbisede pantolon, papyon, ve iskarpin; smokin mukabilinde de pantolon, atlas kemer, papyon ve iskarpin siyahtır."

Gebe »elbisesinin giyilme şartları kara subaylarının aynıdır. Bu sınıf subaylarımızın günlük siyah, beyaz, bej ve işbaşı elbiselerinde hiç bir değişiklik yoktur.

Kadın subaylar

Deniz, erkek subaylarında olduğu gibi kadın subayların da elbise adedi oldukça fazladır. Bunlar siyah büyük üniforma, siyah salon elbisesi, beyaz salon elbisesi, beyaz üniforma,

günlük beyaz, siyah ve bej rengi elbise ile işbaşı elbisesinden ibaret bir gardrop dolusu üniformadan müteşekkildir.

Siyah büyük üniforma siyah ceket ve etek, mevsimine göre siyah veya beyaz şapka, beyaz bluz, siyah ipek boyunbağı, beyaz eldiven, ten rengi naylon çorap, siyah orta topuklu iskarpin ve askılı siyah çantadan meydana gelmektedir.

Siyah salon elbisesiyle siyah büyük üniforma arasındaki fark, siyah salon ceketi, siyah uzun etek, beyaz salon bluzu ve siyah salon çantasından ibarettir.

Günlük siyah elbisede yalnız gömlek beyaz, diğer teferruat siyah, günlük beyaz elbisenin de yalnız boyunbağı siyah diğer teferruatı beyazdır.

Beyaz salon elbisesi ise, siyah salda elbisesinin aynı modeli olup ceket etek, salon şapkası, çanta beyaz; diğer teferruat da siyah salon elbisesinin aynıdır.

Beyaz üniformanın bütün teferruatı da beyazdır. Günlük bej rengi elbise ve işbaşı elbisesinde hiçbir değişiklik yoktur.

Deniz kadın subaylarımız da deniz erkek subaylarının büyük üniformayla, smokin ve frak mukabili elbiseleriyle iştirak ettikleri merasimlere büyük üniformalarıyla, siyah ve beyaz [salon elbiseleriyle, iştirak edeceklerdir.

Hava Ordusu

Bu sınıf subayların frak mukabili kışlık büyük üniformalara, kışlık smokin mukabili büyük üniformaları, yazlık frak ve smokin mukabili büyük üniformaları, kışlık ve yazlık büyük üniformaları, kışlık ve yazlık ikiye takım günlük hizmet elbiseleri ve uçuş kıyafetinden müteşekkil 10 çeşit elbiseleri olacaktır.

Kadın deniz subaylarının kıyafetleri

Eteklilikliamiraller

yorulmuştu. Vatan gazetesinin haberini Dışişleri Bakanlığı hemen tekzip etti. Fakat tekzip öylesine umumî kelimelerle kaleme alınmıştı ki, pek az kimse tatmin oldu. Bilâkis Vatan gazetesindeki haberin doğruluk ihtimali arttı.

Beklenen netice

Kabine toplantıları sırasında, Mecliste radikal tedbirler almak zaruretini savunmuş milletvekillerinden Sebati Atamanın da Başbakanlıkta görünmesi geçen haftanın sonunda yorumlara yol açtı. C. H. P. nin eski İstanbul Emniyet Müdürünün Menderes kabinesine gireceği dahi söylendi. Fakat daha ziyade bu, iktisadî vaziyetin ciddiyetle ele alınması lüzumunun D. P. de kabul edildiği manasına getirildi. Haftanın ortasında, gene Menderesin İstanbuldan dönmesi bekleniyordu. Kabine toplantılarına her halde o zaman devam edilecektir.

D. P. kulun her sıkıştığında Hızırın mutlaka gelmediği hakikatini artık anlamışa benzemektedir. Kul* kendi başının çaresine kendi bakmak zorundadır. İşin tuhaf tarafı bu çare mevcuttur ve biraz cesaret, biraz açık kalb müşküleri halledebilecektir.

Adalet

Sanık subaylar

Bu haftanın başında Pazartesi günü. İstanbuldaki 1. Ordu Müfettişliğinin mahkeme salonu adanmış kalabalıktı. Doğrusu istenilirse, bu meraka hak vermemek imkânsızdı. Seçimlerden hemen sonra İstanbulda dokuz subay tevkif edilmiş ve

bunların tevkif olundukları dahi gazetelere yazdırılmamıştı. Ancak yabancı ajans ve gazetelerin neşriyat yapımları üzerinedir ki, resmi bir açıklama yapılmış, subayların kimler olduğu bildirilmiş, isnat olunan suçtan, şöylece bir bahsedilmiş ve hâdise gene gizlilik perdesine bürünmüştü. İşte, Pazartesi günü başlayan bu subayların duruşmasıydı.

Subaylar salona saat tam dokuz buçukta alındılar Sekiz tanesi üniforma taşıyordu. Bir tanesi sivil. Sivil olan Emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım Cemal Yıldırım seçimler sırasında C. H. P. nin İstanbul adaylarından biriydi. Fakat duruşma başlayınca gözler daha ziyade, bir kurmay binbaşının üzerine takıldı. Kurmay binbaşı garip hareketler yapıyor ve dikkati en çok o yüzden üzerine çekiyordu. Gazeteciler meraklılara binbaşının kim olduğunu söylediler. Adı Samet Kuşçu. Subayların hükümete karşı bir "komplo" hazırladıkları Başbakan'a o ihbar etmişti. Fakat sonradan kendisine sanık sandalyesi lâ-yık görülmüştü. İddianame okundugunda görüldü ki subaylar iki kısma ayrılmışlardır. İddia makamı Cemal Yıldırım ile Samet Kuşçu "isyan muharrikliği" ile suçlu görmekte ve haklarında en az beş sene hapis ile ordudan tard cezası istemektedir. İki Kurmay Albay, bir Kurmay Yüzbaşı, bir Yarbay, iki Binbaşı ve bir Yüzbaşı ise fesat suçundan sanık görülmektedir ve bunların hakkında istenilen ceza beş seneye kadar haptir.

Duruşma akşama kadar devam etti İddianame son derece uzundu. Bunu iddia makamım işgal edenler münavebeyle okudular. İddianamede

YURITA OLUP BİTENLER

Bnb. Samet Kuşçu

Bir taş attı...

hâdise anlatılıyor, hükümler çıkarılıyor, ifadelere yer veriliyordu. Fakat gözler- iddianame okunurken de, hakikaten garip tavırlar takınan muhbir binbaşından ayrılmıyordu. Zaten Samet Kuşçu duruşmanın başında da kendisini gösterdi. Hâkimlerden birini reddetti, Red isteği kabul edilmeyince de. avukatlarını salondan çıkarttı.

Salı günü İstanbul gazetelerinin birçoğu iddianameden esaslı nakiller yaptılar. Hakikaten duruşmanın başında iddia makamı gizlilik talebinde bulunmuş, fakat hâkimler heyeti bunu reddetmişti. Bunun Üzerine gazeteler duruşma safhalarını yazmışlardı. Fakat Salı sabahı duruşmaya devam için salona yeniden girildiğinde, savcının bir defa daha gizlilik talebinde bulunduğu görüldü. Sanık avukatları şiddetle itiraz ettiler. Bu ne biçim işti? Her gün duruşmaya böyle bir taleple mi başlanacaktı? Talep dün reddedilmişti ya.. Hâkimler heyeti talebi bir defa daha geri çevirdi. Duruşma açık yapılacaktı. Savcının "yabancı gazeteler kim bilir neler yazacaklar" tarzındaki endişesi varit görülmemişti. Bilâkis, hâdisenin aydınlık tutulmasından fayda vardı.

Fakat aynı günün akşamı, gazeteciler, matbaaya döndüklerinde yazı işleri müdürünün masasında bir emir buldular. Emri imzalayan 1. Ordu Müfettişiydi. Örfi İdare zamanında kullanılan bir üslup içinde Orgeral, hâdise hakkındaki neşir yasasının devam ettiğini hatırlatıyor, duruşmanın aleni olmasının bu yasayı kaldırmayacağını bildiriyordu. Türk gazetecileri duruşma safhalarını yazamayacaklardı.

Sanık subaylar mahkemede

Seyredebilirsiniz, yazamazsınız

ise bu sesin duyulmasına mani olmayacağı açıktı. Zira İstanbul seyahati, İnönü zaviyesinden bir "vazife davet" olmuştu.

Sertleşen İktidar

Bunda, vatandaşın gözle görülen derterleri kadar İktidarın yanlış adımları da başrolü oynadı. Herşey pazar günü öğleden sonra başladı. O sabah Kabineler mutad toplantılarından birini İstanbul vilâyet binasında yapıyordu. -Türkiye Cumhuriyetinin başkenti Ankaradır-. Mutad toplantıda mutad meseleler gözden geçirildi: İktisadi durum ve Kıbrıs meselesi. Her iki mevzu da, D. P. ye hiç memnurluk vermiyordu. Kabineler öğleden sonra da toplandı. Bu toplantılara, saat 18'e kadar Menderes başkanlık etti. Cumhurbaşkanlığının spor Cadillac'ı vilâyetin önüne geldiği zaman, saat 18'i biraz geçiyordu. Gazeteciler bina etrafında pusudaydılar. Zira o gün, C. H. P. nin Kervan toplantısı yapılmıştı. İnönünün oradaki konuşmasının İktidar ileri gelenleri tarafından istetildiğini öğrenmişlerdi. Neşri yasak edilen ha-

diselerin cereyanı da biliniyordu. Kabineler, bilhassa Bayarın gelişinden sonra bütün işlerin üstünde "İsmet Paşa işi"nin üzerine eğildi.

İşleyen arka kapı

Saat 18.10'da koltuğunda bir dosyayla İstanbul gazetecilerinin "ne alırım, ne satarım" dedikleri savcı Hicabi Dinç geldi. Kimseye görünmemeye çalışarak arka kapıdan binaya girdi. Vali vekili Ethem Yetkiner ve Emniyet Müdürü Cemal Tarlan zaten oradaydılar. Ele alınan mesele Kervan Toplantısıydı. Savcıdan yirmi dakika sonra, Ankaradan gelen Adalet Bakanı da vilâyete dahil oldu.

Gazeteciler çok hareketli bir başka adam daha tesbit ettiler: Nevzat Emrealp. İşi: Emniyet Birinci Şube Müdürü.

Saat sekiz buçuk olmuştu ki, İktidar ileri gelenleri vilâyetin kapısında göründüler. Vilâyetin bahçesi bir otomobil meşheri halindeydi. Toplantıdan çıkanların fotoğrafçı flaşları yanıp sönerken gülümsemeye hususi bir dikkat gösterdikleri gözden kaçmadı. Bunda, bütün gayretine rağmen bir Namık Gedik muvafak olamadı. O gece gazetelerin sekreterleri neşir yasağı kararını aldılar. Ertesi gün İnönünün basın toplantısı vardı. Hevesler ona saklandı.

Ertesi gün, İsmet İnönüye vali vekilinin kendisinden randevu istediği bildirildi. Vali vekili Paşayla, "basın toplantısından evvel" görüşmek istiyordu. Hükümetin, İnönüyle temasa menfur ede ede Yetkineri -polis müdürüyle- memur etmesi takt hatasıydı. İnönü, randevu talebini reddetti. Randevu vermiyordu. Öğleye doğru C. H. P. Merkezine geldi ve basın toplantısını yaptı. Fakat

YURTTA OLUP BİTENLER

akşam, bir başka neşir yasağı o toplantı hakkında da malûmat vermeyi menetti. Bu, İsmet İnönü üzerinde kızgın demire dökülen su tesiri yaptı. O gün kabine yedi saat toplantı halinde kalmıştı. Gazetelerin tahminlerinin aksine, birinci plânda olan ne Kıbrıs işiydi, ne iktisadi durum. Akıldaki İsmet Paşaydı. Vali vekili, savcı, polis müdürü vilâyetin daimi misafirleri olarak kaldılar. Saat 15.30'da Bayar kısa bir seyahat için Trakya'ya gitti. Menderes ise, kabinenin diğer azaları dağıldıktan sonra Gedik, Kalafat ve Budak oğlunu nezdinde muhafaza ederek onlarla görüşmeye devam etti. Sonra, Kalafatla Budak oğlu beraber gittiler. Menderes de, mutad vehicle Gedikle birlikte çıktı. Hâdisenin, cereyan ettiği pazartesi günü, bazı bakanlar başkente döndüler.

Fakat salı günü, İstanbul vilâyet binası gene hareketli saatler yaşadı. Mahdud azayla kabine toplandı. Öğleden sonra Cumhurbaşkanını Trakya'dan dönüşte geldi ve Menderesle temas etti. Bayarın Başbakanı sık sık görmesi ona telkinlerde bulunduğunu gösteriyordu. İç politikada bazı kararların bazı hareketlerin arifesinde olabiliirdik. D. P. içinde kimin ifratı, kimin itidali temsil ettiği az çok biliniyordu. Yetkiner, Dinç ve Tarlan gene vilâyetin devamlı sakinleri olarak kaldılar. Bunlar bilhassa Gedikle görüşüyorlardı. Budak oğlu da savcıyı kabul etti ve onunla vaziyeti gözden geçirdi. Neşir yasaklarının ikincisinde İnönünün sözlerinde muhteva değil de, "hedef ve gaye bakımlarından" suç görüldüğü ve tahkikat açıldığı bildirilmiyor muydu? Bu karışık formüle bir mâna vermek lâzımdı. Görüşmeler Çarşamba günü de devam etti. Siyasî hava son derece gergin hal alıyordu. D. P. içindeki ifratçılar, eğer bir şey yapacaksa şimdi yapılmasını, aksi halde D. P. nin hareket kabiliyetini tamamiyle kaybedeceğini açıkça ifade ediyorlardı. Zira her geçen gün aleyte oluyordu. Adım atılacak mıydı, atılmayacak mıydı?

İnönünün ikazı

Fakat İsmet Paşa da, üzerine varıldıkça çelikleşen bir insandı. Memleketin, İktidarın sertleşmesiyle huzura kavuşmayacağını biliyordu. Kanunların içinde kalarak iki prensibini, yani C.H.P. nin Cumhuriyetin muhafızı olduğunu ve vatandaşın ümitsizliğe düşmesi için sebep bulunmadığını, zira derdin çaresinin bilindiğini ısrarla tekrarlıyacaktı. Peki, ya başkaları kanun dışına çıkarlarsa? Ankaraya avdetinde İnönü evinde arkadaşlarıyla görüşürken, bir gün sonra Hilton salonlarında Kasım Gülekin gazetecilere açıkladığı ihtarı yaptı. Hiç kimsenin hayale kapılmaması lâzımdı. Kimden emir alarak cüret edere etsin, kanunları hiçe sayan her idare âmiri, her savcı C. H. P. nin İktidara geçtiği gün doğrudan doğ-

Akis Mecmuası

Mesul Müdürlüğüne 31 MAYIS 1958 tarihli mecmuanızın 7 nci sahifesinde "Adalet" başlığı altında münteşir, 9 subayın muhakemesine dair yazıda;

Müddeiumuminin gizlilik talebinin 2 nci defa mahkemece red olunmasından sonra aynı gün 1 nci Ordu Müfettişliğince gazetelerin mesul müdürlerine, Örfi İdare zamanında, kullanılan üslûp ile birer emir gönderildiği ve bunda "Hadise hakkındaki neşir yasağının devam ettiğinin hatırlatıldığı ve duruşmanın aleni olmasının bu yasağı kaldıramayacağını bildirildiği" görülmüştür.

Mecmuanızın bu bildiriş tarzı zatı vak'a'ya uygun değildir. Şöyleki;

1 — Hâdisenin, müddeiumuminin gizlilik talebi ile alâka ve münasebeti yoktur.

2 — Askeri Muhakeme Usulü Kanununun 165 nci maddesinin 2 nci fıkrasının âmir hükmüne göre; muhakemelerin neşri yasaktır. Memnuiyet hilâfına hareket edenler hakkında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 877 nci maddesi mucibince ceza verilir.

Buna binaen; muhakeme safahatının gazetelerde yayımlandığı görüldüğünden 1 nci Ordu Müfettişliği adli amirliğince İstanbul C. Müddeiumumiliğine keyfiyet bildirilmiş ve ilgililerin nazarı dikkatlerinin çekilmesi istenmiştir.

Hâdisenin Basın Kanununun 19 ucu maddesi gereğince böylece tavzih edilmesini saygı ile rica ederim.

ARİF ONAT

Hâkim Tuğgeneral
M.M.V. Askeri Adalet İşleri Başkanı

Celâl Bayar
İşlere el koydu

kâkâtî anlaşılmaya tasladığından beri Devlet Bakanı, -sabık mı, değilmi, meçhul- teşkilâtın sempatisini çekmeyi uygun bulmuşa benziyordu. Bu, Büyük Kongre toplanırsa Genel İdare Kurulundaki yerinin muhafazası için bir kampanya da sayılabilir. Mânîsalı Demokratlar milletvekillerini aralarında görünce dertlerini ortaya dökmeye koyuldular. Samed Ağaoğlu bütün sıkıntılarını sebebini akıllarda kalacak şekilde izah etti: C. H. P.

Bu hafta Samed Ağaoğlunun Manisada söyledikleri hemen bütün fıkra yazarlarına ve karikatüristlere mevzu oldu. Ateşli Demokrat, daha az ateşli Demokratlar kendisine zeytinyağı sıkıntısını haber verince bu sıkıntının C. H. P. liler tarafından zeytinyağlarının saklanması neticesi belirdiğini bildirdi. Yani C. H. P. liler piyasada ne kadar zeytinyağı varsa topluyorlar, evlerinde istif ediyorlar, bu suretle milleti D. P. aleyhinde kışkırtıyorlardı! Zaten bu C. H. P. lilerden ne beklenirdi, ki...

Beklenen hâdise

Fakat Demokrat büyüklerin yeni hitabet usûllerinin doğuracağı aşıkâr netice, ilk olarak Urfada meydana çıktı. C. H. P. ye rey vermiş, C. H. P. ye seçimlerden bu yana biraz daha fazla bağlanmış kütelerin karşısına çıkacak ve C. H. P. hakkında en ağır kelimelerden derlenmiş, en ağır ithamları yapacak. C. H. P. liler de bunu sabırla dinleyecekler! Her etin yahnisinin yenmediğini, D. P. nin hesap işleri mütehasssısı -I Demokratı 20 Halkçıya bedel saymaktadır- Tevfik İleri öteki arkadaşlarından evvel

Osman Bölükbaşı
Güldüren politikacı

AKİS, 11 EKİM 1958

Yaşasın D. P.

Tevfik İlerinin artık siyasi edebiyatımıza geçmiş olan "Madem ki ihtiyaçların var, şikâyet edeceğine şükret! Demek ki yaşıyorsun" felsefesi ve bunun tatbiki şekli "Lâstik sıkıntısı mı çekiyorsun? Lâstik sıkıntısını vasıta sahibi çeker! Dert yanmadan evvel seni vasıta sahibi yapan D. P. mize dua et" tekerlemesi meğer ne kadar doğruymuş! Şimdi lütfen, A. P. ajansının Berlinden verdiği şu haberi okuyunuz:

Bir Alman milyonerinin 20 yaşındaki oğlu, hayattan bıktığı için kendisini öldürmüştür. Son arzusu, cenaze merasiminde caz çalınmasıdır.

Polisini haber verdiğine göre bir av tüfeğiyle intihar eden delikanlı annesiyle babasına ses makinasında 90 dakika süren bir mesaj bırakmıştır..

Bu mesajda "Hayatı bütün her şeyiyle tattım," demektedir. "Peşimden kadınlar koştu; param, otomobillerim oldu. Bir insanın arzu edebileceği her şeye sahip oldum. Hayatın bana verecek başka hiç bir şeyi kalmadı. Etrafımdaki insanlardan, bu hayattan bıktım. Şimdi tadabileceğim tek şey, ölüm kaldı. Cenaze merasiminde caz çalınmasını istiyorum."

Delikanlının adını vermiyen polis, gencin bir otomobile, bir yata sahip olduğunu, annesiyle babası sık sık iş seyahatlerine gittiği için villalarını tek başına kullandığını bildirmiştir.

D. P. büyüklerini halen çıkmış bulundukları yeni propaganda gezilerinde gözlerinizin önüne getirebiliyor musunuz? Vatandaşlara! Evvelâ bu haberi okuyorlar. Sonra, saçları rüzgârda dalgalana dalgalana siyasi nutuklarının, en güzelini irad ediyorlar: "— İşte, sevgili vatandaşlar, ihtiyacı olmayan adamın halî! Biz sizi sekiz sene içinde o milyoner oğlunun vaziyetine sokabilirdik. Bolluk, ucuzluk, refah... Bizde bu enerji varken dağları yerinden oynatmak bile işten değildir. Ama o zaman ne olacaktı? Hepiniz, cenazelerinizde ya saz, ya caz çalınmasını vasiyet ederek intihar edecektiniz. C. H. P. bunu istiyor. Melun muhaliflerimizin arzusu, bütün ihtiyaçlarını tatmin ederek Türk Milletini yeryüzünden silmektir. Ama biz buna müsaade etmeyeceğiz. Biz sizi binbir ihtiyaç içinde kıvrandırarak hayatta kalmanızı sağlayacak, demir gibi azmimizle ve sevgili liderlerimizin idaresinde v.s..

farketti. Urfada nutuk Verir ve mutadı veçhile bir yandan Görülmemiş Kalkınmadan, öteki taraftan Melun Muhalefetten bahsederken kalabalık arasından biri çıktı.. Elinde bir reçete sallıyordu. Cebinde parası da vardı. Fakat işte, ilaç bulamıyordu. "Kalkınmadan bahsedeceğine, ilaç bul!" diye haykırdı. Polis derhal müdahale etti, fakat Bakan dertli adamı serbest bıraktı. Sonra da, kendisine karşı böyle bir çıkış yapılabilmiş olmasını demokratik rejim içinde yaşadığımızın delili olarak gösterdi! Fakat dert, ilaçsızlıktan ibaret değildi. Kalabalık "peynir yok, yağ yok, süt tyok.." diye bağırışmaya başladı. Demokrat hatip, zarif olduğu kanaatiyle bir nükte yapmak istedi. "Ne zamandan beri inekler sütü kesip C. H. P. gibi inat etmeğe başladı" dedi. Fakat bu sözü söyler söylemez kalabalıktan işitilmemiş bir gürültü yükseldi. Halk, Bakanı şiddetle protesto ediyordu. Nahoş sesler duyuldu. Tevfik İleri sözlerini geri almak zorunda kaldı.

Fakat olan olmuş, D. P. propagandası yapılmak üzere tertiplenen toplantı Urfalıları D. P. aleyhine biraz daha tahrik etmişti. Zaten bundan dolayı değil midir ki bu haftanın ortasında C. H. P. nin Adana

milletvekili Kemal Satır Demokrat büyüklerin gezileri karşısında memnunluğunu belirtiyor ve "Aman dolaşınlar, biraz daha dolaşınlar.." diyor. Kemal Satır Tevfik İleriyi: takiben Karadenizi dolaşmış ve Demokrat hatibin bıraktığı tesiri gözleriyle görmüştü.

Propaganda

İğde olan ayvalar

Geçen hafta içinde bir gün, birlikleri Ankarada bulunan bir çok subay evine elinde bir listeye döndü. Evlerde subay aileleri bu listelerin başında toplandılar, uzun münaakaşalar oldu, herkes fikrini söyledi. Hesaplar yapıldı, defterler açıldı. En sonda liste bir köşeye atıldı. Bu hafta, listelerden hiç bir subay bahsetmiyordu. Listeler, birlikleri başkentte olan subaylara -niçin sadece onlara?- dağıtılacak evlerden bir tanesine sahip olmak için subay ailelerinin katlanacakları fedakarlığı ve evlerin cinsini, ne'ini gösteriyordu.

Hakikaten geçen hafta içinde, hiç beklenilmedik bir sırada İktidarın propaganda organları gayretlerini bir noktada tefsif ettiler. "Başbakanın direktifleri üzerine" kahraman

Okuyucu mektupları

Politikacılar hakkında

B ayındırık Bakanı Tefik İleri Karadeniz gezisinde "1 D. P. li 30 C. H. P. liye bedeldir" diye güzel bir kelam etmiş. Doğrusu, hakikati bu kadar güzel terennüm eden, gerçeğe bu kadar yaklaşan bir politikacıya, bir D. P. liye çok az rastlanır. Öyle ya a canım, bu devirde D. P. liler öylesine asıldı ki 1 tanesine ancak 20 C. H. P. li düşüyor. Çetin Aksiyek - İstanbul

İ önünün basın toplantısında söylediği sözleri yazan 22 gazete, halkı heyecana verdiği iddiası ile mahkemeye veriliyormuş. Zavallı gazeteler! Desenize cezaları iki katlı olacak! Günlük, aynı gazeteler Menderes'in idamlı, sehpalı Balıkesir nutkunu da basmak suretiyle halkı heyecana vermek ne kelime,- yürekleri ağza getirmişlerdi, Özcan Sonat - İzmir

M enderesim öyle bir şantiyeye döndüküm sathı vatan, Muvafakattan gayrisi güya razı kalmıyor. Gam değil ama bu mülkte bu kadar göl olması Gitgide baraj yapmaya elde arazi kalmıyor. N. Ekesan - Iskenderun

Kalkınma hakkında

B ayındırık Bakanı Teyfik İleri Trabzon'da: "Bu vatan bizimdir. Yapılanlar tıpkı Süleymaniye'ler, Selimiye'ler gibi bu vatanda kalacak ve topyekün millet bunlardan istifade edecek..." Demiş! Çok güzel... Zaten onun içindir ki Ankara Kapalı Spor Salonu, bir yılı dolduramadan yerle bir oluyor! M. Güner Samli - Gaziantep

R esmi dairelerimiz içinde meşhur bir Dış Ticaret dairemiz vardır. İşte bu daire artık yapacak hiç bir iş kalmamış gibi cumartesi ve pazar günleri tamamen, sair günler ise sabahları 9'dan 10,30'a kadar, öğleden sonraları da yine tamamen iş sahiplerine kapılarını kapamakta ye sahdan cumaya kadar sabahları yalnız 10.30 - 12 arasında müracaat kaleminden alınacak yazılı müsadelerle lütfen iş sahiplerini kabul buyurmaktadır. Aslına bakılırsa bu mahdud saatlerde de bir iş yapılmadığı, iş sahiplerinin homurdanmalarından anlaşılmaktadır.

Resmi mesai saatları içinde Devlet dairelerine iş sahiplerinin vaki müracaatlarına ne gibi bir düşünce ile Devlet kapısı kapatılır? Senelerdir bu böyle devam eder de, neden bunları hiç kimse görmez? Halbuki burada milletvekilleri, seçmenlerinin şahsi işlerini rahat rahat hiç bir sıra beklemeden pek alâ takip edebiliyorlar Yok mu bunlara bakan?

Abdürrahman Çiftçi — Ankara

ordumuzun Ankaradaki kahraman subaylarının mesken derdine parmak basılmıştı ve bir tertibe girişilmi-ti. Radyo, Zafer ve A. A. haberi gürültüyle ve bilhassa Başbakanla alâkalı kısmı üzerinde itinayla, hassasiyetle, tekrar tekrar durarak ilan ettiler. Zafere göre mesele bitmiş, subayların mesken derdi halledilmiş-ti!

Hakikaten ordu mensuplarının mesken dâvasının halli için "Başbakanın emir ve direktifleri" üzerine alâkalı bakanların, vali ve belediye başkanlarının iştirakiyle toplantılar yapılmış ve kararlar alınmıştır. Ankara ve İstanbulda belediye, ordu mensuplarının mesken inşası için arsalar ayırmıştır. Ankarada Emlâk ve Kredi Bankasının Gülverende ve İşçi Sigortaları Kurumunun 'Varlık Mahallesinde yaptırdığı apartmanların bir kısmının subaylara kura ile tevzii kararlaştırılmıştır. Bu arada Emlâk Kredi Bankasının Yenimahalle yolu üzerinde yeniden inşa ettireceği apartmanlar da yine subaylarımıza tevzi edilecektir. Bu mevzuda Millî Müdafaa Bakanlığı "Başbakanın direktifi" üzerine elini pek çabuk tutmuştur.

Fakat geçen hafta içinde subaylar kendilerine yapılan bir tamime göz attıklarında hayaller ile, hakikatler arasında biraz fark bulunduğunu görmekten geri kalmadılar. Tamimde dairelerin semtleri, vasıfları,

borçlanılacak miktar, peşin yatırılacak para ve onbeş sene müddetle her ay ödenecek taksitler gösteriliyordu. Ev sahibi olabilme imkânının "Başbakanın direktifleri Üzerine" Millî Savunma Bakanlığı tarafından kolaylaştırıldığını radyolardan öğrenen Ankaradaki subaylar meşhur tamimle burun buruna geldiklerinde gülmekten kendilerini alamadılar.

"— Her halde bu listeler; Amerikan yardımı dolayısıyla Türkiye'ye gelen maliye uzmanları tarafından hazırlanmış olacak! Zira bir Türk hükümet adamının ve generalinin bizlerin ayda kaç para aldığımızı bilmemesine imkân yok!" dediler. Bir bardak su fiyatına ev!

Ankaradaki subaylara tevzi edilecek evler 1 oda, 1 hol; 2 oda, 1 hol; ve 3 oda, 1 salondan müteşkil olmak üzere üç tiptir. Dairelerin bedeli de 13 bin liradan başlayarak 65 bin liraya kadar çıkmaktadır. 3 oda 1 salondan müteşkil daireye talip olan bir subayın bu daire için ödiyeceği miktar 65 bin liradır. Bunun % 10'u olan 6.500 lirayı peşin yatıracak ve 15 sene müddetle her ay 520 lira taksit ödiyecektir. 2 oda, 1 holden ibaret daireye sahip olmak isteyen bir subay ise 50 bin lira borçlanacaktır. Bunun da % 10'u olan 5 bin lirayı peşin yatıracak ve 15 yıl müddetle her ay 400 lira taksit vermek mecburiyetinde kalacaktır.

12 Bin Liraya 2 Odalı Daireler
19 Bin Liraya 3 Odalı Daireler
28 Bin Liraya 4 Odalı Daireler
20 BİN LIRAYA GENİŞ DÜKKANLAR

— DAİRELER İKİ GÜN AZALMAMAKTADIR.
 — İKİ HAFTADA 65 DAİRE SATILMIŞTIR.
 — BAŞLIKLARIMIZ GİZE UYGUN BİR ACERİ KİMLİ.
 — KAPAKLARI DAİRE AYRILMAZ.

Satılık daire ilân

Sudan ucuz

AKİS, 11 EKİM 1958

YURTTA OLUP BİTENLER

VADELİ	% 10 Peşin miktar	Borçlanılacak miktar	Faiz dahil aylık taksit	Kredi müddeti	Evlerin Senti	T İ P İ
13.000	1.300	11.700	105.	15 Yıl	Gülveren	1 Oda, 1 Hol
16.000	1.600	14.100	130	"	"	2 Oda, 1 Hol
17.000	1.700	15.300	140.	"	"	" "
20.000	2.000	18.000	160.	"	Yeni inşa edilecek evler için	" "
25.000	2.500	22.500	200.	"	"	" "
30.000	3.000	27.000	240.	"	"	" "
35.000	3.500	31.500	300.	"	"	" "
40.000	4.000	36.000	320.	"	"	" "
45.000	4.500	40.500	360.	"	"	" "
50.000	5.000	45.000	400.	"	"	" "
60.000	6.000	54.000	480.	"	Yeni Mah. ittisalinde em. lak bank. blok apartmanları,	Soda 1 Salon (D)
65.000	6.500	58.000	520.	"	" "	" "

Subay evlerine ait liste

Yeme de, yanında yat

Geçen hafta içinde evlerde yapılan hesaplar işte bu yüzden çarşıya uymadı. Diğer devlet memurları gibi subayların da her ay aldıkları para bellidir. Üstelik, bir memurun kaç para kapandığı görünüşünden belli olmaz ama. subayların aybaşlarında ellerine geçen meblâğ apoletlerinde yazılıdır. Üst subay grubundan bir albay ayda 585, bir yarbay 515 lira almaktadır; Şimdi, bir albay 3 oda, 1 salonlu daireye talip oldu -bir albay ailesi de daha küçük daireye sığmaz ya... ve kur'ada kazandı mı, ilk elde 6500 lira ödeyecektir. Ondan sonra, tam onbeş sene müddetle ayda 520 lirayı borcuna yatıracaktır. Böylece elinde 65 lira kalacaktır ki, ihtimal bu, Kalkınan Türkiyede bir ay bir aileyi geçindirmek için kâfi görülmüştür. Fakat yarbayların vaziyeti daha da eğlencelidir. Yarbaya, ayda 515 lira aldığından sadece taksidi ödemek için her ay açığtan beş lira bulmak zorundadır. Binbaşı, yüzbaşı ve teğmenler içinse evleri dönüp te bakmak bile kabil değildir. Bu yüzdendir ki bir kaç gün ayva manzarası gösteren ümitler, tamim çıkar çıkmaz iğdeye dönerdi.

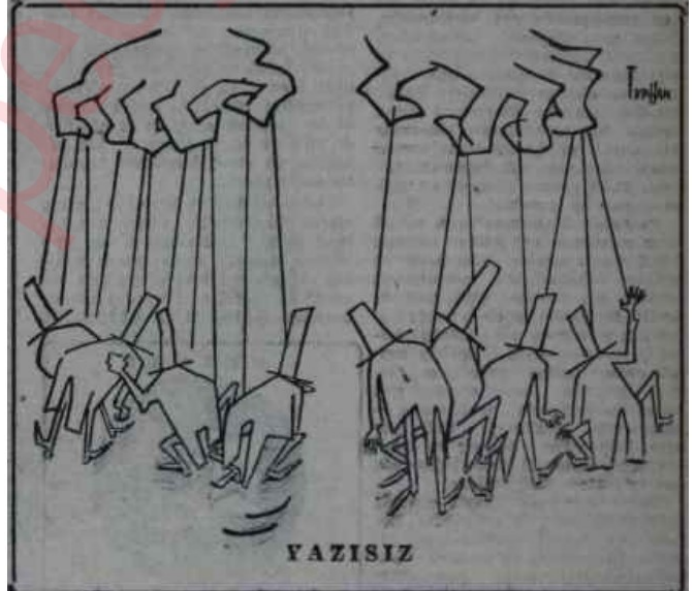
Üstelik, "Başbakanımızın alaka ve direktifleri" nin sadece başkentteki subayları şefkat kanadı altına alması ve İktidarın propaganda organlarının mütemadiyen "Ankara.. Ankara.." diye tekrarlamaları taşrada bulunan subaylar üzerinde düş tesiri yaptı. Başkentte bulunanlar hizmet görüyorlardı da, kendileri görmüyorlar mıydı? Ama şefkat kanadının esası ortaya çıktığında "mesken sabibi olma tamimi" ni almamış.

olanlar hiç olmazsa hayal sukutuna uğramaktan kurtuldular.

Gazete okuyunuz!

Planı hazırlayanlar eğer gazete okusalar, subayların karşısına böyle güldürücü rakamlarla çıkmazlardı. Hakikaten bu hafta içinde bir çok gazete Gülveren gibi Ankaranın en uzak semtinde değil, çok daha

merkezi yerlerde mütevazî olmak şartıyla 3 oda, 1 salonlu dairelerin 65 bin liranın hayli aşağısında fiyatlarla satıldığını bildiriyordu. İstanbul'da ise inşaat firmaları, merkezden uzaklaşılması şartıyla 35 bin liraya dört odalı daireler vaad ediyorlardı. Nitekim bu yüzdendir ki üflenen balon, hakiki maksadın ortaya çıkmasıyla, bir anda sönerdi.

AKİS, 11 EKİM 1958

17

Kıbrıs

Masa başına

Dışişleri Bakanlığında Kıbrıs meselesiyle alakalı şubelerin memurları bu haftaki işlerine çok kesif bir faaliyet havası içinde başladılar. Kıbrıs mevzuunda yeni bir milletlerarası konferansın toplanacağı as çok belli olmuştu; şimdi bu konferans için lüzumlu dosyaların hazırlanması ve ikinci mühim mesele olarak da -tabii, bazılarına göre bu en mühim meseleyi teşkil ediyordu- konferansa gidecek delegelerin tesbiti gerekiyordu. Bu yüzden bu hafta içinde hararetli bir faaliyet havası içinde çalışan bakanlığın ışıkları mutattan daha geç saatlere kadar yanık kaldı; umum müdürlerden bazıları eski itiyatlarını bozmak ve daireye çok erken saatlerde -meselâ sabahın onunda- gelmek sorunda kaldılar, üçüncü kâtipler, eskiden sinemaların altı buçuk seanslarını kâçırıklarına hayıflanırken, artık dokuz seanslarına bile yetişemez oldular.

Konferansın, nihayet toplanmak üzere olduğu hakkındaki haberler geçen hafta sonlarına doğru gelmeye başlamıştı. Nato Genel Sekreteri Paul - Henri Spaak'ın Yunan resmi makamlarıyla yaptığı temaslar ve Amerikan Hükümetinin Atmadaki temsilcileri tarafından sarfedilen devamlı gayretler sonunda Makarios ekibi yavaş yavaş yola gelir gibi olmuştu, Spaak, Kıbrıs meselesini, girdiği çıkmazdan kurtarmak için beşli bir konferans teklifi ortaya atmıştı. İngiliz, Türk ve Yunan hükümetlerinin temsilcileri ile Kıbrıs'taki Türk ve Yunan cemaatlerinin temsilcileri bir araya gelecekler. Adaya verilecek nihai statüyü kararlaştıracaklardı. Böyle bir teklif karşısında İngiltere ile Türkiye'nin takındıkları tavır gayet müsaitti. İngiltere, tādil edilmiş şekliyle bile olsa, MacMillan Plânının münakaşa mevzuu yapılabilecek tek plân olmadığına kabul ediyor, Yunan planı da dahil olmak üzere konferansa getirilebilecek herhangi bir plânı tartışmaya hazır bulunduğunu bildiriyordu. Türkiye de esas itibarıyla üçlü konferansı tercih etmekle beraber, beş kişilik bir konferans masasına oturup herşeyi açıkça konuşmaya razıydı. Hattâ, İngiliz, Amerikan ve Alman dostlarının tavsiyelerini dinleyen Türk Hükümeti, İkinci MacMillan Plânında herhangi bir değişiklik yapılmasına mani olabilecek tir adım atmaktan da kaçınmış ve Adaya gönderilecek Türk temsilcisinin tayininde gayet dikkatli davranmıştı. Karşı tarafı ırkötmemek ve plânda yapılabilecek herhangi bir değişiklik için açık kapı bırakmak maksadıyla ince bir psikolojik tâvizde bulunulmuş; Kıbrıs Ankara-

dan bir temsilci göndermektense, oradaki başkonsolos bu vazifeye getirilmişti.

Ama ah şu karşı taraf

Yunan hükümeti karşı tarafın bu müsait davranışından sonuna kadar faydalanabilmek için elinden geleni yapmakta tereddüt etmemiştir, önce ENOSIS'in terkedildiği söylenerek plânın geri bırakılabileceği umuluyordu, fakat bu hareket 1 Ekimden itibaren plânın resmen tatbik safhasına girmesini önleyememiştir. Mamafih, Yunan hükümeti bu siyasetinde tamamen muvaffak olmamış sayılmaz. Nihayet karşı taraftan da tâviz işaretleri belirmiştir. Şimdi Atina için bütün mesele bunlardan sonuna kadar faydalanabilmektedir.

Averof

Taktik üstadı

İşte bu düşüncedir ki, geçen hafta Paristeki NATO Konseyi önünde tam iki buçuk saat konuşan Yunan Dışişleri Bakanı Evangelos Averof, istediği tâvizleri birer birer sıralayıp bir şeyler koparmağa çalıştı. Yunanlılar masa başına oturabilmek için Taksim ihtimalinin tamamen bertaraf edilmesini ve İngiltere ile Türkiye'nin bu mevzuda sarıh taahhütte bulunmalarını istediler. Tabii, ilerisi için her iki tarafın da elini kolunu bağlayacak olan böyle bir istek reddedildi. Averof, Konseyde bulunan diplomatların devamlı tazyikleri karşısında konferans teklifini kabul etmek sorunda kaldı ama, masa başına oturabilmek için bazı şartlar ileri sürmekten de geri durmadı. Yunanistan toplanacak

YURTTA OLUP BİTENLER

konferansa Amerikanın, Fransa'nın ve İtalyanın da katılmasını istiyordu. Türkiye böyle bir teklife açıkça aleyhtar olduğunu bildirmiş, İngiliz delegesi de tekliften hiç hoşlanmadığını imalı bir şekilde belirtmişti. Averof, bütün bu muhalefete rağmen, görüşlerini Konseye aksettirebilmek için diplomasi hayatının her türlü inceliğini ortaya döktü. Meselâ, konuşurken, gözlerini mütemadiyen İzlanda delegesine dikeyiyor, delegeden bir tasvip hareketi koparmadan başım başka tarafa çevirmiyordu. İngiltereyle arası balıkçılık meselelerinden dolayı açık olan tehlânda, Yunanistanın en hararetli taraftan hâline gelmişti. Buruşuk yüzlü İzlanda delegesi, Averof'un her cümlesinden sonra başını sallamayı, arada sırada tasvip sesleri çıkarmayı da ihmal etmemişti.

Bu hafta başında, karşılıklı pazarlıklar sona ermiş ve konferans hakkında prensip kararına varılmıştır. Kimlerin katılacağı kati olarak bildirilmemekle beraber, toplantı yerinin Cenevre olacağı az çok belli gibidir. Hattâ, katılacak taraflar hakkında da kati bir anlaşmaya varıldığını iddia edenler bile var. Bunlara göre, yine başlangıçtaki beşli formül muhafaza edilecek, yalnız, Yunanistanı tatmin için, Spaak'ın da bulunmasına razı olunacaktır. Şimdi, Ankaradaki Dışişleri Bakanlığı böyle bir konferans için takip edilecek taktik üzerinde hararetli görüşmelere sahne olmakta, diğer taraftan, üniversiteli unsurlarla takviye edilen Hukuk Müşavirliğinde meselenin hukukî veçhesiyle alakalı dosyalar hazırlanmaktadır. .

Adalet

Unutulan meşhurlar

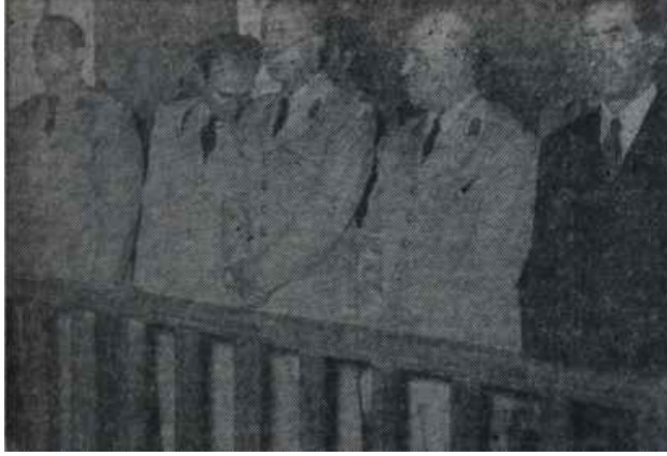
Gecen haftanın ikinci yarısında, İstanbul'da İmarzede Harbiye binasındaki Birinci Ordu askeri mahkemesinde kaydedilen mühim, bazı gelişmelerden, kulak ve gözlerini İktidar - Muhalefet düellosuna çevirmiş vatandaşlardan pek azının haberi oldu. Halbuki o gün, daha bir kaç ay öncesine kadar devam eden neşir yasağına rağmen efkân umumiyyenin zihnini en fazla işgal eden, şimdi ise unutulmuş gibi görünen meşhur 9 subaydan sonuncusunun tahliyesine karar verilmiş ve beş tanesinin de askeri savcılıkça beraatleri istenmişti.

Perşembe günü esas hakkında mütalâası sorulan Savcı Albay Yaşar Gündem, Kumay Albay Naci Aşkın, Yarbay Faruk Güvëntürk, Binbaşı Ata Tan, Binbaşı Ahmet Dalkılıç ve Yüzbaşı Kasan Sabuncunun, fiilleri teşebbüs halinde kaldığı ve aleyhlerinde serdedilen deliller kifayetsiz olduğu esbabı mucibale ile beraatleri istenildiği zaman buna pek hayret eden çıkmadı.Fa-

AKİS, 25 EKİM 1958

15

YURTTA OLUP BİTENLER.

"Sanık subaylar" kararı dinliyor

Çoğu gitti, azı kaldı

kat askeri mahkemedeki mevcudiyeti sanıkların itirazlarına yol açan Savcı Gündem, C. H. P. İstanbul adayı ve İl İdare Kurulu üyesi emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım, Kurmay Albay İlhami Barut, Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu ve stajyer Kurmay Yüzbaşı Kazım Özfırat hakkında daha önceki iddialarında ısrar etti. Savcıya göre duruşma safahatı, dört sanıkla ilgili olarak daha önce ileri sürdüğü iddiaları teyit etmişti. Böylece Yıldırım, Barut, Kuşçu ve Özfırat, "İsyan muharrikliği ve fesat" suçlarından beş senece aşağı olmamak üzere hapsolunmalı ve kararı müteakip derhal tevkif edilmeliydiler. Halbuki iddia makamı, okunması üç saat devam eden 78 sayfalık iddianamesinde sadece Yıldırım ve Kuşçu'yu "isyan muharrikliği" ile itham etmiş ve beş senece aşağı olmamak üzere hapsedilmelerini istemişti. Geriye kalan subayları ise "fesatçı" olarak vasıflandırıyor ve 5 - 6 sene arasında bir hapis cezası takdir edilmesi talebinde bulunuyordu.

Ancak, sanık vekilleri, Savcı Gündem'in formalite icabı yazılması gereken kısımları hariç, alışılmamış şekilde kısa olan -takriben on cümle- mütalâasına şiddetle itiraz ettiler. Aynı ayrı müdafaalarını yapacaklarını açıkladılar.

Tahliye edilen "Muhbir - Sanık"

Daha sonra, 9 subaydan mevkufiyeti devam ettirilen tek sanık Kuşçunun avukatları, kaçıncı defa bilinmez, yeniden tahliye talebinde bulundular. Kuşçu, kendine sorarsanız muhbirdi. Fakat Askeri Sava ve Mahkemenin nazarında sanıktı. Gayri, tabii ruh halleri içinde imiş gım hareket eden Kuşçu, Mayıs'ta duruş-

ma başladığı zaman aralarında kardeşi de bulunan 5 vekilini azletmişti. Kuşçu o zaman, kendi tabiriyle hem muhbir, hem sanık, hem de avukat olmuştu. Ancak, az zaman sonra Kuşçu, işin içinden çıkamıyacağını anlamış olmalıydı ki, tekrar üç avukat tutmağa rıza gösterdi. Son celsede, üç avukattan ikisi hazır bulundu. O gün, diğer sanıklar için de C. H. P. nin temin etmiş olduğu 25 avukattan yedisi muhakemede hazır bulundular. Bunlardan en fazla çalışkan ve devamlısı da tabii cefakâr, vefakâr İlhami Sancardı.

Tahliye talebini görüşmek maksadıyla 5 dakikalık bir fasıla verildiği sırada Kuşçu, mutad kabına sığmaz halleri ile gayet asabi ve heyecanlı koridorda dolaşıyordu. Duruşmaya devam edildiğinde, verilen bir ara kararıyla ikinci mühim gelişme açıklandı: Bir celse önce ekseriyetle reddedilen tahliye talebi, son celsede ekseriyetle kabul edildi. Duruşma Mayıs'ta başladığı zaman, sanıklardan dördü serbest beşi tutuklu idi. 45 gün kadar önce Kuşçu hariç, Yıldırım, Barut, Özfırat ve Aşkın, talepleri üzerine tahliye edilmişlerdi. Kuşçunun tahliye talebine muhalefet eden. Askeri Mahkeme Reisi Tümgeneral Cemal Turaldı. Dikkate değer bir nokta da, başındanberi Kuşçunun tahliye talepleri lehinde rey veren ve Kurmay Binbaşının üç defa reddettiği Duruşma Hâkiminin gene Turgut Lüllecl olmasıydı. Askeri Mahkemenin terkiif sebeplerinin ortadan kalktığına bire karşı iki rey ile kanaat getirmesiyle, 27 Aralık 1957 den beri içinde bulunduğu Harbiye Binasındaki hücrenin kapısı Kuşçu'ya da açıldı. Duruşma nihai ve en mühim safhası o-

lan müdafaaya geçilmek üzere 6 Kacma talik edilirken, diğer sanıklar; tahliye edilen Samet Kuşçu'yu tebtik ettiler. Başlangıçta Kuşçu ile diğer sanıkların araları son derece gergindi, ve konuşmuyorlardı. Fakat son günlerde, davranışları hâlâ normale avdet etmediği halde, Kuşçu ile diğer sanıklar arasında yavaş yavaş samimiyet teessüs etmişti. En bariz misal, Kuşçunun, eskiden kucağında taşıdığı şapkasını, şimdi diğerlerinin yaptığı gibi parmaklıkları sanık mahallinin arkasındaki boş sıraya bırakmasıydı.

Zabıta

İstanbulda bir Norveçli

İktidarın propaganda makineleri-"Görülmemiş Dış İtibar" edebi yatırı yaptıkları şu günlerde, dünyanın en kuvvetli ticaret filolarından birine sahip olan Norveçin gemilerinde, en göz alıcı mahallere şu mealde asılmış levhalardan bir tanesini, Radyo Bakam Somuncuoğlu mutlaka görmemiş olacaktır: "Türkiyede hapse girmek istemiyorsanız, karaya çırpılacak çıkınız!"

Mesele meşhur Türk Gümrüğü ile alâkalıdır. Esasen bir memleketin iktisadî tablosunu gümrüklerinde görmek mümkündür. Türk Gümrüklerindeki iktisadî tablo ise, maalesef Millî Sanayi Sergisinde resmedildiği kadar parlak değildir.

İnsanlara ancak şaşkınlık verebilecek olan bu hâdisenin başlangıcını mazinin yedi sekiz aylık derinliklerinde aramak gerekmektedir. Uzun boylu, kumral ve yakışıklı bir Norveçli denizci, ilk defa İstanbul'a geldiği zaman, sinema hostesi Rum asıllı, bir Türk kıızı ile tanışmıştır. 24 yaşındaki bu denizcinin adı Sveig Braathen'dir. Sveig, tekrar sefere çıkmazdan önce sevgilisine İstanbul'a dönüşünde kendisine hediye olarak ne getirmesini arzuladığını sormuştur. Kızcağız da "kahve" diye cevap vermiştir. Eğer birazıcık getirebilirse, çok memnun olacaktır. Sveig o sırada Türkiyede aşk yüzünden hapis hanelik olanlara bir de Norveçlinin katılacağını değil de, işin iç yüzünü bilmediği için sevgilisinin tevazuunu düşünmüştür.

Aradan tam beş ay geçtikten sonra Sveig'in çalışmakta olduğu "Kastelville" şilebi Türkiye'ye müteveccihen yola çıkarken, yakışıklı denizcinin kamerasında bir de 850 gramlık kavrulmuş kahve paketi vardı. "Kastelville" İstanbul'a geldi ve Galata rıhtımına yanaştı. Sveig, jelatin ambalaj içindeki kavrulmuş kahveyi koltuğunun altına alarak kemali safiyet içinde karaya çıktı. Hiç bir gümrükçüye rastlamadı. Arkasından da bir taksi bulmak için Karaköye geçti. Ama bir taraftan

AKİS , 25 EKİM 1958

Ek 18: Kim Dergisi 5 Aralık 1958

